

Alkoholiperheessä kasvamisen antamat lähtökohdat
sosiaaliseen elämään

JOHANNA HOURULA JA LAURA UIMONEN

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Sosiaalityön pro gradu -tutkielma

Huhtikuu 2014

TAMPEREEN YLIOPISTO
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

HOURLA, JOHANNA ja UIMONEN LAURA: Alkoholiperheessä kasvamisen antamat lähtökohdat sosiaaliseen elämään
Pro gradu -tutkielma, 79 s., 6 liitesivua
Sosiaalityö
Ohjaaja: Kyösti Raunio
Huhtikuu 2014

Tässä tutkielmassa tarkastellaan millaiset lähtökohdat alkoholiperheessä varttuminen antaa lapsen sosiaaliseen elämään. Alkoholiksi on suomalaisten eniten käyttämä päihde, joten alkoholin käytön mukanaan tuomat ongelmat koskettavat myös useita lapsiperheitä ja lapsia. Tutkielmaamme tavoitteena on tehdä näkyväksi, millaisia haittoja alkoholiperheessä eläminen aiheuttaa ja miten nämä haitat vaikuttavat lapsen elämässä aikuisiällä saakka. Tutkimuksemme kohderyhmänä olivat lapsuudessaan vanhempiensa alkoholinkäytön ongelmalliseksi kokeneet aikuiset.

Tutkimuksemme on laadullinen. Tutkielman analyysimenetelmänä on käytetty teoriaohjaavan sisällönanalyysin menetelmää. Aineistomme koostuu viidestä alkoholiperheessä lapsuutensa eläneen aikuisen haastatteluista, joista neljä haastateltavaa oli naisia ja yksi oli mies. Haastateltavat olivat iältään 25–43 -vuotiaita. Tutkimusjoukon olemme keränneet kolmen eri vertaistukea tarjoavan tahon kautta. Nämä tahot olivat AA, AAL ja Al-Anon. Haastattelut toteutettiin parityönä teemahaastatteluina maaliskuussa 2013. Haastattelut suoritettiin haastateltavien kotona yhtä poikkeusta lukuun ottamatta. Aineiston analyysissä käytettiin apuna teemoittelua.

Tutkimuksemme valossa näyttää vahvasti siltä, että alkoholiperheessä kasvaminen aiheuttaa haittoja luomalla perheeseen vääristyneitä rooleja sekä lapsille että vanhemmille. Alkoholiperheen vanhemmat antavat myös vääristyneen kuvan sosiaalisista suhteista lapsilleen. Lisäksi alkoholiperheen ympäristö tiedostaa alkoholiperheen ongelmat, muttei puutu niihin juuri lainkaan. Ympäristö myös leimaa alkoholiperheen lasta ja aiheuttaa näin lapselle haittoja.

Alkoholiperheessä elämisen vaikutuksia lapseen on Suomessa tutkittu vähän ja se vaatisi ehdottomasti lisää tutkimusta. Lisäksi alkoholiperheen ympäristön tulisi kiinnittää enemmän huomiota alkoholiperheessä elämisen lapselle aiheuttamiin haittoihin ja tarjota jo varhaisessa vaiheessa tukea lapselle ja perheelle.

Asiasanat: alkoholi, alkoholiperhe, sosiaalinen kehitys, sosiaalinen eristäytyminen, teoriaohjaava sisällönanalyysi

UNIVERSITY OF TAMPERE
School of Social Sciences and Humanities

HOURULA, JOHANNA and UIMONEN, LAURA: Baseline that living in an alcohol family offers to children's social life

Master's thesis, 79 pages, 6 pages appendices

Social Work

Supervisor: Kyösti Raunio

April 2014

In this master's thesis we study what kind of baseline living in an alcohol family offers to children's social life. Alcohol is the most popular intoxicant in Finland, so all the problems that come with alcohol touch also several families with children. The aim of this study is to increase knowledge about what kind of harms living in alcohol family cause and how these harms affect children's life till adulthood. The focus group of our study were adults who had experienced their parents' alcohol use problematic during their childhood.

Our study is a qualitative research. As a method we used a theory based content analysis. Our research material contains five interviews of grown-ups who had lived their childhood in an alcohol family. Four of the interviewees were women and one was a man. Interviewees were aged between 25–43. We gathered these interviews through three peer support societies, which are AA, AAL and Al Anon. Both of the researchers took part of the theme interviews. The interviews were collected in 2013 during March and October. All the interviews, except for one, were made in the interviewees' home. We themetized our research material.

According to the result of the study, growing up in an alcohol family creates harm by creating distorted roles to both children and parents. The parents of alcohol families also misrepresent social relationships to their children. The people near alcohol families seem to acknowledge the problems of the alcohol families. In spite of this they don't seem to interfere in these problems almost at all. The people near alcohol families also seem to stigmatize the children of alcohol families and cause harms by doing this.

In Finland there are too few studies of the effects of living in an alcohol family and this theme definitely requires more study. Also the people near alcohol families need to pay more attention to harms that living in an alcohol family cause to children and offer their support at an early stage to both children and the whole family.

Keywords: Alcohol, alcohol family, social development, social seclusion, theory based content analyse

Sisällys

1. JOHDANTO	1
2. KESKEISET LÄHTÖKOHDAT	4
2.1 Alkoholistiperhe, päihdeperhe vai alkoholiperhe.....	4
2.2 Perheen sosiaalinen eristäytyminen	5
2.3 Läheisriippuvuus.....	9
2.4 Selviytyminen	12
3. SOSIAALINEN KEHITYS LAPSUUDESTA AIKUISUUTEEN	16
3.1 Lapsen psykososiaalisen kehityksen vaiheet	16
3.2 Kiintymyssuhdeteoria	18
3.3 Sosiaalinen kehitys nuoruudessa.....	20
3.4 Kohti vanhemmuutta.....	21
4. AIEMPI TUTKIMUS ALKOHOLIPERHEEN LAPSISTA	24
4.1 Lasinen lapsuus –projektin tutkimukset.....	24
4.2. Kansainvälisiä ja kotimaisia tutkimuksia.....	29
4.3 Teoreettisia näkökulmia alkoholiperheiden tutkimisessa.....	31
5. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	33
5.1 Tutkimuskysymys, toteutus parityönä ja aineisto	33
5.2 Teemahaastattelu aineiston hankintamenetelmänä	35
5.3 Aineiston analyysimenetelmänä sisällönanalyysi	36
5.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	39
6. TUTKIMUSTULOKSET	43
6.1 Alkoholiperheen lasten vääristyneet roolit.....	45
6.1.1 Alkoholiperheessä kasvaneet lapset vastuunkantajina	45
6.1.2 Suorittajuus	49
6.1.3 Ystävyyssuhteiden pintapuoleisuus	51
6.1.4 Murrosikä ja konfliktien puute	52
6.1.5 Pyrkimys erilaiseen vanhemmuuteen	54
6.2 Vanhemmat vääristyneiden sosiaalisten suhteiden mallintajina	55
6.2.1 Puhumattomuus.....	55
6.2.2 Sosiaalinen eristäytyminen	57
6.2.3 Sosiaalisten suhteiden vääristynyt malli	59
6.3 Ympäristön tiedostava puuttumattomuus ja lasten leimaaminen.....	60
7. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	64
7.1 Tutkimustulosten tarkastelu	64
7.2 Tutkimuksen tekemisen ja merkityksen arviointi	69
LÄHTEET	73
LIITTEET	80

1. JOHDANTO

Alkoholi on edelleen Suomessa yleisimmin käytetty päihde. On arvioitu, että noin 90 prosenttia aikuisväestöstämme käyttää alkoholia. Lisäksi on arvioitu, että alkoholinkäyttäjät sairastuttaa ympärillään 4–5 ihmistä, joissakin arvioissa luvuksi on arvioitu jopa kymmentä (Linna 1994, 129). Stakesin Juomatapa 2000 -tutkimuksen mukaan miehistä kuusi prosenttia ja naisista 16 prosenttia arvioi jollain perheenjäsenistään olevan omasta alkoholinkäytöstään johtuvia ongelmia. Koko Suomen väestöön suhteutettuna tämä tarkoittaa n. 530 000 ihmistä. Tutkimuksesta ilmenee myös, että Suomessa on noin 95 000 alkoholin ongelmankäyttäjää, joilla on alaikäisiä lapsia (Metso 2002). Suomessa alkoholin kokonaiskulutus on noussut vuodesta 2000 vuoteen 2008 noin 17 prosenttia (Karlsson & Österberg 2010, 24).

Juomatapa 2008 -tutkimuksen mukaan suomalaisten alkoholinkäyttökerroista kolme neljäsosa tapahtuu kotiympäristössä. Suomalaisissa kodeissa pariskuntien keskinäiset juomiskerrat ovat lisääntyneet huomattavasti viime vuosikymmeninä. (Mustonen & Österberg 2010, 83.) Näin ollen alkoholi on osa myös monien perheiden arkea. A-klinikkasäätiön vuonna 1994, 2004 ja 2009 toteuttamissa Lasinen lapsuus -väestökyselyissä on kartoitettu niitä suomalaisia lapsiperheitä, joissa alkoholinkäyttö on koettu ongelmallisena. Tutkimusten mukaan niiden suomalaisten määrä, joiden lapsuuden perheessä on käytetty tai käytetään liikaa päihteitä, on ollut jatkuvasti hieman nousussa. Vuonna 2009 vastaajista näin koki 23 prosenttia luvun ollessa vuonna 1994 17 prosenttia. (Peltoniemi 2005; www.lasinenlapsuus.fi.) Kyse on siis Suomessa laajasta ongelmasta, joka koskettaa myös useita lapsia.

Alkoholihaitat voivat kohdistua alkoholinkuluttajaan itseensä, hänen lähiympäristöönsä tai yhteiskunnan toimivuuteen yleensä (Alkoholilot EU-Suomessa. Kulutus, haitat ja politiikan kehys 1990–2005, 2006, 20). Suomessa ja muualla on viime aikoina alettu kiinnittää entistä enemmän huomiota alkoholinkäytön kielteisiin vaikutuksiin perheenjäseniin, muihin läheisiin, naapureihin, kollegoihin, sivullisiin ja tuntemattomiin (Karlsson & Kotovirta & Tigerstedt & Warpenius 2013, 36). Tässä tutkimuksessa olemme kiinnostuneita alkoholihaitoista, jotka kohdistuvat alkoholin kuluttajan lähiympäristöön, tarkemmin sanottuna alkoholia ongelmallisesti kuluttavien lapsiin ja heidän sosiaaliseen elämäänsä. Haemme tutkimuksessamme vastausta siihen, millaiset lähtökohdat alkoholiperheessä kasvaminen antaa lapsen sosiaaliseen elämään. Tutkimuksemme kohteena ovat aikuiset, jotka ovat kokeneet vanhempiensa alkoholinkäytön lapsuudessaan ongelmalliseksi. Tutkimuskohteena alkoholiperheessä kasvamisen tarjoamat lähtökohdat ovat haasteellisia aiheen

moninaisuuden vuoksi. Aihe on toisaalta hyvin henkilökohtainen, arka ja tunteita herättävä ja toisaalta myös yhteisön ja yhteiskunnallisen tason tarkastelua vaativa aihe. Aiheen tutkiminen on kuitenkin tärkeää, koska siitä ei juurikaan ole tehty tutkimuksia Suomessa.

Tuottamalla lisää tietoa alkoholiperheessä kasvamisen vaikutuksista sekä lapsuudessa että myöhemmin aikuisuudessa, voidaan paremmin tunnistaa ja auttaa siihen liittyvistä ongelmista kärsiviä. Tutkimuksemme tavoitteena on nostaa lapset alkoholiongelmista kärsivien joukosta esiin. Sosiaalityön ja etenkin lastensuojelun näkökulmasta vanhempien liiallisesta alkoholinkäytöstä koituu vakavia haittoja perheen lapsille ja siksi tutkimusaiheemme on merkityksellinen. Vanhempien runsas päihteidenkäyttö on ollut syynä tai jopa keskeisenä syynä noin 30–50 prosentissa huostaanotoista. Reilussa kolmanneksessa tapauksista lastensuojelun avohuollossa alkoholinkäytön on todettu kuuluvan kolmen tärkeimmän lastensuojelun tarvetta aiheuttavan tekijän joukkoon. Esimerkiksi Helsingissä vuonna 2003 vanhempien päihteidenkäyttö oli yleisin lastensuojelun tarpeeseen vaikuttanut tekijä. (Alkoholiolot EU-Suomessa. Kulutus, haitat ja politiikan kehitys 1990–2005, 2006, 23.)

Toteutimme tutkimuksemme parityönä. Toinen meistä oli aloittanut tutkimuksen tekemisen vuosia aiemmin. Kiinnostus aihepiiriin nousi tuolloin omakohtaisesta kokemuksesta alkoholiperheessä vartumisesta. Tutkimus jäi kuitenkin lähes alkutekijöihinsä muun muassa perheellisyyden johdosta, mutta lähti uudelleen käyntiin parityönä vuonna 2012. Molempien tutkijoiden henkilökohtainen kiinnostus aihepiiristä kumpuaa työkokemuksistamme lastensuojelun sosiaalityöntekijänä. Olemme työssämme kohdanneet päivittäin perheitä, joissa liiallinen alkoholinkäyttö on vaikuttanut negatiivisesti perheen elämään ja perheen jäseniin. Halusimme tehdä tutkimuksen, joka nostaa esiin alkoholiperheestä lapset ja liiallisen alkoholinkäytön vaikutukset heihin. Työssämme lastensuojelussa törmäsimme myös siihen epäkohtaan, että alkoholiperheen lapsille suoraan suunnattuja tukitoimia on hyvin vähän tarjolla. Tämä tosiasia vahvisti päätöstämme tehdä alkoholiperheessä kasvamisen vaikutuksista lapseen tieteellinen tutkimuksen. Aloimme työstämään tutkimustamme parityönä siten, että vuonna 2012 mukaan tullut tutkija tutustui silloiseen tutkimussuunnitelmaan ja tutustui aihepiirin kirjallisuuteen. Tämän jälkeen päivitimme tutkimussuunnitelmamme ja työstimme tutkimustamme eteenpäin. Molemmat tutkijat ovat osallistuneet kaikkiin tutkimuksen vaiheisiin ja tutustuneet siihen liittyvään kirjallisuuteen. Tutkimuksen kirjoittamista olemme jakaneet keskenämme. Molemmat tutkijat ovat kuitenkin osallistuneet kaikkien tutkimuksemme kappaleiden kirjoittamiseen, sillä kokoontuimme viikoittain työstämään tutkimustekstiämme, jota molemmat tutkijat kommentoivat.

Tutkimuksemme on laadullinen tutkimus, jota varten olemme haastatelleet viittä lapsuutensa alkoholiperheessä elänyttä aikuista. Haastattelut olemme toteuttaneet teemahaastattelun menetelmällä. Haastattelut tehtiin parityönä ja molemmat tutkijat osallistuivat haastatteluaineiston litterointiin eli puhtaaksi kirjoittamiseen. Haastatteluaineistomme analysoinnin teimme teoriaohjautuvalla sisällönanalyysillä. Teemoittelimme aineistomme yhdessä ja näiden teemojen avulla vastasimme tutkimuskysymykseemme siitä, millaiset lähtökohdat alkoholiperheessä eläminen antaa lapsen sosiaaliseen elämään kerätyn aineiston pohjalta. Tutkimuksemme keskeisiä käsitteitä ovat muun muassa alkoholiperhe, sosiaalinen eristäytyminen ja sosiaalinen kehitys.

Tutkimuksemme rakenne on seuraavanlainen: luvussa kaksi avaamme aiemman tieteellisen tutkimuskirjallisuuden avulla tutkimuksemme kannalta keskeistä käsitteistöä ja lähtökohtia. Luvussa kolme tarkastelemme sosiaalista kehitystä lapsuudesta aikuisuuteen kuvaamalla lapsen psykososiaalisen kehityksen vaiheita sekä avaamalla kiintymyssuhdeteoriaa. Lisäksi kuvaamme sosiaalista kehitystä nuoruudessa sekä vanhemmuuden teemaa. Neljännessä luvussa käymme läpi aikaisempia suomalaisia ja kansainvälisiä tutkimuksia alkoholiperheen lapsista. Lisäksi valotamme erilaisia teoreettisia näkökulmia alkoholiperheiden tutkimiseen. Teoriaosuuden jälkeen esittelemme viidennessä luvussa tutkimuskysymykseemme ja keräämämme aineiston. Lisäksi esittelemme tutkimuksemme toteuttamisprosessia metodologisine valintoineen. Käymme läpi teemahaastattelua, sisällönanalyysiä sekä pohdimme tutkimuksemme eettisyyteen ja luotettavuuteen liittyviä seikkoja. Kuudennessa luvussa esittelemme tutkimuksemme tuloksia eli aineistostamme nousseita alkoholiperheessä kasvamisen aiheuttamia haittoja ja niiden vaikutuksia sosiaaliseen elämään. Tulosluvun jälkeen tutkimuksemme viimeisessä luvussa esitämme koko tutkimuksemme yhteenvedon ja tekemämme johtopäätökset sekä kytkemme tutkimustuloksiamme aiempaan tutkimukseen. Tarkastelemme lisäksi tutkimustuloksiamme osittain laajemmissa yhteyksissä.

2. KESKEISET LÄHTÖKOHDAT

Tutkimuksen kohteeksi olemme valinneet aikuiset, jotka ovat eläneet lapsuutensa sellaisissa perheissä, joissa toinen tai molemmat vanhemmista käyttävät alkoholia niin, että se tuottaa ongelmia. Ongelmien kokemuksen määrittäminen ei kuitenkaan ole helppoa, koska usein alkoholin nauttimisen aiheuttama pelkkä vanhemman käytöksen yhtäkkinen muutos voi herättää lapsessa pelkotiloja, varsinkin jos hänen kanssaan ei ole asiasta puhuttu eikä hän ymmärrä mistä tämä muutos johtuu. Vanhemman alkoholinkäytön ei tarvitse siis olla täysin kohtuutonta, joka viikko tai päivä toistuvaa, jotta se jo voisi tuottaa hämmennystä ja ongelmia lapselle. Taitto (2002, 21) kuvaa lapselle olevan tärkeää sen, että hän tietää miten vanhemmat toimivat. Lapselle pahinta voi olla se, että vanhemman persoonallisuus muuttuu hänen juodessaan. Lapset voivat kokea hyvinkin erilaisen vanhempien juomisen tuottaneen heille itselleen ongelmia.

2.1 Alkoholistiperhe, päihdeperhe vai alkoholiperhe

Pirkko Linna (1994, 126–127) nimittää alkoholiperheen lapsia niin sanotuiksi näkymättömiksi lapsiksi, koska mitään yhtenäistä mallia alkoholia käyttävästä perheestä ei ole olemassa. Perheiden lasten tilanteet voivat vaihdella suurestikin. Huomion voi kiinnittää siihen, juoko isä, äiti vai molemmat, onko lapsi perheen ainut vai yksi sisaruksista, kuinka usein ja paljonko alkoholia nautitaan. Lisäksi huomion voi kiinnittää siihen, millaiset vaikutukset alkoholilla on käyttäjäänsä, minkä ikäinen lapsi on ja onko alkoholi ollut mukana perheessä lapsen syntymästä asti vai onko käyttö alkanut myöhemmässä vaiheessa.

Myös Maritta Itäpuisto (2001, 43–44) toteaa haastattelututkimuksensa perusteella, että on melkein mahdotonta löytää mitään erityistä niin sanottua alkoholistiperhettä, jonka voisi määritellä ja tunnistaa joidenkin ulospäin näkyvien kriteerien perusteella. Haastatteluissa ilmenee, että alkoholinkäyttö voi olla jopa täysin kohtuullista ja niin sanotusti normaalia tuottaakseen silti kärsimystä lapsille. Kärsimystä ja ongelmia voi tuottaa se, että useimmiten lapset ovat vain kokijoina ja näkijöinä, eivätkä voi vaikuttaa tilanteeseen mitenkään. Samoin vanhemman käytöksen muuttuminen humalassa ollessaan voidaan kokea pelottavaksi (Itäpuisto 2003, 34).

Jos perheen alkoholinkäyttö voi olla joko jatkuvaa tai joskus tapahtuvaa ja silti tuottaa lapselle

ongelmia, mitä käsitettä siitä sitten tulisi käyttää? Tutkimuskirjallisuudessa käsitteenä on käytetty sekä alkoholistiperhettä, päihdeperhettä että alkoholiperhettä.

Perheen nimeäminen alkoholistiperheeksi voi olla leimaavaa ja näin aiheuttaa jo itsessään ongelmia. Alkoholisti sanana herättää kuvan ongelmallisesta suhteesta alkoholiin. Koska alkoholinkäyttö voi tuottaa haittoja lapselle ollessaan myös kohtuullista, on alkoholistiperhe käsitteenä mielestämme tähän yhteyteen sopimaton. Peltoniemi (1997, 3) esittääkin, että alkoholistiperhe käsitteen sijasta käytettäisiin alkoholiperhe tai päihdeperhe käsitteitä. Käsitteinä nämä ovat neutraalimpia, eivätkä korosta sitä, että juomisen täytyy olla juuri alkoholistille ominaista. Sana päihdeperhe kuvaa mielestämme kuitenkin laajempaa päihteidenkäytön kanssa kamppailevaa perhettä sisällyttäen joukkoonsa myös huumausaineita käyttävät vanhemmat. Tällöin käsite päihdeperhe ei myöskään palvele tutkimustamme, koska keskitymme ainoastaan perheisiin, joissa käytetään alkoholia. Tulemme jatkossa käyttämään käsitettä *alkoholiperhe* alkoholistiperhe tai päihdeperhe -käsitteiden sijaan. Tällä haluamme korostaa ensinnäkin sitä, että myös niin sanotulla normaalilla juomisella ja alkoholinkäytöllä voi olla negatiivisia vaikutuksia lapseen ja hänen myöhempään käyttäytymiseensä. Toisekseen haluamme tällä korostaa myös sitä, että tutkimuksemme keskittyy vain alkoholia käyttävien vanhempien lapsiin.

2.2 Perheen sosiaalinen eristäytyminen

Alkoholiperheitä koskevissa tutkimuksissa perheen sosiaalinen eristäytyminen on yleisesti käytetty käsite. Robert Ackerman (1991, 28–30) on jakanut sosiaalisen eristäytymisen kahteen osaan: fyysiseen ja emotionaaliseen eristäytymiseen. Fyysisestä eristäytymisestä on kyse silloin, kun perhe konkreettisesti eristyy esimerkiksi ystävästään. Vanhemmat tai lapset eivät kutsu ystäviään enää kylään eivätkä vastavuoroisesti itseään lähde kyläilemään tai saa edes kutsuja. Emotionaalinen eristäytyminen voi johtua fyysisestä eristäytymisestä. Siinä perheen myönteiset emotionaaliset suhteet vähenevät ja ne korvataan lisäämällä kielteisiä tunteita, kuten ahdistus, epätoivo ja jännitys. Tämä kielteisten tunteiden lisääminen aiheutuu yleensä alkoholiongelman ja fyysisen eristäytymisen pitkittymisestä.

Ackermanin mukaan emotionaalinen eristäytyminen on yksi vakavimmista perheenjäsenten ongelmista, koska se vaikuttaa myös perhepiiriin ulkopuolella. Eristäytymisen myötä terveet

ihmissuhteet täytyy kieltää, jotta perheenjäsenet voisivat selviytyä hankalasta tilanteesta. Perhe siis keskittyy selvittämään perheen sisäisiä asioita ja unohtaa ulkopuolisen maailman. Tätä selviytymiskeinoa he myös valitettavan usein pitävät parhaana vaihtoehtona, eivätkä ymmärrä, että sen taustalla on myös pitkäkestoisia vaikutuksia. Vaikutukset voivatkin tulla esiin perheen ulkopuolella tai vasta sitten, kun lapset kasvavat aikuisiksi. (Mt., 28–30.) Vilma Hänninen (2004, 107) nimeää myös sosiaalisen eristäytymisen yhdeksi alkoholiperheen selviytymiskeinoksi. Pitämällä ongelman piilossa ja perheen kulisseja pystyssä saadaan hallittua ainakin yhtä tunnetta, häpeää. Hänninen ei myöskään pidä tätä selviytymiskeinoa hyvänä, vaan toteaa, että tämä selviytymiskeino epäonnistuu usein.

Yleisimmiksi sosiaalisen eristäytymisen taustalta löytyviksi tunteiksi on mainittu perheenjäsenten kokemat negatiiviset tunteet, kuten häpeä ja syyllisyys. Muina tunteina on mainittu muun muassa viha, kärsimys, uupumus ja kiukku (esim. Holmila 2003, 80). Lisäksi alkoholiperheen ympäristö voi aiheuttaa sosiaalista eristäytymistä.

Häpeää perheenjäsenet voivat tuntea sekä itsensä vuoksi että alkoholiongelmaisen vuoksi. Sosiaaliset ja kulttuuriset asenteet tuottavat jo itsessään tuomitsemalla sekä moralisoimalla alkoholinkäyttöä häpeän tunnetta (Saarto 1994, 14). Kotiin ei esimerkiksi uskalla viedä ystäviään, koska ikinä ei tiedä mikä siellä on vastassa. Häpeän tunne voi nousta siitä, että vanhemmat tai perheolot eivät ole samanlaiset kuin kuvitellaan kaikilla muilla olevan. Häpeä on kuitenkin myös vuorovaikutuksessa opittu tunne; ympäristö voi näyttää eri tavoin alkoholiperheiden paikan muita huonompina. (Itäpuisto 2003, 37–38.) Häpeän tunteen voidaan nähdä liittyvän perheen poikkeavuuteen ja perhesalaisuuden varjelemiseen. Näin ollen perheen vetäytymisen sosiaalisista suhteista voidaan nähdä olevan perheen oma valinta ja sen katsotaan palvelevan alkoholiongelmaisen sekä perheenjäsenten tarpeita. (Ackerman 1991, 28.) Itäpuisto (2001, 106–108) kuvaa häpeän tarttuvan myös lopulta itseän, kuten hänen haastatteluaineistonsa osoitti joillekin käyneen.

Syyllisyyttä perheenjäsen voi tuntea myös siten, että alkoholiongelmaisen myötävaikutuksella juomisen syy sijoitetaan perheenjäsenen itseensä. Juominen on vaimon syytä, koska mies ei kestä kuunnella nalkutusta tai lapsi uskoo olevansa vanhempiensa käytökseen osasyylinen, koska ei ymmärrä tilannetta tai aikuiset itse syyllistävät lasta juomisestaan. Lapsi voi ajatella vanhemman juomisen johtuvan esimerkiksi siitä, ettei hän ollut riittävän kiltti tai että hän on muuten omalla käytöksellään aiheuttanut vanhempien juomisen. (Taitto 2002, 19.) Joka tapauksessa, syyllisyys on

tunteena lapselle erittäin raskas (Raitasalo 2003, 65; Linna 1994, 135). Alkoholinkäyttäjän omat intressit ja muiden syyllistäminen voivat siis osaltaan olla myötävaikuttamassa perheen sosiaaliseen eristäytymiseen. Syyllistämällä muita perheenjäseniä esimerkiksi ongelmien puhumisesta ulkopuolisille hän suojelee näitä intressejään. Tällä tavoin juojan ei tarvitse esimerkiksi tiedostaa omaa vastuutaan alkoholinkäytön lopettamisesta. (Holmila 1997, 175.)

Saarto (1994, 24) nostaa esiin yhtenä sosiaalisen eristäytymisen taustalta löytyvänä tunteena lasten lojaalisuuden vanhempiaan kohtaan. Asioista, varsinkaan ongelmista, ei vain yksinkertaisesti puhuta ulkopuolisille. Myöskään vanhemmat eivät ongelmista puhu ja nosta niitä esiin, koska joutuisivat näin myöntämään jollain tasolla olevansa huonoja vanhempia. Perheessä on voitu myös suoranaisesti kieltää lasta puhumasta perheessä tapahtuvasta alkoholinkäytöstä. (Taitto 2002, 19.)

Suuttumus juovaa vanhempaa kohtaan on myös yksi yleisistä lapsen kokemista tunteista. Lasinen lapsuus -galluputkimukseen vastanneista suomalaisista päihdeperheiden 15 vuotta täyttäneistä 38 prosenttia vastasi perheessään esiintyneen eripuraa ja perheriitoja. Corkin (1970) syvähaastattelemista lapsista 75/115 kertoi olevansa jatkuvasti pahantuulinen, vihamielinen vanhempiaan ja toisia ihmisiä kohtaan.

Linna (1994, 135–136) mainitsee sosiaalisen eristäytymisen taustalla olevista tunteista lapsen kokeman pelon ja avuttomuuden tunteet. Lapsi ei osaa tehdä aikuisen juomistilanteissa mitään, vaikka halua löytyisikin ja tämä herättää lapsessa pelkoa. Samoin pelkoa voi herättää pelkkä ajatus vanhemman kotiintulosta, hänen kunnostaan ja hänen tekemisistään kodin ulkopuolella. Pelkoa lapsi voi kokea ajatellessaan tulevaisuuttaan joko juovan vanhemman kanssa tai pahimmassa tilanteessa täysin ilman vanhempiaan. Pelkoa lapselle voivat aiheuttaa myös uhkatilanteet, riidat ja tappelut. Lapsi voi oppia pelkäämään ja vaistoamaan tilanteita, joihin liittyy uhkaa. Tällöin lapsen voi olla vaikeaa vapautua ja rentoutua sekä keskittyä omiin läksyihinsä tai leikkeihinsä. Lapsi voi sitä vastoin ennemmin seurata, mitä ympärillä tapahtuu. (Taitto 2002, 21.)

Yksinäisyyden ja erilaisuuden tunne lapsella voi herätä siitä, että hän ei kykene ymmärtämään ehkä osittain sosiaalisen eristäytymisen vuoksi, että kelläään muulla voisi olla samanlainen tilanne kuin hänellä itsellään. Yksinäisyyden tunnetta taas lisää se, että kenellekään ei voi häpeän vuoksi kertoa kotioloistaan. (Linna 1994, 136; Taitto 2002, 20.)

Ympäristö voi myös vaikuttaa sosiaaliseen eristäytymiseen. Voidaan nähdä, että jo normaalit

sosiaaliset vuorovaikutustilanteet itsessään sulkevat alkoholiperheet niiden ulkopuolelle. Suomalaiseen kulttuuriin kuuluu, että tällaisissa tilanteissa on yleensä tarjolla alkoholia ja näin alkoholiperheet eivät yksinkertaisesti uskalla osallistua koska he eivät pysty kontrolloimaan läheisensä käyttäytymistä. (Holmila 1997, 174–175). Myös ympäristö voi rajoittaa alkoholiperheen osallistumista näihin vuorovaikutustilanteisiin kutsumalla kyseisen perheen vasta siivouspäivänä tai juhlien loputtua kylään (Itäpuisto 2003, 37). Ympäristöllä voi olla muutenkin vaikutuksensa siihen, että alkoholiperhe eristyy siitä. Alkoholiongelmista ei yleensä puhuta ulkopuolisille. Holmila (1997, 177) mainitsee yhtenä syynä tähän sen seikan, että usein ulkopuoliset eivät halua puhua tai tietää koko asiasta. Saarto (1994, 21) mainitsee myös, että alkoholinkäyttö on yksi perheen salattavimmista asioista, koska siihen liittyy niin paljon tuomitsevia asenteita.

Itäpuisto (2001, 68–69) on myös tutkimuksessaan saanut samankaltaisia tuloksia. Kysyessään, miten haastateltavat olettivat ympäristön suhtautuneen tilanteeseen, yleisin vastaus oli, että he eivät uskoneet ympäristön tietävän alkoholiongelmasta. Ja jos siitä tiedettiin, yleensä sitä ei kommentoitu millään tavoin. Itäpuisto (2003, 35) tarkastelee ympäristön keskustelukyvyyttä myös toisessa kirjoituksessaan ja toteaa, että ympäristö on suurelta osin edesauttamassa perheen sosiaalista eristytymistä. Jos alkoholiongelmasta puhuminen on hankalaa ympäristön kanssa, vaikuttaa se väistämättä myös siihen, ettei ongelmasta yritetä puhua kotonakaan. Tämä seikka lisättyä siihen, ettei juoja itseään halua myöntää eikä näin ollen tietenkään puhua ongelmastaan, aiheuttaa sen, että alkoholiongelmainen hakeutuu mieluummin toisten juovien seuraan ja sosiaaliset suhteet esimerkiksi sukulaisiin vähentyvät. Näin ongelmista ei tarvitse puhua.

Kun alkoholista ja sen käytöstä ei puhuta avoimesti perheessä, lisää se lapsen pelkoa ja synnyttää ongelmia (Saarto 1994, 19). Yhteisön ja laajemmin koko yhteiskunnan suhtautuminen alkoholiin ja alkoholiongelmiin aiheuttavat leimaamista, joka ei myöskään vaikuta ainoastaan ongelmakäyttäjän leiman saavaan aikuiseen vaan väistämättä lapseenkin (Itäpuisto 2003, 37). Myös Marja Holmila (1997, 167–168) kiinnittää artikkelissaan huomiota yhteisöön, jossa perhe elää. Hänen mukaansa yhteiskunnan jäsenet pyrkivät asettamaan alkoholiperheessä elävät, ei-ongelmakäyttäjät, sellaiseen rooliin, missä he ovat hyväksyneet asemansa alkoholistin läheisenä. Tämä myös aiheuttaa läheisten leimaamista ja ristiriitaisia odotuksia heidän toiminnastaan. Toisaalta heidän odotetaan huolehtivan ja olevan vastuussa läheisestään, mutta toisaalta heidät leimataan alistujiksi, alkoholiongelman jatkumisen mahdollistajiksi ja oman asemansa kaiken tämän keskellä hyväksyneiksi.

2.3 Läheisriippuvuus

Hänninen (2004, 104–112) nostaa alkoholiperheessä kasvamisen vaikutuksista esiin kaksi näkökantaa. Toinen on läheisriippuvuus, jonka mukaan vaikutukset ovat elinikäisiä ja toinen selviytymisteorianäkökulma, jonka mukaan ongelmista selviytyminen on opettavaista ja vahvistavaa. Pyrimme tässä luvussa määrittelemään, mitä läheisriippuvuudella tarkoitetaan ja kuvaamme, millaista kritiikkiä siitä on nostettu esiin. Selviytymisnäkökulmaa kuvaamme tarkemmin seuraavassa luvussa.

Läheisriippuvuus ei ole tieteellinen tai tarkasti määritelty termi. Käsitteenä se on tullut ehkä kaiken kansan tietoisuuteen parhaiten Tommy Hellstenin (2001) teoksesta *Virtahepo olohuoneessa*. Kirjassaan hän määrittää läheisriippuvuuden seuraavalla tavalla: ”Läheisriippuvuus on sairaus tai sairauden kaltainen tila, joka syntyy kun ihminen elää jonkin hyvin voimakkaan ilmiön läheisyydessä eikä kykene käsittelemään tätä ilmiötä persoonallisuudessaan vaan sopeutuu sen olemassaoloon” (mt., 82).

Läheisriippuvuus käsitteenä sisältää siis ajatuksen siitä, että alkoholiongelmaisen läheinen olisi itsekin jotenkin sairas ja hoitoa tarvitseva. Alkoholin aiheuttamat ongelmat nähdään koko perheen asiana ja läheiset mielletään kanssariippuvaisina. Tässä näkökannassa myös läheisten nähdään tarvitsevan hoitoa. (Esim. Holmila 2003, 97; Linna 1994, 127.)

Myös Arramiehen ja Hakkaraisen (2013, 152–153) läheisriippuvuuden määritelmässä on ajatus siitä, että läheinen on itsekin jollain tavalla sairas. Arramies ja Hakkarainen määrittelevät läheisriippuvuudesta olevan kyse silloin, kun jotkut käyttäytymisen mallit tai luonteenpiirteet tarttuvat takiaisen lailla ihmisen persoonallisuuteen. Läheisriippuvuuteen on vaarassa sairastua, kun joutuu elämään jonkun epäterveen, usein sosiaalisesti paheksuttavan ilmiön vaikutuspiirissä.

Arramies ja Hakkarainen (2013, 155–156) jakavat läheisriippuvuuden klassiseen läheisriippuvaiseen käyttäytymiseen tai klassiseen vastariippuvaiseen käyttäytymiseen. Klassiseen läheisriippuvaiseen käyttäytymiseen liittyy muiden miellyttämisen tarve ja omien tarpeidentunnistamisen puuttuminen. Vastariippuvuuteen sairastunut teeskentelee, ettei tarvitse muita eli on niin sanotusti vahvuuteen sairastunut. Vastariippuvuuteen sairastunut rakentaa muurit ympärilleen. Molemmat läheisriippuvuuden muodot ovat puolustusmekanismeja, joilla reagoidaan lapsuuden haavoihin.

Arramies ja Hakkarainen (2013, 155) ovat lisäksi hahmotelleet eräitä läheisriippuvuuden tuntomerkkejä:

Huolehtiminen toisista on pakonomaista.

Kokee olevansa vastuussa muiden ihmisten asioista.

Muista huolehtiminen täyttää elämän.

Elää muiden kautta ja saa tyydytystä muiden onnistumisista.

Ahdistuu, tuntee sääliä ja syyllisyyttä muiden ongelmista.

Puhuu paljon toisista ihmisistä ja pohdiskelee muiden ongelmia.

Siirtää syrjään omat toiveensa.

Ei uskalla kieltäytyä, koska pelkää tulevansa hylätyksi.

Antaa kohdella itseään huonosti ja käyttäytyy marttyyrimaisesti.

Pelkää jäävänsä yksin ja sietää siksi huonoja ihmissuhteita.

Itsetunto on heikko ja luottamus toisiin on huono.

Käyttäytymistä leimaa kontrollointi.

Haluaa miellyttää ja tuntee velvollisuudekseen auttaa muita.

Kyselee jatkuvasti mitä mieltä muut ovat hänestä.

Ei osaa ottaa kehuja vastaan, mutta suuttuu, jos muut eivät kiittele ja kehu.

Huusko (2006, 13–15) taas kuvaa läheisriippuvuuden sellaisena ilmiönä, jossa toisen ihmisen tunteet saavat toisen pois tolaltaan. Ilmiön taustalla on ihmisen jatkuva tarve tulla hyväksytyksi. Huuskon (mt., 26–27) mukaan tämä hylätyksi tulemisen pelko ja hyväksytyksi tulemisen tarve sekä näistä johtuva jatkuva itsekontrolli liittyy vahvasti läheisriippuvuuteen. Huusko (mt., 22–25) kirjoittaa, että läheisriippuvuuden taustalta voi löytyä monenlaisia tapahtumia lapsuudesta. Tapahtumat ovat laukaisseet hylätyksi tulemisen pelon, kohtaamattomat syyllisyyden tunteet, pyrkimyksen huolehtia kaikkien muiden tarpeista sekä pelon ilmaista omia tunteitaan. Läheisriippuvaisten toimintamallit ovat aina tavalla tai toisella osa sukupolvien ketjua; käyttäytymismalleja, jotka toistuvat kunnes joku ensimmäisen kerran kyseenalaistaa ne.

Ihmissuhteissaan läheisriippuvainen voi kerätä tiedostamattaan ympärilleen huolenpitoa tarvitsevia ihmisiä, koska haluaa tuntea itsensä tarpeelliseksi. Huolenpito voi olla myös tapa hallita tai vallankäytön väline. Ylenpalttisen huolenpidon tavoitteena voi olla myös toisen ihmisen sitominen kiinni itseen. Tekemällä itsensä tarpeelliseksi läheisriippuvainen varmistaa, ettei läheinen tule

toimeen ilman häntä. Ajatus yksinjäamisestä voi tuntua niin pahalta, että läheisriippuvaiselle on helpompaa pysytellä huonossakin suhteessa. Läheisriippuvuus voi toimia myös suojaimekanismina; huomion kiinnittäminen muihin suojelee läheisriippuvaista oman itsensä tarkastelulta. Läheisriippuvainen on tottunut toimimaan erilaisissa rooleissa, eikä luota siihen, että tulisi hyväksytyksi omana itsenään. Ilmiöstä puhuttaessa onkin kysymys: Riitänkö minä? Läheisriippuvainen yrittää tehdä itsensä riittävän hyväksi, muille kelpaavaksi. Tällaisella henkilöllä on kova pyrkimys täydellisyyteen sekä loputon hyväksytyksi tulemisen tarve. (Huusko 2006, 34–38, 80, 98.)

Kritiikkiä läheisriippuvuutta kohtaan on myös esitetty paljon. Sen katsotaan tuottavan läheisille negatiivisen, sekä samalla sairaan ihmisen identiteetin (Linna 1994, 127). Läheisriippuvuuden voidaan nähdä siis entisestään vaikeuttavan läheisten elämää. Läheisriippuvuudessa läheiset ymmärretään jotenkin persoonallisuudeltaan poikkeaviksi, myös ongelmallisiksi ja tällöin vastuu heidän auttamisessaan siirretään helposti ammattiauttajille, tavallisten ihmisten voidessa pestä tilanteesta kätensä. Läheisriippuvuus ajattelu lähtee yksilökeskeisestä ajattelusta. Silloin pääpaino asetetaan yksilölle ja muutoksen kohteena nähdään olevan yksilö. Muutokseen pyritään esimerkiksi terapian avulla, mikä kuitenkin yleensä vain lieventää ongelmaa eikä poista sitä kokonaan. (Holmila 1997, 181–182.) Maritta Itäpuiston (2005, 45) mukaan läheisriippuvuus ei ole tieteellinen termi, vaan oma-apukirjallisuudessa ja terapiakirjallisuudessa käytetty termi. Hän perustelee näkemyksensä sillä, että läheisriippuvuutta ei ole pystytty määrittelemään tieteellisin käsittein. Myös terapiakirjallisuudessa läheisriippuvuuskäsitteen määrittely on niin kirjavaa, ettei kukaan tiedä mihin tällä termillä viitataan. (Mt., 45.)

Useissa teoksissa läheisriippuvuus on liitetty juovan aikuisen puolisoon. Vaikkei perheen lapsi olisikaan suoranaisesti läheisriippuvaisen roolissa, on sillä varmasti vaikutuksensa myös lapseen. Jos ajatellaan perheen isän käyttävän alkoholia ja läheisriippuvuuden ilmenevän perheen vaimolla, vaimon elämän keskipisteeksi tulee tällöin myös alkoholi, vaikkei hän itse sitä käyttäisikään. Pelko, huoli, häpeä, syyllisyys, viha, kulissien ylläpito ja niin edelleen aiheuttavat sen, että vaimo menettää sekä oman identiteettinsä että elämänsä koittaessaan kontrolloida ja puuttua puolisonsa juomiseen. Aikaa ei jää omiin harrastuksiin tai lasten kanssa vietettyyn aikaan, kun vaimo pelkää jättää miestään yksin, huolehtii päihtyneestä puolisostaan tai pyrkii kontrolloimaan kaikin tavoin puolison alkoholinkäyttöä. Näin ollen myös vaimon ja perheen äidin voimavarat menevät lopulta alkoholiin samoin kuin perheen isänkin. Tässä tilanteessa lapsella on vaarana jäädä täysin ilman vanhempaa, menettäen myös ei-juovan vanhempansa alkoholille. (Esim. Linna 1994, 127, 130–131.)

2.4 Selviytyminen

Kuten luvussa 2.2 todettiin, perheen sosiaalinen eristäytyminen voidaan nähdä yhtenä selviytymiskeinona. Toisena selviytymiskeinona Hänninen (2004, 107) nostaa esiin toiminnan, jolla pyritään siihen, että päihteiden käyttäjä vähentäisi tai lopettaisi juomisensa. Haastattelujen ja tutkimusten perusteella läheiset eivät tällä tavoin kuitenkaan pysty ehkäisemään tai lopettamaan perheenjäsenensä juomista.

Kun läheinen huomaa olevansa voimaton perheenjäsenensä juomisen kontrolloinnissa, voi tämä johtaa täysin toisenlaiseen selviytymiskeinoon. Tuolloin läheinen pyrkii irrottautumaan tilanteesta sekä fyysisesti että henkisesti (mt., 108). Fyysisessä irrottautumisessa läheinen voi esimerkiksi muuttaa pois kotoa tai kieltäytyä olemasta tekemisissä juopuneen perheenjäsenensä kanssa. Henkisestä irrottautumisesta on kyse esimerkiksi silloin, kun läheinen lähtee hakemaan apua erilaisista vertaistukiryhmistä, kuten Al-Anonista.

Maritta Itäpuisto (2001) esittelee tutkimuksessaan Pullon varjosta valoon. Vanhempinsa alkoholinkäytöstä kärsineiden selviytymistarinoita alkoholiperheessä eläneiden nuorten aikuisten selviytymiskeinoja. Itäpuisto kiinnittää huomiota selviytymisessä aluksi lapsen ikään. Koska pieni lapsi ei kykene suorasti puuttumaan vanhemman alkoholinkäyttöön, käyttää lapsi epäsuoria keinoja, kuten alkoholin tuhoamista tai tilanteesta etääntymistä. Varhaisimmiksi selviytymiskeinoiksi lapsuudessa hän mainitsee myös tilanteeseen sopeutumisen. Lapsella ei ole aikuiseen verrattuna samanlaisia mahdollisuuksia kontrolloida vanhemman alkoholinkäyttöä eikä hänellä ole mahdollisuutta kaikissa tilanteissa muuttaa ikänsä vuoksi pois kotoa. (Mt., 112.)

Nuoruudessa vanhemman alkoholinkäytön suurempi vastustaminen on mahdollista nuoren ollessa jo henkisesti sekä fyysisestikin enemmän samalla tasolla perheen aikuisen kanssa. Tässä ikävaiheessa alkoholia ongelmallisesti juovasta vanhemmasta eroon pääseminen nousee myös esiin yhtenä selviytymiskeinona. Itäpuiston tutkimuksessa kaikki haastatellut olivat kuvanneet alkoholia ongelmallisesti juovasta aikuisesta eroon pääsemisen, esimerkiksi vanhempien avioeron kautta, olleen tärkeää heidän oman selviytymisensä kannalta. (Mt., 113.)

Itäpuisto (2003) kuvaa selviytymiskeinoja myös myöhemmässä asiantuntija-artikkelissaan

Vanhempien alkoholiongelma, lasten ongelma. Artikkelissaan hän tarkastelee selviytymistä aluksi aktiivisen vanhempien alkoholinkäytöstä kärsimisen ajalta eli lapsuudessa ja nuoruudessa. Tämän jälkeen hän tarkastelee selviytymisen vaihetta aikuisuudessa, jolloin alkoholiongelmaan otetaan etäisyyttä. Tätä vaihetta hän nimittää myös toipumisen kaudeksi. Itäpuiston mukaan lapsuudessa harjoitetut ja opitut selviytymiskeinot auttavat niin lapsuuden akuuteissa tilanteissa kuin vielä myöhemminkin. Nämä selviytymiskeinot auttavat niin erilaisten ikävien kokemusten jälkeisessä toipumisessa kuin pidemmän aikavälin selviytymisessä. Itäpuisto käyttää artikkelissaan Spaniolin ja Jungin (1987, 98) mallia jaotellessaan selviytymiskeinoja emotionaaliseen, ongelmaorientoituneeseen, kognitiiviseen ja fyysiseen. (Itäpuisto 2003, 46–47.) Samaa jaottelua käyttää myös Kirsimarja Raitasalo (2003) asiantuntija-artikkelissaan Miten läheisen alkoholinkäyttöä selitetään?

Emotionaalisisessa selviytymiskeinossa pyritään jakamaan omia tunteita toisten kanssa esimerkiksi puhumalla alkoholiongelmasta muiden perheenjäsenten, kuten sisarusten tai perheen ulkopuolisten kanssa (Itäpuisto 2003, 47). Tilanteen aiheuttamaa stressiä pyritään näin ollen vähentämään muokkaamalla omia tunteita ja ajatuksia. Emotionaalisia selviytymiskeinoja pyritään käyttämään silloin, kun koetaan, että tilanteen muutos näyttää toivottomalta. Mikäli koetaan, että tilanteeseen pystytään vaikuttamaan, todennäköisesti käytetään ongelmaorientoitunutta selviytymiskeinoa. Tässä selviytymiskeinossa stressaavaan tilanteeseen pyritään vaikuttamaan esimerkiksi läheisen juomisen kontrollilla tai suoralla puuttumisella. (Raitasalo 2003, 65.)

Itäpuisto (2003, 47) lisää ongelmaorientoituneeseen selviytymiskeinon myös oman käyttäytymisensä muuttamisen. Tällöin lapsi esimerkiksi pyrkii olemaan ärsyttämättä vanhempiaan ja on hiljaa. Kognitiivisessa selviytymiskeinossa pyritään mukauttamaan omia ajatuksia niin, että tilanteen aiheuttama stressi vähenee. Tähän voidaan apuna käyttää esimerkiksi oma-apukirjallisuutta tai muuta tietoa. (Itäpuisto 2003, 47; Raitasalo 2003, 65.) Fyysisessä selviytymiskeinossa voidaan apuna käyttää esimerkiksi liikuntaa tai piirtämistä, jolloin stressin vaikutukset vähenevät (Itäpuisto 2003, 47).

Marja Holmila ja Minna Ilva (2010) käyvät A-klinikkasäätiön raporttisarjassa läpi vuonna 2008 tekemäänsä kyselyä päihdeongelmaisten lasten elämästä. Holmila ja Ilva keräsivät tutkimuksensa aineiston web-lomakkeella kahden lapsille suunnatun auttamissivuston (A-klinikkasäätiön Varjomaailma sivusto sekä Mannerheimin Lastensuojeluliiton sivuston) kautta. Tutkimus kohdistui 12–18 -vuotiaisiin ja aineisto koostui 70 vastaajasta. (Mt., 48–49.) Suurin osa aikaisemmista

tutkimuksista alkoholiperheiden lasten kokemuksista vanhempien alkoholinkäytöstä on kerätty lapsuuttaan muistelevilta aikuisilta (esim. Itäpuisto 2005). Holmila ja Ilva ovat kuitenkin kyselyssään esittäneet kysymykset suoraan vanhempiensa päihteidenkäytöstä kärsiviltä lapsilta itseltään. Tästä syystä Holmilan ja Ilvan tekemä kysely tuo tärkeän lisän lapsilähtöisestä näkökulmasta aiheesta käytävään keskusteluun. (Roine, Ilva & Takala 2010, 12–13.)

Lasten selviytymiskeinoja tarkastellessaan Holmila ja Ilva kategorisoivat selviytymiskeinot ongelman kohtaaviin strategioihin sekä ongelmaa vältteleviin strategioihin. Näiden strategioiden sisällä selviytymiskeinot vielä luokiteltiin joko toiminnallisiin, kognitiivisiin, tunnekeskeisiin tai sosiaalisen tuen strategioihin (Holmila & Ilva 2010, 52). (Ks. oheinen taulukko 1.)

Ongelman välttely oli tyypillistä suurelle osalle toiminnallisista strategioista. Tällöin lapsi esimerkiksi pyrkii välttelemään juojaa, menee omaan huoneeseensa tai ulos. Osa vastaajista kertoi myös aktiivisesta toiminnallisesta strategiasta, kuten poliisien soittamisesta tai lastensuojeluilmoitusten tekemisestä itsestään. Aktiivisena toiminnallisena strategiana mainittiin myös itsetuhoinen käyttäytyminen, kuten viiltely ja lapsen oma päihteidenkäyttö. Kognitiivisia strategioita, kuten päiväkirjan kirjoittamista tai positiivisten ajatusten ajattelemista, kerrottiin käytettävän usein. Samoin tunnekeskeinen strategia oli melkein kaikilla vastanneista yleistä. Sosiaalista tukea vastaajat kertoivat hakeneensa niin ystäviltään kuin sisaruksiltaan. Netin kautta sosiaalisen tuen hakeminen ystäviltä oli yleistä. Vastaajissa oli kuitenkin useita, jotka kertoivat, ettei heillä ole ketään kenelle ongelmistaan puhua. (Mt., 51–53.)

Taulukko 1. Nuorten arjessa selviytymisen strategiat (Holmila & Ilva 2010, 52)

1. Ongelman kohtaavat strategiat

Toiminnalliset	<p>”Vedän päihteitä ittenkin.”</p> <p>”Soitin poliisille.”</p> <p>”10 ja 18 vuoden välillä tein 5 kpl lastensuojeluilmoituksia, joihin ei yhteenkään vastattu”</p> <p>”Huudan ja haukun hänet lyttyyn”</p>
Kognitiiviset	<p>”Kirjoitan päiväkirjaa ja nettiin.</p> <p>”No mietin asioita ja pohdin syitä miksi hän tekee niin.”</p> <p>”Kirjoitan päiväkirjaan tuntemuksiani.”</p> <p>”Itken, itken ja itken.”</p>
Tunnekeskeiset	<p>”Itken niin kauan etten enää jaksa itkeä.”</p> <p>”Murehdin sitä pääni sisällä, mutta en näytä kenellekään.”</p> <p>”Puhun siskopuoleni kanssa.”</p>
Sosiaalinen tuki	<p>” Istun koneella ja juttelen nettikaverini kanssa mesessä tapahtuneesta.”</p>

2. Ongelmaa välttelevät strategiat

Toiminnalliset	<p>”No menen omaan huoneeseen tai lähden pihalle.”</p> <p>”Yleensä yritän pysyä erossa isästä.”</p> <p>”Nukun.”</p>
Kognitiiviset	<p>”Ajattelen positiivisia ajatuksia ja yritän keskittyä muuhun kuin siihen asiaan.”</p> <p>”Useesti käyn kaupassa ja ostan suklaata.”</p>
Tunnekeskeiset	<p>”Pakenen haavemaaailmaan.”</p> <p>”Kuuntelen kuulokkeilla rakastamaani musiikkia.”</p> <p>”Tai sitten laitan kaikki pehmoleluni sänkyyn, laitan valot pois ja halaan kaikkia ja kerron huoleni heille.”</p>
Sosiaalinen tuki	<p>”Soitan yleensä kaverille ja pyydän käymään.”</p> <p>”Lähden ulos, oon kavereitten kanssa.”</p>

3. SOSIAALINEN KEHITYS LAPSUUDESTA AIKUISUUTEEN

Ihmisen kehitys on yleisesti eroteltu kolmeen eri osa-alueeseen: psyykkiseen, fyysiseen ja sosiaaliseen. Nämä osa-alueet ovat kuitenkin tiukasti sidoksissa ja yhteydessä toisiinsa. Yhden osa-alueen sisällä tapahtuvat muutokset vaikuttavat myös muihin alueisiin. Muutokset ja kehitykset osa-alueiden sisällä tapahtuvat ihmisen jokapäiväisessä elämässä. (Ks. esim. Kronqvist & Pulkkinen 2007.) Tutkimuskysymyksemme kannalta merkittävintä on ihmisen sosiaalinen kehitys ja tulemmekin tässä luvussa keskittymään siihen.

Sosiaalinen kehitys tarkoittaa, että ihminen kehittyy osaksi ryhmien ja sosiaalisten yhteisöjen jäsenyyttä. Nämä suhteet voivat muuttua ja kehittyä koko ihmisen elämän ajan. Lapsuuden varhaiset vuorovaikutukset ja kiintymyssuhteet luovat kuitenkin pohjan lapsen myöhemmille ihmissuhteille. Kehitykseen voivat vaikuttaa sekä lapsen perimä että ympäristö, kuten kulttuuri, jossa lapsi elää sekä lapsen perhe. Ympäristöllä voi näin ollen olla sekä myönteisiä että kielteisiä vaikutuksia lapsen kehitykseen ja nämä vaikutukset voivat olla joko lyhytkestoisia tai pitkäkestoisia. Vaikutukset lapseen ilmenevät kuitenkin ainoastaan vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. (Mt., 35–45.)

3.1 Lapsen psykososiaalisen kehityksen vaiheet

Vastasyntyneellä lapsella on joitakin synnynnäisiä taipumuksia, mutta ensimmäiset vuorovaikutukset ympäristöön vaikuttavat alusta alkaen siihen, kuinka vauva tulee reagoimaan ja toimimaan (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 91). Ensimmäisinä vuorovaikutuksen kohteina vauvoilla on yleensä joko molemmat vanhemmat tai jompikumpi heistä. Tätä ensimmäistä kontaktia toiseen ihmiseen sanotaan myös varhaiseksi vuorovaikutukseksi. Sanana vuorovaikutus jo itsessään kuvaa, että tämä suhde on vastavuoroinen, lapsi ei ole vain ottavassa asemassa vaan hän myös osallistuu ilmeillään ja eleillään aivan syntymästään lähtien vuorovaikutuksen kulkuun. Jokaisen lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus on siis omanlaatuistaan.

Sosiaalinen kehitys pitää sisällään nämä vuorovaikutuksessa opitut taidot ja lapsen valmiudet liittyä erilaisiin ryhmiin (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 116). Vuorovaikutussuhteiden luomiseen liittyy

toki useita muitakin kehityspiirteitä, kuten persoonallisuuden kehitys ja tunne-elämän kehitys, mutta sanana sosiaalinen kehitys kuvaa paremmin tutkittavana olevaa aihetta kuin esimerkiksi persoonallisuuden kehitys.

Erik H. Eriksonin (1982) laajasti tunnettu elämäkulkuteoria pitää sisällään kahdeksan psykososiaalisen kehityksen vaihetta. Esittelemme tässä luvussa näistä psykososiaalisen kehityksen vaihteista neljä ensimmäistä. Psykososiaalisen kehityksen vaiheet viisi ja kuusi esittelemme luvussa 3.3 Sosiaalinen kehitys nuoruudessa ja kehityksen vaiheet seitsemän ja kahdeksan esittelemme luvussa 3.4 Kohti vanhemmuutta.

Ensimmäisessä psykososiaalisen kehityksen vaiheessa vastakkain ovat luottamus ja perusepäluottamus. Luottamukseksi nimetty tunne syntyy siitä, kun pieni lapsi kykenee päästämään äitinsä pois näkyvistä ilman liiallista ahdistuksen tunnetta. Äidistä on tällöin muodostunut lapselle sekä sisäisen varmuuden tunne, että ennustettavissa oleva ulkoinen tekijä. Tämä on samalla myös pienen lapsen ensimmäinen sosiaalinen saavutus. Alkeellinen minäidentiteetti pääsee kehittymään tämänkaltaisen kokemuksen johdonmukaisuuden, samankaltaisuuden sekä jatkuvuuden vuoksi. Luottamukseen kuuluu siis se, että lapsi luottaa huoltajiensa pysyvyyteen sekä se, että hän on luottavainen suhteessa myös itseensä ja pitää näin ollen itseään luotettavana. (Erikson 1982, 239–240.)

Äidin ja lapsen välille syntyy luottamuksen tunne sellaisen hoivan välityksellä, joka yhdistää herkän huolenpidon avulla lapsen yksilölliset tarpeet sekä vakaan tunteen henkilökohtaisesta luotettavuudesta. Pelkkä ruoan tarjoaminen ja rakkauden osoitusten antaminen yksinään eivät riitä, vaan oleellisempaa on äitisuhteen laatu. Lapsessa kasvava identiteettitunne saa näin perustansa, josta myöhemmin kehittyy tunne siitä, että kaikki on kunnossa ja hän on oma itsensä. Näin lapsesta kasvaa sellainen, mitä muut hänestä odottavatkin tulevan. Ilman perusluottamuksen syntyä myöhempien kehitysvaiheiden käsittely vaikeutuu. (Erikson 1982, 241–242.)

Toisessa psykososiaalisen kehityksen vaiheessa vastakkain ovat Eriksonin (1982, 242–243) mukaan itsenäisyys ja häpeä sekä epäily. Lapselle tulisi antaa oikein ohjattua ja kokemuksen mahdollisuuksia vapaaseen valintaan itsenäisyydestään. Lapsella on myös tarve kokeilla eri ilmiöitä toistamalla niitä. Mikäli lasta ei näissä tilanteissa ohjata, rohkaista ja tueta voi lapsen tarve kokeiluun kääntyä häntä itseään vastaan. Ympäristön tulisi näissä tilanteissa myös suojata lasta häpeän ja varhaisten epäilyjen ehkäisemiseksi.

Lapsen tulisi samalla toisaalta hyväksyä muiden antama ohjaus ja toisaalta kasvaa itsenäiseksi. Vanhempien tehtävänä on tarjota tätä ohjausta kohtuullisesti ja lujasti varsinkin silloin, jos lapsen itsenäistymishalu kehittyy liian pitkälle. Mikäli lasta kuitenkin rajoitetaan liikaa, eikä itsenäistyminen ole mahdollista, lisääntyy lapsen häpeän tunne kasvun myötä. Lapsen kehitys ja kasvu voi tahattomasti rajoittua niissä tilanteissa, kun vanhempi pyrkii suojelemaan lasta kodin vaikeilta tilanteilta. Lapsen itsehallinnan ja tahdonvoiman kehittyminen ei ole mahdollista, mikäli vanhempi kontrolloi kaikkea. Lapselle tulisi antaa mahdollisuus kehittyä itsenäiseksi. Mikäli näin ei käy, riittämättömyyden ja häpeän tunteet voimistuvat. (Ackerman 1991, 61–62.)

Kolmannessa psykososiaalisen kehityksen vaiheessa vastakkainasettelu Eriksonin (1982, 245) mukaan on aloitteellisuudessa ja syyllisyydentunteessa. Varhaislapsuudessa aloitteellisuus näyttäytyy aluksi aggressiivisen kaltaisena pyrkimyksenä menestyä, hyökätä ja valloittaa. Lapsen liikkumis- ja ajattelukyvyn lisääntyessä lapsen päämäärät ja teot voivat aiheuttaa syyllisyyden tunnetta. Ackermanin (1991, 62) mukaan aloitteellisuuden ja syyllisyyden välinen ristiriita ilmenee 4–5 ikävuoden aikana, mikäli aikuiset suhtautuvat lapsen uteliaisuuteen väärällä tavalla. Jos lasta kielletään, estetään leikkimästä tai lapsen esittämiin kysymyksiin ei vastata tai niitä ei huomioida, lapselle syntyy syyllisyydentunteita.

Ahkeruus ja alemmuudentunne ovat vastakkain neljännessä Eriksonin (1982, 247–248) psykososiaalisen kehityksen vaiheessa. Kouluikäisen lapsen ollessa valmis opettelemaan tiettyjä taitoja ja tehtäviä, tarttuu hän niihin ahkerasti, mutta vaarana voi olla riittämättömyyden ja alemmuudentunne. Lapsi voi tuntea epätoivoa omista kyvyistään ja fyysisestä rakenteestaan, mikäli hän ei kykene käyttämään samanlaisia välineitä tai taitoja kuin kaverinsa. Tällöin myös lapsen toivo samaistua muihin voi hävitä ja lapsi voi kokea olevansa keskinkertainen. Tässä kehitysvaiheessa kotoa saatu riittävä varustus kouluelämää varten onkin tärkeää.

3.2 Kiintymyssuhdeteoria

Kiintymyssuhteella tarkoitetaan tunnesuhdetta, joka muodostuu kahden ihmisen välille. Ihminen muodostaa kiintymyssuhteen toiseen merkittäväksi kokemaansa henkilöön. Kiintymyssuhde voi olla luonteeltaan positiivinen tai negatiivinen. (Männikkö 1999, 199.) John Bowlby kollegoineen on

sen sijaan määritellyt kiintymyssuhteen emotionaaliseksi yhteydeksi, jonka ihminen muodostaa toiseen ihmiseen taatakseen oman turvallisuuden tunteensa (Bowlby 1969, 371).

Lapsella on jo syntymästään lähtien tarve kiinnittyä häntä ympäröivään maailmaan ja toiseen ihmiseen. Vastasyntyneellä tämä tarve juontaa siitä, että hän tarvitsee eloonjäämisekseen toista ihmistä tyydyttämään tarpeensa sekä fyysisesti että psyykkisesti. Lapsi kiinnittyy häntä lähinnä olevaan ihmiseen, on hän sitten emotionaalisesti läsnä, huolehtivainen tai vihamielinen. Tapa, jolla tämä kiintymyssuhde syntyy, tulee lapsen ja häntä hoitavan aikuisen välisestä vuorovaikutuksesta. (Ks. esim. Kronqvist & Pulkkinen 2007, 97–101.) Jari Sinkkosen (2001, 33) mukaan lapsi kiinnittyy jollakin tavalla aina hoivaajaansa, vaikka hoiva olisi puutteellista tai lapsi tulisi kaltoin kohdelluksi.

Tässä vuorovaikutusprosessissa aikuisen kanssa lapsi oppii mm. säätelämään sisäisiä tunnetilojaan sekä ilmaisemaan itseään. Erilaiset käsitykset, odotukset ja oletukset omasta käytöksestä ja muiden käytöksestä lapsi muodostaa kiintymyssuhteessaan. Näiden kokemusten on havaittu olevan tärkeitä lapsen myöhemmälle kehitykselle. Kuusinen (2000, 3–6) on erottanut kolme varhaislapsuuden kiintymyssuhdemallia, jotka ovat yhteydessä siihen, miten vanhemmat ovat suhtautuneet lapseensa ja kohdelleet häntä. Turvallinen kiintymyssuhde muodostuu, kun vanhempi on sensitiivinen lapsen tarpeille ja reagoi empaattisesti lapsen tarpeisiin. Vanhempi on tällöin myös lapsen saatavilla. Ahdistuneen vastustavassa kiintymyssuhdemallissa lapsi kokee jatkuvaa epävarmuutta, onko vanhempi saatavilla ja halukas tarvittaessa auttamaan. Lapsi on helposti ahdistuva, alttiina eroahdistukseen ja liian ahdistunut tutkivaan ja omaehtoiseen käyttäytymiseen. Suhteen ylläpitämisen kontrolloikeinona toimii hylkäämisen tai hylkäämisuhan käyttäminen. Välttelevä kiintymyssuhdemalli perustuu kokemuksiin, ettei huolenpitoa ole saatavilla, vaan lapsi tulee johdonmukaisesti torjutuksi sitä tarvitessaan. Tästä seuraa pyrkimys elää tarvitsematta apua tai rakkautta. Ääritapauksissa lapseen on kohdistunut toistuvia hylkäämisiä tai kaltoinkohtelua.

John Bowlby (1969, 376–378) on sitä mieltä, että kiintymystyyli läheisissä ihmissuhteissa säilyy samanlaisena koko ihmisen elämän ajan. Hänen mukaansa lapsuudessa opittu kiintymystyyli siirtyy myös aikuisuudessa läheisiin ihmissuhteisiin ja ohjaa ihmisen käyttäytymistä ja suhtautumista läheisiin ihmisiin. Bowlbyn mielestä kiintymystyyli vaikuttaa ihmissuhteissa selviytymiseen. Lapsuuden kokemukset kiintymyssuhteesta ovat koodautuneet muistijärjestelmiin. Aikuisuudessa nämä muistiin koodatut mallit ja muistikuvat tärkeistä ihmisistä kertovat miten ollaan vuorovaikutuksessa ja miten toisiin ihmisiin suhtaudutaan ja miten heistä ajatellaan. (Bowlby 1973,

203.)

Marjatta Bardy (2001, 70) korostaa myös varhaisen kiintymyssuhteen merkitystä. Pitkittäistutkimuksissa on tultu siihen tulokseen, että kiintymyssuhde ei määrittele ainoastaan vanhempisuhdetta, vaan se toimii perustana myös sille, miten ihminen on suhteessa itseensä ja maailmaan.

3.3 Sosiaalinen kehitys nuoruudessa

Nuoruudessa lapsen ja vanhempien välinen suhde saa ristiriitaisia vaikutteita nuoren tullessa murrosikään ja alkaessaan eriytyä vanhemmistaan. Tällöin ystävyys-suhteet alkavat entisestään korostua nuoren pyrkiessä itsenäistymään. Vielä aikuisuudessakin ystävyys-suhteet ovat tärkeänä voimavarana. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 181, 219.) Varhaisnuoruudessa kouluikäisen lapsen yhtenä tärkeänä elementtinä sosiaalisuuden kehityksessä ovat lapsen yhä laajeneva suhde ympäröivään maailmaan sekä hänen oma aktiivisuutensa ja toimeliaisuutensa siinä. Tässä vaiheessa lapsi kuitenkin tarvitsee edelleen huomioivaa ja turvallista vanhemmuutta. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 146–147.) Koulussa lapsi pääsee kosketuksiin toisten lasten kanssa ja hän alkaa väistämättä verrata itseään heihin. Lapsi haluaa olla samanlainen kuin ikätoverinsa ja pyrkii samaistumaan heihin. Mikäli lapsella ei ole olemassa hyviä sosiaalisia taitoja, tulee hänestä helposti ryhmän ulkopuolinen. Jos lapsi jää ryhmän ulkopuolelle eikä kykene kouluiässä solmimaan ystävyys-suhteita jää häneltä kokematta sen useat eri tehtävät, kuten minäkäsityksen tukeminen, sosiaalinen vertailu sekä sen tarjoama fyysinen tuki. (Mt., 148, 154–156.)

Nuori pyrkii konflikteillaan ja muuttuvalla käytöksellään vanhempiaan kohtaan muuttamaan vähitellen suhdettaan perheessä enemmän kahden aikuisen väliseksi kanssakäymiseksi, myönteisemmäksi ja vastavuoroisemmaksi (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 182). Vaikka ystävyys-suhteet nuoruudessa ovat tärkeänä voimavarana nuoren hyvinvoinnille, voi niillä myös olla negatiivisia vaikutuksia. Nuori voi kokea itsensä erittäin ahdistuneeksi ja masentuneeksi, mikäli kokee olevansa erilainen kuin ystävänsä. Nuoruudessa alkoholiperheen lapsen kaveripiiri voi muotoutua myös pakopaikaksi. Mikäli kaveripiirissä on muita, joilla on samantyyppisiä kokemuksia, on nuorella mahdollisuus vertaistuen saamiseen. Kuitenkin päihdemyönteiseen seuraan joutuminen voi muodostua erityisen vahingolliseksi etenkin silloin, kun koti ei tarjoa

myönteistä vastavoimaa tai rajoja nuorelle. Toisaalta taas nuori voi hävetä vanhempiaan ja siksi välttellä kavereiden kutsumista kotiin. Suurempi tietoisuus muiden mielipiteistä voi näin ollen jättää nuoren sosiaalisten tilanteiden ulkopuolelle. (Itäpuisto 2008, 122–123.)

Lapsuudessa koetun kiintymyssuhteen laatu voi vaikuttaa nuoren myöhempiin sosiaalisiin suhteisiin sekä vanhempiensa kanssa, ystäviensä kanssa että tulevissa seurustelusuhteissa. Mikäli kiintymyssuhde on ollut välttelevä, nuorella on usein pelkoja hylätyksi tulemisesta ja näin ollen hän välttelee kiintymystä. Ristiriitaisessa suhteessa kasvanut nuori taas ilmaisee tunteitaan korostuneen voimakkaasti ja kokee itse näissä suhteissa ristiriitaisia tunteita. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 178.)

Nuoruudessa yksilö on saavuttanut seksuaalisen kypsyden ja osaa käyttää taitojaan sekä tehdä erilaisia tehtäviä. Eriksonin (1982, 249) viides psykososiaalinen kehityksen vaihe sijoittuu nuoruuteen ja siinä vastakkain ovat identiteetti ja roolien hajaantuminen. Murrosiän alkaessa kaikki aikaisempi ja luotettava tuttuus asetetaan kyseenalaiseksi ja nuoret joutuvat kamppailemaan uudestaan aikaisemmat taistelunsa saavuttaakseen uuden samankaltaisuuden ja jatkuvuuden tunteen. Nuorella tulisi minäidentiteetin tunteen luomiseksi olla kasvanut luottamus siihen, että hänen sisäinen jatkuvuutensa ja samankaltaisuutensa on yhteneväinen muiden ihmisten häneen asettaman jatkuvuuden ja samankaltaisuuden kanssa.

Eriksonin (1982, 250–251) kuudennen psykososiaalisen kehityksen vaiheen, läheisyys vastaan eristyneisyys, nuoret kykenevät hallitsemaan vasta selviytyttyään identiteettitaisteluistaan. Esimerkiksi läheisissä ihmissuhteissa nuori voi joutua kohtaamaan tilanteita, jotka voivat herättää pelkoa minän menettämisestä. Mikäli nuori tällaisen pelon vuoksi pyrkii välttelemään näitä tilanteita, voi se aiheuttaa syvää eristymisen tunnetta.

3.4 Kohti vanhemmuutta

Omat lapsuudenaikaiset kokemukset vaikuttavat myös siihen, miten ihminen kokee oman tulevan vanhemmuutensa. Lapsen syntymän myötä uusille vanhemmille palaa mieliin väistämättä omia lapsuudenaikaisia kokemuksiaan ja he käyvät läpi omaa lapsuuttaan. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 214–216.) Vanhemmuus muotoutuu osittain siis vuorovaikutusprosessissa jo lapsuuden, nuoruuden ja aikuisuuden aikana paljon ennen konkreettista vanhemmaksi tuleamista (Siltala 2003, 16).

Itäpuisto (2008, 131) kuvaa alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa kasvaneiden onnistuvan usein hyvin omassa vanhemmuudessaan. Toisen ihmisen huomioon ottaminen ja lapsen näkökulman tärkeys ovat omista lapsuudenkokemuksista opittuja. Omalle lapselle voidaan haluta antaa parempi lapsuus kuin mitä itsellä on ollut.

Toisaalta lapsuudessaan emotionaalista turvattomuutta tai esimerkiksi omien vanhempiensa alkoholikäytöstä kärsimisen on usein havaittu olevan yhteydessä äidin itsensä alkoholiongelmaan (Savonlahti, Pajulo & Piha 2003, 328). Tämän havainnon mukaan vanhemman itsensä kokemalla lapsuudella, varhaisella vuorovaikutuksella ja perheellä on siis osittainen vaikutuksensa siihen, millainen vanhemmasta itsestään tulee (mt., 329).

Suhteet juoviin vanhempiin kriisiytyvät monesti omien lapsien syntymän aikaan. Tapahtuma saattaa nostaa esiin muistot siitä, mitä vaille on itse lapsuudessaan jäänyt. Vanhemman mielessä pyörii kysymys siitä, miten juovat vanhemmat toteuttavat isovanhemman rooliaan. Toiveissa voi olla, että oma lapsi saa sitä huomiota, mitä vaille vanhempi on itse lapsuudessaan jäänyt. Monesti toive on turha, sillä isovanhempien välinpitämättömyys lastenlastaan kohtaan on todennäköistä. Lisäksi tuoreet vanhemmat jäävät usein vaille isovanhempien apua ja tukea. (Itäpuisto 2008, 132–133.)

Seitsemäs Eriksonin (1982, 253) psykososiaalisen kehityksen vaihe sijoittuu aikuisuuteen ja vanhemmuuteen. Tässä vaiheessa vastakkain ovat generatiivisuus ja lamaautuminen. Generatiivisuudella tarkoitetaan aikuisen halua ja sitoutumista huolehtia seuraavasta sukupolvesta. Eriksonin mukaan ihminen lamaantuu ja taantuu valheelliseen läheiseen tarpeeseen, mikäli tätä kehitysvaihetta ei tavoiteta. Valheellisessa läheisyyden tarpeessa ominaista on yksilöllisen lamaautumisen tunne, keskinäisen inhon tunteet sekä ihmisten välisten suhteiden tunneköyhyys.

Minän integraatio ja eheys ovat vastakkain epätoivon kanssa Eriksonin (1982, 254) viimeisessä, kahdeksannessa psykososiaalisessa kehityksen vaiheessa. Ihmisellä tulisi olla voimistunut varmuus siitä, että hän on halukas saavuttamaan elämäntarkoituksensa ja järjestyksen elämässään, jotta hänellä voisi olla tunne minän eheydestä. Ihmisen tulisi siis hyväksyä, että hän on elänyt elämänsä siten kuin sen on ollut tarkoituskin, eikä muita vaihtoehtoja ole ollut. Mikäli ihmisen minä ei ole eheytyntä, voimistuu hänen kuolemanpelon tunteensa eikä hän voi hyväksyä elämän perustotuudeksi elettyä elämäänsä. Jos vanhempi on saavuttanut tarpeeksi suuren minän eheyden tunteen, eivät terveetkään lapset pelkää Eriksonin mukaan elämää. Epätoivon tunteella Erikson

viittasi siihen, että ihminen kokee tuolloin elämänsä olleen liian lyhyt ja toivoo voivansa aloittaa uuden elämän ja pyrkiä toista kautta minän eheyteen. (Erikson 1982, 254–255.)

4. AIEMPI TUTKIMUS ALKOHOLIPERHEEN LAPSISTA

4.1 Lasinen lapsuus –projektin tutkimukset

Alkoholiongelmat eivät kosketa vain pientä osaa väestöstämme. Suomessa A-klinikkasäätiö on aloittanut vuonna 1986 Lasinen lapsuus -projektin, jonka tavoitteena on ollut nostaa esiin päihteidenkäytön haittoja erityisesti lasten näkökulmasta. Toisena tavoitteena on ollut löytää uusia keinoja vanhempiensa päihteidenkäytöstä kärsivien auttamiseksi. (www.lasinenlapsuus.fi.) Lasinen lapsuus – projektiin on sisällynyt mm. vuosina 1994, 2004 sekä 2009 toteutetut väestökyselyt. Suomalaisien kokemukset lapsuudenkotinsa liiallisesta päihteidenkäytöstä ovat kasvaneet vuosien aikana. Vuonna 1994 liiallisesta alkoholinkäytöstä lapsuudenperheessään ilmoitti 16 % suomalaisista luvun ollessa vuonna 2004 vastaavasti 19 % ja vuonna 2009 jo 23 % (Roine & Ilva 2010, 36).

Vuosina 1994 ja 2004 tehdyissä Lasinen lapsuus -gallupeissa tärkeimpänä tutkimuskysymyksenä olivat ilmiön yleisyys ja siihen liittyvät haitat. Vastaajat arvioivat itse, oliko heidän lapsuudenperheissään päihteiden ongelmakäyttöä ja aiheutuiko siitä heille haittoja lapsuudessa ja mahdollisesti myös aikuisena. (www.lasinenlapsuus.fi.) Vuosien 1994 ja 2004 Lasinen lapsuus -kyselyiden perusteella joka kymmenes suomalainen on kasvanut kodissa, jossa vanhempien liiallinen alkoholinkäyttö on aiheuttanut hänelle joitakin ongelmia tai haittoja. Näitä voivat olla esimerkiksi epäjohtonmukaisesta vanhempien käytöksestä johtuvaa turvattomuuden tunne, ahdistus, keskittymisongelmat tai lapsen liian varhain saama liika vastuu vaikkapa pienemmistä sisaruksista tai kodinhoidosta. Lapset saattavat tuntea olonsa yksinäiseksi eivätkä he kehtaa pyytää kavereita luokseen kylään ja heitä saatetaan kiusata. Kuitenkin vielääkään ei täysin ymmärretä millä tavoin vanhempien alkoholinkäyttö vaikuttaa lapsen tunne-elämään, elämänvalintoihin tai esimerkiksi myöhempään päihteidenkäyttöön. (Peltoniemi 2005.)

Vuosien 1994 ja 2004 aineistot kuvaavat kaikkia Suomen 15 vuotta täyttäneitä henkilöitä, Ahvenanmaata lukuun ottamatta. Vuoden 2004 otokseen kuului yhteensä 1 005 henkilöä, joista 473 miestä ja 532 naista. Uusi aineisto on periaatteessa samanlainen kuin vuoden 1994 aineisto, jonka otokseen kuului yhteensä 1 010 henkilöä. Molemmissa haastatteluissa perustulokseksi saatiin, että noin joka kymmenes suomalainen on elänyt alkoholiperheessä eli noin puoli miljoonaa suomalaista

on kasvanut kodissa, jossa vanhempien päihdeongelma on aiheuttanut hänelle ongelmia. (Peltoniemi 2005, 3.) Vuotta 2004 koskevat tulokset on esitetty taulukossa 2.

Taulukko 2. Päihdeperheet Suomessa vuonna 2004. 15 vuotta täyttäneiden suomalaisten lapsuudenperheet (Lasinen lapsuus -gallututkimus 2004).

Perheessä ei päihteiden liikakäyttöä	81
Esiintyi liikakäyttöä, mutta ei haittoja	9
Haittoja vain lapsena, ei avunhakua	4
Haittoja aikuisenakin, ei avunhakua	4
Haittoja lapsena ja/tai aikuisena, haki apua	2
Yhteensä %	100
N	1005

Alkoholiperheessä kasvamisen vaikutuksia aikuisuuteen kuvaa hyvin Lasinen lapsuus -projektin 1994 ja uudelleen vuonna 2004 tekemät kyselyt. Taulukoista 3 ja 4 voidaan huomata, että kysymykseen vuonna 1994 vastanneista 175 nuoresta 65 % on sitä mieltä, että alkoholin liikakäyttö on aiheuttanut lapsuudessa ongelmia ja että 52 % vastanneista huomaa näiden ongelmien vaikuttavan vielä aikuisuudessakin. (Peltoniemi 2005.)

Taulukko 3. Aiheuttiko alkoholin tai muiden päihteiden liikakäyttö lapsuudenkodissanne Teille lapsena haittoja tai ongelmia? (Lasinen lapsuus -surveytutkimus Suomi 1994)

Ei aiheuttanut	30
Aiheutti	65
Ei osaa sanoa	5
Yhteensä %	100
N	175

Taulukko 4. Huomaatteko näiden lapsuudenajan päihdeperheongelmien vaikutuksia itsessänne vielä nyt aikuisena? (Lasinen lapsuus -surveytutkimus Suomi 1994)

Ei huomaa	42
Huomaa	52
Ei osaa sanoa	4
Yhteensä %	100
N	117

Vuoden 2009 kysely muutettiin Internet -paneeliksi kun aiempina vuosina kyselyt toteutettiin gallupina. Kyselyyn osallistui 1209 vastaajaa, jotka pyrittiin poimimaan Suomen aikuisväestöä edustavaksi. (Roine & Ilva 2010, 27.) Vuoden 2009 kyselyssä ei enää kysytty oliko vanhempien liiallinen alkoholinkäyttö aiheuttanut heidän lapsuudessaan haittoja. Kaikkia vastaajia, jotka olivat ilmoittaneet lapsuuden perheessään käytetyn liikaa alkoholia, pyydettiin kuvaamaan haittoja valmiiksi annetun vaihtoehtojen listauksen avulla. Vaihtoehdot muodostettiin vuosien 1994 ja 2004 kyselyistä saatujen avovastauksia luokittelemalla. (Mt., 33–35, Liite 5.)

Verrattaessa Lasinen lapsuus -tutkimuksista vuosina 1994 ja vuonna 2004 saatuja tuloksia sekä vuoden 2009 tuloksia voidaan huomata, että yleisimmät vastaukset kysyttäessä lapsuuden aikaisia haittoja päihdeperheessä eläneiltä ovat vanhempien tappelun ja koko perheen välisen eripurin näkeminen ja kokeminen (49 % vastanneista 1994, 38 % vastanneista vuonna 2004 ja 74 % vastanneista vuonna 2009). Lapsen ahdistuminen ja masentuminen olivat vuosina 1994 ja 2004 vastaajista noin viidesosalla haittana, kun taas vuonna 2009 tämän haitan koki noin kolmasosa. Pelon jompaakumpaa tai molempia vanhempia kohtaan koki vuonna 1994 31 % vastanneista luvun ollessa vuonna 2004 21 % ja vuonna 2009 37 %.

Yksi suurimmista eroista vastauksissa vuosien välillä on lapsen kokemassa yleisessä mielipahassa. Vuonna 1994 yleistä mielipahaa koki vain 2 % vastanneista kun luku vuonna 2004 oli 15 % ja vuonna 2009 luku oli jo 64 %. Muita eroja löytyy mm. siinä, kuinka lapset ovat kokeneet turvattomuuden tunteen lisääntymisen, koulunkäynnin häiriintymisen sekä vanhempien laiminlyönnin. Näissä vastauksissa vuosien välillä on havaittavissa laskua 10–20 %.

Tutkimuksemme kannalta mielenkiintoiseksi nousevat erot vastauksissa kavereiden kiusaamisesta sekä ihmissuhteiden häiriintymisestä. Molemmissa on ollut nousua vuodesta 1994 vuoteen 2004. Kavereiden kiusaamisen kohteeksi vuonna 1994 joutui 3 %, kun vastaava luku vuonna 2004 oli 5 % ja vuonna 2009 luku oli 9 %. Ihmissuhteiden koki häiriintyneen vuonna 1994 1 % vastanneista, kun taas ongelmia näissä vuonna 2004 koki jo 9 % vastanneista ja vuonna 2009 luku oli jo 23 %. (Liitteet 3, 4 ja 5.) Vuoden 2009 vastausten nousua voitaneen kuitenkin selittää sillä, että tässä tutkimuksessa vastaajille oli annettu valmiit vaihtoehdot haitoista, kun aiemmissa tutkimuksissa vastaajat olivat ilmoittaneet sillä hetkellä mieleensä tulleet haitat spontaanisti (Roine & Ilva 2010, 34).

Ongelmien ei voida nähdä painottuvan kuitenkaan vain lapsuuteen ja sen aikaisiin kokemuksiin. Lasinen lapsuus -tutkimuksessa (1994) haastateltiin päihdeperheissä kasvaneiden kokemuksia sekä lapsuudessa että aikuisuudessa. Vastauksista voidaan huomata tiettyjä eroja vastanneiden kokemissa ongelmissa ajan kuluessa. (Liite 3 ja 4.) Lapsuudessa vain 4 % oli kokenut menettäneensä luottamuksensa muihin ihmisiin, kun aikuisuuden ongelmana luottamuksen puutteen toisiin ihmisiin koki 15 % vastanneista. Samoin itsetunnon heikkeneminen oli noussut lapsuudesta aikuisikään tullessa 18 %, kun sen lapsuudessa ongelmana oli kokenut 9 % vastaajista. Lapsuudessa haittoja ihmissuhteissaan oli kokenut 1 % vastanneista, kun vastaava luku aikuisuudessa oli 11 %. Molemmissa taulukoissa turvattomuuden tunne on saanut myös suuret prosenttiosuudet.

Myös vuoden 2004 Lasinen lapsuus -gallututkimuksessa suurimmat haitat aikuisuudessa koettiin liittyvän omaan itseen ja persoonaan sekä omiin ihmissuhteisiin (Peltoniemi 2005; www.lasinenlapsuus.fi). Vaikutukset alkoholiperheessä elämisestä voivat siis seurata lapsuudesta aikuisuuteen saakka.

Aikuisuuteen asti ulottuvia haittoja ei kysytty enää vuoden 2009 kyselyssä. Sen sijaan kyselyssä selvitettiin sitä, oliko kukaan aikuinen puuttunut alkoholiongelmaisen perheen tilanteeseen auttaakseen lasta. Vastaajista viidesosa kertoi jonkun aikuisen puuttuneen perheen tilanteeseen, kun taas jopa 72 % kertoi, ettei kukaan ollut puuttunut tilanteeseen. Muita ikäryhmiä useammin tilanteeseen puuttumattomuudesta kertoivat 50–60 -vuotiaat. Näistä jopa 40 % olisi toivonut jonkun puuttumista perheen tilanteeseen. (Roine & Ilva 2010, 33–34.)

Vuoden 2009 kyselyssä haluttiin edellä mainittujen tutkimuskysymysten lisäksi myös erityisesti

selvittää suomalaisten herkkyydestä tunnistaa tuttavapiirissään lapsia, jotka kärsivät vanhempiensa päihteidenkäytöstä sekä valmiutta auttaa näitä lapsia. Lisäksi kyselyssä haluttiin selvittää vastaajien asennoitumista lasten läsnä ollessa tapahtuvaan alkoholinkäyttöön. (Roine & Ilva, 27.) Alkoholinkäyttöön liittyviä haittoja kartoitettiin kysymällä ensiksi, onko vastaaja kohdannut aikuisen alkoholinkäyttöön liittyviä ongelmia perhetapahtumissa tai -juhlissa. Tämän jälkeen vastaajia pyydettiin omin sanoin kuvailemaan, millaisia nämä ongelmat olivat olleet. Vastaajista 45 % oli kohdannut ongelmia perhetapahtumissa tai -juhlissa ja suurin osa ongelmista oli koskenut aikuisten liiallista juomista. Muina ongelmina mainittiin esimerkiksi liiallisesta alkoholinkäytöstä johtuneet riidat, mustasukkaisuus ja lasten nukkumaanmenoaikojen venyminen. (Mt., 28.)

Kartoitettaessa liiallisesti päihteitä käyttävien perheiden lukumäärää lähipiirissä, joka kolmas vastaaja kertoi tuntevansa ainakin yhden tällaisen perheen. Vastaajien oma perhetilanne näytti kyselyn mukaan vaikuttaneen siihen, montako päihteitä liiallisesti käyttävää perhettä lähipiiristä tunnettiin. Eniten näitä perheitä tunsivat joko yksinhuoltajat tai puolisonsa lasten kanssa asuvat ja vähiten näitä tunsivat lapsettomat pariskunnat tai yksin tai kotona omien vanhempiensa luona asuvat vastaajat. Lisäksi naiset tunnistivat miehiä paremmin liikaa päihteitä käyttäviä perheitä. (Mt., 28–29, 34.)

Kysyttäessä arvelivatko vastaajat tällaisessa perheessä asuville lapsille aiheutuneen haittoja vanhempiensa alkoholinkäytöstä, vastaajista 60 % uskoi vanhempien alkoholinkäytön aiheuttavan lapsille haittoja. Tämän jälkeen vastaajia pyydettiin valitsemaan erillisestä valikosta ne haitat, joita vastaaja oli havainnut alkoholiperheen lapsella. Eniten vastauksia sai vaihtoehtoista seuraavat: lapsi on joutunut todistamaan riitoja ja eripuraa perheessä (73 %), turvattomuuden tunne lapsella (70 %), lapselle on aiheutunut mielipahaa (65 %) sekä lapsi häpeää vanhempiaan (57 %). (Mt., 30–31.)

Vastaajien valmiutta auttaa lähipiirissään olevia alkoholiperheen lapsia selvitettiin vuoden 2009 kyselyssä pyytämällä erittelemään, kuinka vastaaja oli itse toiminut havaittuaan vanhempien alkoholinkäytön aiheuttaneen lapselle ongelmia. Vastaajista lähes 75 % kertoi puuttuneensa asiaan jollain tavoin. Näistä vain joka kolmas oli keskustellut asiasta suoraan lapsen kanssa, kun noin puolet olivat ottaneet asian vanhempien kanssa puheeksi. (Mt., 30–32.)

Lasinen lapsuus -projektin toimesta on tämän lisäksi kartoitettu vuosina 1995 sekä 2010 kuinka paljon päihdeperheiden lapsia tulee tietoon lasten kanssa työskentelevissä paikoissa, mitä heidän ongelmiansa auttamiseksi on tehty ja millaista tukea tähän yhteistyöhön toivotaan.

Päihdeperheellä viitattiin kartoituksessa perheisiin, joissa käytetään liikaa alkoholia tai muita päihkeitä. Aineisto kerättiin kunnan auttamisjärjestelmän piiristä. Kesällä 2011 Lasinen lapsuus -projekti teetti kyselyn, jossa selvitettiin nuorten kokemia haittoja vanhempiensa alkoholinkäytöstä sekä nuorten suhtautumista aikuisten alkoholinkäyttöön ja suomalaiseen alkoholikulttuuriin. (www.lasinenlapsuus.fi.)

4.2. Kansainvälisiä ja kotimaisia tutkimuksia

Myös muualla alkoholiperheet ovat laaja ongelma. Vertailun vuoksi mainittakoon, että teollistuneissa yhteiskunnissa ehkä jopa kymmenesosa lapsista on kasvanut alkoholiperheessä ja Amerikkalaisessa yhteiskunnassa arvioidaan olevan jopa 25 miljoonaa alkoholiperheen lasta (Ackerman 1991, 15). Alkoholiperhe ei siis ole vain suomalaiseen juomatapaan liittyvä ongelma vaan sitä esiintyy suhteutettuna samassa mittakaavassa muuallakin maailmassa.

Tutkimuskirjallisuutta etsiessämme törmäsimme keskeiseen ongelmaan; alkoholiperheen lapsiin liittyvää ulkomaista tutkimuskirjallisuutta on todella heikosti saatavissa. Lisäksi kotimaista tutkimusta on aiheesta tehty vähän. Myös Maritta Itäpuisto (2005, 22) on tiedostanut saman ongelman olemassaolon ja todennut opinnäytetöissä terapiakirjallisuuden täyttäneen omilla käsitteistöillään puuttuvan tutkimustiedon jättämän aukon.

Suomalainen ja ulkomainen tutkimusperinne poikkeavat vahvasti toisistaan. Suomessa alkoholiperheiden tutkimukselle on ominaista ”läheisnäkökulma”, joka ei erottele alkoholiperheiden läheisiä, vaan heitä kaikkia käsitellään yhtenä ryhmänä erottelematta esimerkiksi alkoholiongelmaisten lapsia ja puolisoita. Suomessa ei ole kehittynyt tutkimustraditiota, joka kiinnittäisi huomiota ainoastaan alkoholiongelmaisten vanhempien lapsiin. Ulkomaiselle tutkimukselle sen sijaan on ominaista läheisten erottelu omiksi ryhmikseen ja hallitsevassa asemassa näyttäisivät olevan alkoholiongelmaisten vanhempien lasten erityisongelmia tarkastelevat psykologiset tutkimukset. Tutkimuskirjallisuudessa alkoholiongelmasta kärsivien vanhempien lapsista käytetään nimitystä Children of Alcoholics eli COA. Ensimmäiset COA-tutkimukset voidaan jäljittää sadan vuoden päähän, joten tutkimuksella on pitkät perinteet. Sosiaalitieteellinen näkökulma COA-tutkimuksessa on jäänyt harvinaiseksi, sillä COA-tutkimusta on tehty lähinnä psykologian ja perinnöllisyystieteiden aloilla. (Itäpuisto 2006, 282.) Aihepiiristä löytyy tutkimusten

sijaan paljon muuta kirjallisuutta, kuten oma-apu- ja terapiakirjallisuutta sekä muuta suurelle yleisölle tarkoitettua kirjallisuutta (Itäpuisto 2005, 21–24).

Yhtenä vanhempiansa alkoholiongelmista kärsivien tutkimusten klassikkona pidetään R. Margaret Corkin (1970) teosta Unohdetut lapset. Tutkimus käsittelee alkoholiperheessä kasvamisen vaikutuksia. Tutkimuksen aineisto koostuu 115 alkoholiperheen lapsen ja nuoren haastatteluista. Yleisemmiksi ongelmiksi lapset nostavat vanhempien epäjohtomukaisuuden ja arvaamattomuuden, ei-juovan vanhemman ajoittaisen hermostuneisuuden sekä sen, että ihmiset eivät pidä lapsesta, säälivät häntä ja lapsi tuntee itsensä erilaiseksi. Yleiseksi ongelmaksi nousee myös kunnioituksen puute alkoholistivanhempaa kohtaan sekä häpeä hänen vuokseen. (Liite 1.) Lapsilta kysyttiin myös elämässään ilmenneiden vaikeuksien vaikutuksista heidän itsensä kertomana. Tuolloin he nostivat yleisemmiksi ongelmikseen perheen sisäisten suhteiden häiriintymisen, tuntemuksen, että on ei-toivottu joko toisen tai molempien vanhempien taholta, itseluottamuksen puutteen sekä ulkopuolisten suhteiden häiriintymisen. Jopa 63 % vastanneista koki olevansa erilainen ja suri sitä. (Liite 2.)

Suomessa Maritta Itäpuisto on tutkimuksissaan keskittynyt alkoholiperheissä kasvaneiden kokemuksiin ja painottanut omissa tutkimuksissaan selviytymisnäkökulmaa. Hänen lisensiaattityönsä Pullon varjosta valoon (2001) ja väitöskirjansa Kokemuksia alkoholiongelmaisen vanhemman kanssa eletystä lapsuudesta (2005) edustavat merkittävää Suomessa tehtyä tutkimusta aiheesta. Tutkimuksissa on analysoitu lapsuudessaan vanhemman tai vanhempien alkoholinkäytöstä kärsineiden ihmisten haastatteluja ja kirjoituksia. Hänen tutkimuksistaan tulee ilmi, että kasvaminen alkoholiperheessä tuottaa ongelmia, kuten pelkoa, häpeää ja hylkäämistä. Itäpuisto (2001) on havainnut, että vanhempiansa alkoholinkäytöstä kärsineet ovat käyttäneet elämänsä aikana erilaisia selviytymisstrategioita, joita ovat olleet esimerkiksi tietynlaiset asenteet sekä suhde toisiin ihmisiin. Itäpuiston (2005) tutkimustaan varten haastatellut ihmiset olivat kokeneet lapsuudessaan ympäristön suhtautuneen heihin leimaavasti ja hylkäämisen kautta. Moni tutkimukseen osallistunut oli hoitanut perheen asioita lapsuudessa.

Alkoholiongelmaisten läheisiin liittyviä artikkeleita ja tutkimuksia on Suomessa julkaissut myös Marja Holmila. Vuonna 1997 julkaistussa teoksessa Yhteisö ja interventio käydään läpi päihdehaittojen ennaltaehkäisyyn keskittyntä Lahti-projektia. Projektiin kuului läheisten haastatteluun perustunut tutkimus, missä kiinnitettiin huomiota juojan läheisten kokemuksiin. Lisäksi Holmila käsittelee vuonna 2003 teoksessa Pullonkauloja. Kirjoituksia alkoholistien

läheisistä eri läheisryhmien kokemuksia ongelmallisesta alkoholinkäytöstä. Holmila ja Minna Ilva (2010) ovat tarkastelleet vanhempien alkoholinkäytön haittoja lasten ja nuorten itsensä kertomana artikkelissaan Näkymätön uhri vai pätevä toimija? Vanhempiensa päihteidenkäytöstä kärsivien lasten mielipiteitä ja selviytymiskeinoja.

Janet G. Woititz (1989, 14–15) on työskennellyt alkoholistien aikuisten lasten ryhmien kanssa ja hän koonnut luettelon piirteistä, joita esiintyy tavalla tai toisella alkoholiperheessä kasvaneilla lapsilla. Woititzin luettelemia piirteitä ovat mm. vaikeudet läheisissä ihmissuhteissa, alituinen hyväksynnän ja tunnustuksen hakeminen, erilaisuudentunne, valehtelu, erityinen vastuunkanto tai erityinen vastuuttomuus, vaikeus pitää hauskaa ja vaikeus toteuttaa suunnitelma loppuun saakka. Mielestämme Woititzin laatima piirreluetelo korostaa, että vanhempien alkoholinkäytöllä olisi ainoastaan negatiivisia vaikutuksia lapseen. Hän ei ole maininnut positiivisia piirteitä ja mahdollisia voimavaroja, joita alkoholiperheessä kasvaneilla lapsilla on.

4.3 Teoreettisia näkökulmia alkoholiperheiden tutkimisessa

Jo 1980-luvulta on alkoholiperheiden tutkimisessa vaikuttanut systeemiteoreettinen näkökulma, jossa alkoholismiin nähdään olevan perhesysteemin tuote sekä siihen vaikuttava tekijä. Systeemiteoreettisen näkökulman mukaan alkoholismi voidaan nähdä perhettä suojaavana tekijänä ehkäisten muita ongelmia. (Itäpuisto 2005, 26.) Systeemiteoreettisessa näkökulmassa perheenjäsenet nähdään toisiinsa vaikuttavina tekijöinä sekä riippuvaisina toisistaan. Liiallinen alkoholinkäyttö on tasapainon ylläpitämisen väline ja juojan läheiset toimivat omalta osaltaan tasapainon ylläpitäjinä toimiessaan juomisen tukijoina ja suojelijoina. (Holmila 1993, 57.) Systeemiteoreettista näkökulmaa on kritisoitu paljon sen läheistä syyllistävän ominaisuutensa vuoksi (Itäpuisto 2005, 26).

Perhestressiteoreettinen näkökulma huomioi alkoholinkäytön vaikutukset kaikkiin perheenjäseniin, myös juojan lapsiin ja puolisoon. Alkoholinkäyttö ja sen aiheuttamat konfliktit ympäristön kanssa aiheuttavat läheisille häpeää ja kärsimystä. Alkoholinkäyttö perheessä tuottaa muille perheenjäsenille stressiä, mikä voi vaikuttaa negatiivisesti heidän terveyteensä ja sosiaaliseen elämäänsä. (Holmila 1993, 57.)

Vuonna 1998 julkaistiin teos *Living with Drink*, jonka toimittivat Richard Velleman, Alex Copello sekä Jenny Maslin. Teoksessa käsitellään alkoholiongelmasta kärsivien miesten vaimojen kokemuksia. Teos nousee oman tutkimuksemme kannalta kiinnostavaksi, sillä psykologi Jim Orford on kirjoittanut teokseen artikkelin, jossa kuvaa uudenlaista näkökulmaa alkoholiongelmaisten läheisistä. (Orford 1998.) Orford on kiinnittänyt huomiota, että alkoholiongelmaisista ja heidän läheisistään vallitsevat vanhat käsitykset ovat negatiivisävyisiä ja jopa syyllistäviä. Jim Orford (1998) on kehittänyt coping- eli selviytymisnäkökulman alkoholiongelmaisten läheisten tutkimukseen liittyen ja tämä näkökulma on noussut kiinnostuksen kohteeksi alkoholiongelmaisten läheisiin liittyvässä tutkimuksessa. (Mt., 129–132.)

Orfordin hahmottelemassa lähestymistavassa perusolettamuksena on, että alkoholiongelma vaikuttaa juojan itsensä lisäksi hänen läheisiinsä ja tällaisen ongelman olemassaolo on uuvuttavaa ja stressaavaa kaikille perheenjäsenille. Toinen olettaus selviytymisnäkökulman takana on, että perheenjäsenet joutuvat tilanteeseen ikään kuin valmistamattomina ja he ovat syyttömiä ongelmaan. Läheisen päihdeongelma hämmentää muita perheenjäseniä. Kolmas ja samalla keskeisin Orfordin olettaus on, että perheenjäsenet joutuvat kohtaamaan äärimmäisen vaikean tehtävän löytääkseen ymmärryksen siitä, mikä on vialla sekä päättämään mitä pitäisi tehdä. Perheenjäsenet luovat omat selviytymisstrategiansa, mutta näiden luominen ei ole helppoa, sillä alkoholiongelma itsessään on monimutkainen. Tärkeitä Orfordin hahmottelemassa näkökulmassa ovat läheisten selviytymisstrategiat sekä niiden pohjalta auttamistapojen kehittäminen. (Mt., 128–131.)

Päädymme valitsemaan näkökulmaksemme perhestressiteoreettisen näkökulman sekä yhdistämään tähän näkökulmaan selviytymisnäkökulman. Uskomme alkoholinkäytön vaikuttavan kaikkiin perheenjäseniin jollakin tavalla ja haluamme irtisanoutua läheisiä syyllistävästä näkökulmasta omassa tutkimuksessamme, joten hylkäsimme systeemiteoreettisen näkökulman käyttämisen tyystin. Haluamme tutkimuksessamme huomioida myös alkoholiperheen selviytymistä, emmekä keskittyä ainoastaan alkoholiongelman negatiivisiin vaikutuksiin.

5. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tässä luvussa avaamme tutkimuskysymyksemme sekä kuvaamme laadullista tutkimusta ja käyttämäämme aineistonkeruumenetelmää eli teemahaastattelua. Kuvaamme myös, kuinka olemme keränneet aineistomme ja esittelemme aineiston. Tämän jälkeen kerromme sisällönanalyyseistä ja tuomme ilmi, kuinka olemme sen avulla analysoineet aineistoamme. Lopuksi käymme läpi myös tutkimuksemme eettisyyttä ja luotettavuutta.

5.1 Tutkimuskysymys, toteutus parityönä ja aineisto

Aiempien tutkimusten ja oman kokemuksemme valossa oletamme, että alkoholiperheessä vartumisella on jonkinlaisia vaikutuksia ihmisen sosiaaliseen elämään. Tutkimuksemme teoreettinen pohja on ohjannut tutkimuskysymyksen asettelua siten, että keskitymme tutkimuksessamme tarkastelemaan alkoholiperheessä lapsuutensa eläneiden aikuisten haastatteluihin perustuen *millaisia haittoja alkoholiperheessä kasvaminen aiheuttaa sosiaaliseen elämään*.

Tutkimuksemme on toteutettu parityönä. Tutkimuksemme tekoa jaoimme siten, että kävimme eri osa-alueet yhdessä läpi ja pyrimme hahmottelemaan niiden keskeisiä sisältöjä. Tämän jälkeen jaoimme keskenämme näitä osa-alueita ja työstimme niitä itsenäisesti. Aika ajoin vaihdoimme tekstejä ja molemmat tutkijat kommentoivat toistensa tekstejä. Tekstejä vaihdeltiin ja työstettiin niin pitkään, että molemmat tutkijat pystyivät seisomaan niiden takana. Haastattelut, teemoittelun ja niiden analyysin toteutimme yhdessä. Näin ollen sekä molemman tutkijan itsenäinen että yhteinen panos näkyy tässä tutkimuksessa.

Päädyimme tekemään tutkimuksen parityönä muun muassa siksi, että toinen tutkijoista lukeutuu itse siihen moninaiseen alkoholiperheessä kasvaneiden lasten joukkoon. Välttääksemme omakohtaisten kokemusten mahdollisen vaikutuksen tutkimuksen etenemiseen ja lopputuloksiin, päädyimme parityöskentelyyn. Olemme myös molemmat työskennelleet pitkään lastensuojelussa sosiaalityöntekijöinä ja olemme työssämme kohdanneet paljon perheitä, joissa vanhempien alkoholinkäyttö tuottaa ongelmia, jotka heijastuvat koko perheeseen. Työssämme lastensuojelun sosiaalityöntekijöinä olemme myös nähneet, kuinka vähän alkoholiperheessä kasvaneille lapsille on

tarjolla tukipalveluita tai keskusteluapua.

Tutkimuksen tekeminen on aloitettu meistä toisen toimesta jo vuonna 2007. Työelämä ja perheenlisäys kuitenkin jäädyttivät tutkimusprojektin melkein alkutekijöihinsä. Päätimme yhdistää voimamme vuonna 2012 ja yhteinen tutkijantaipaleemme käynnistyi tutkimustiedon päivittämisellä sekä tutkimuskysymysten tarkentamisella. Alkuvuodesta 2013 lähetimme haastattelupyynnöt AAL:n (Alkoholistien aikuiset lapset), AA:n (Anonyymit alkoholistit) sekä Al-Anonin sähköpostilistoille. Osallistuimme myös AA:n ja Al-Anonin vuoden 2013 valtakunnallisille kevätpäiville Tampereella. Kevätpäivillä kävimme kertomassa tutkimuksestamme AAL:n avopalaverissa ja jaoimme haastattelupyyntöä eteenpäin. Näillä keinoilla tavoitimme viisi henkilöä, joista neljä oli naisia ja yksi mies. Muistutimme vielä AAL:n, AA:n sekä Al-Anonin yhteyshenkilöitä tutkimuksemme olemassaolosta ja toivoimme saavamme lisää haastateltavia. Yrityksistämme huolimatta emme kuitenkaan saaneet enää lisää haastateltavia. Tutkimukseen osallistuneet henkilöt ottivat yhteyttä meihin sähköpostitse, minkä jälkeen sovimme tapaamisen. Haastateltavalle on tarjottava mahdollisuus valita hänelle itselleen sopiva paikka haastattelun suorittamista varten (Eskola & Suoranta 1998, 92). Kerroimme haastateltaville mahdollisuudesta suorittaa haastattelu haastateltavan kotona tai vaihtoehtoisesti jossain muussa rauhallisessa paikassa, kuten yliopiston tiloissa. Haastatteluista neljä toteutettiin haastateltavien kodeissa heidän omasta toiveestaan. Yksi haastatteluista suoritettiin kurssikeskuksen asuntolassa.

Kaikki haastattelut toteutettiin parityönä henkilökohtaisena haastatteluna. Haastattelut tehtiin maalisi-syyskuussa 2013. Kukin haastattelu oli kestoltaan puolestatoista tunnista kahteen tuntiin. Haastattelut äänitettiin haastateltavien luvalla ja myöhemmin litteroitiin. Litteroitua aineistoa kertyi fonttikoolla 10 ja rivivälillä 1 yhteensä 24 sivua. Haastatteluiden litteroinnin teimme puoliksi pian haastatteluiden jälkeen.

Haastateltavat henkilöt olivat iältään 25–43 -vuotiaita. Haastateltavien lapsuudenperheet ja kasvuympäristöt erosivat hieman toisistaan. Vain yhdellä haastateltavista alkoholia ongelmallisesti oli käyttänyt lapsuudessa molemmat vanhemmat, kahdella haastateltavista äiti ja kahdella haastateltavista isä. Neljällä viidestä haastateltavasta vanhemmat olivat eronneet. Alkoholinkulutus oli neljän haastateltavan lapsuudenperheessä ollut viikonloppuihin ja loma-aikoihin rajoittuvaa, kun yhden haastateltavan perheessä se oli ollut päivittäistä. Suurin osa haastateltavista oli myös asunut lapsuutensa pienellä paikkakunnalla. Haastateltavista kolmella viidestä oli omia lapsia ja neljä viidestä eli tällä hetkellä parisuhteessa. Kenelläkään haastatelluista vanhemman juominen ei ollut

ongelmallista ennen lapsen leikki-ikää.

5.2 Teemahaastattelu aineiston hankintamenetelmänä

Haastattelua voidaan luonnehtia eräänlaisena keskusteluna, joka tapahtuu tutkijan aloitteesta ja on hänen johdattamaansa. Haastattelu on vuorovaikutusta, jossa molemmat osapuolet vaikuttavat toisiinsa. (Eskola & Vastamäki 2001.) Ihmisten kokemuksia tutkittaessa haastattelemine on luonnollinen muoto tavoittaa ihmisten ajatukset ja kokemukset kysymällä niitä suoraan heiltä itseltään. Haastattelu soveltui siten parhaiten aineistonkeruumenetelmäksi tutkimukseemme. Haastattelun käyttämistä tutkimusmenetelmänä puoltaa myös haastattelun joustavuus menetelmänä. Haastatteluista tehdessä haastattelijan ja haastateltavan näkökulmat saattavat poiketa toisistaan. (Ruusu vuori & Tiittula 2009, 36–37.) Haastattelun joustavuus kuitenkin mahdollistaa kysymysten järjestyksen vaihtelemisen haastattelutilanteessa ja kysymysten ja vastausten tarkentamisen. Siten tutkijalla ja haastateltavalla on mahdollisuus yhteisymmärryksen saavuttamiseen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 72–73.)

Keräsimme tutkimusaineistomme teemahaastatteluilla. Teemahaastattelua voidaan pitää puolistruktoitoina haastattelumenetelmänä, koska haastattelun teemat ja aihe-alueet ovat tarkasti rajattuja, mutta kysymysten tarkka järjestys ja muoto puuttuvat (Hirsjärvi & Hurme 1980, 49–50). Haastattelijan tehtävänä on huolehtia, että kaikki etukäteen päätetyt teemat käydään haastattelussa läpi. Teema-alueiden järjestys ja laajuus voi vaihdella haastattelusta toiseen. Teemahaastattelussa on siirrytty perinteisestä kysymys-vastaus-haastattelusta keskustelunomaisempiin haastattelutyyppeihin, jossa haastateltavan annetaan puhua aiheesta vapaasti. (Eskola & Suoranta 1998, 86.)

Valitsimme tutkimuksemme aineistonkeruumenetelmäksi teemahaastattelun siitä syystä, että tutkimuksemme käsittelee emotionaalisesti herkkää aihetta. Metsämuuronen (2006b, 226) toteaa teemahaastattelun soveltuvan aineistonkeruumenetelmäksi silloin kun tutkitaan intiimejä tai arkoja aiheita. Toinen syy sille, miksi päädyimme teemahaastatteluun, oli haastateltavien pienehkö määrä. Hirsjärvi ja Hurme (2001, 48) ovat kuvailleet teemahaastattelun mahdollistavan tutkittavien oman äänen esiin pääsemisen haastattelun edetessä keskeisten teemojen varassa ilman tarkkoja kysymyksiä. Teemahaastattelu ottaa huomioon, että ihmisten tulkinnat ja heidän asioille antamansa

merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa.

Teemahaastattelun avulla pyrimme saamaan aikaan monipuolista ja haastateltavien itsensä tuottamaa tietoa. Teemahaastattelun voidaan nähdä olevan laaja sikäli, että haastateltavat voivat tuoda esiin keskusteltavasta aiheesta kaikki haluamansa näkökulmat. Haastateltavat voivat kertoa itse omasta elämästään sen, mitä haluavatkin. Haastatteluidemme tukena käytimme ennen ensimmäistä haastattelua laatimaamme teemahaastattelurunkoa (liite 6). Teemahaastattelurunko sisälsi tarkentavia kysymyksiä, joita käytimme silloin, jos kaipasimme johonkin teemaan lisävalaistusta. Teemahaastattelussa teemat valitaan tutkimuksen viitekehyksen mukaan. Teemojen ja niissä esiintyvien kysymysten tavoitteena on tuottaa tutkimustehtävän mukaisia vastauksia. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75.)

Teemahaastattelun avoimuuden etu on, että siinä on mahdollista tarvittaessa keskittyä yhteen teemaan toista enemmän (Eskola & Suoranta 1998, 87). Tämä oli haastatteluidemme kannalta hyvin oleellinen etu, sillä kaikki haastateltavat eivät olleet yhtä halukkaita keskustelemaan tietyistä teemasta ja eettisesti kestävän tutkimuksen näkökulmasta tulee huomioida haastateltavien vapaa tahto kysymyksiin vastattaessa.

5.3 Aineiston analyysimenetelmänä sisällönanalyysi

Sisällönanalyysia voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteessä. Sisällönanalyysin tarkoituksena on tuoda aineistoon selkeyttä ja järjestystä sekä tuottaa tutkittavasta ilmiöstä kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Aineiston ja dokumenttien sisältöä kuvataan sanallisesti ja aineisto saadaan järjestettyä johtopäätösten tekoa varten. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91, 104–105.) Sisällönanalyysi voidaan tehdä aineistolähtöisesti, teorialähtöisesti tai teoriaohjautuvasti (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95–100).

Aineistolähtöisyydessä analyysi nousee puhtaasti aineiston pohjalta, eikä aiempi tieto tutkittavaan ilmiöön liittyen vaikuta analyysiin toteuttamiseen tai lopputulokseen. Teorialähtöinen analyysi nojaa puolestaan johonkin tiettyyn teoreettiseen ajatteluun. Tällöin aineiston analyysia ohjaa valmis kehys, joka on luotu aiemman tiedon pohjalta. Teorialähtöinen analyysi on perinteinen analyysimalli etenkin luonnontieteellisen alan tutkimuksessa. Teoriaohjautunut sisällönanalyysi on

lähellä aineistolähtöistä siinä mielessä, että analyysiyksiköt nousevat aineistosta, eikä analyysin pohjana ole tiettyä teoriaa. Teoria voi kuitenkin toimia analyysin etenemisen apuvälineenä siten, että aikaisempi tieto tutkittavasta ilmiöstä ohjaa tai auttaa analyysia. Aiemman teoriatiedon vaikutus on tunnistettavissa, mutta tarkoituksena on avata sen avulla uusia ajatusuria, ei vain testata sitä. Abduktiivisesta päättelystä puhutaan silloin, kun tutkijan ajatteluprosessissa vaihtelevat aineistolähtöisyys ja valmiit mallit. Kyse ei tällöin ole induktiivisesta eli yksittäisestä yleiseen etenevästä, eikä deduktiivisesta, yleisestä yksittäiseen etenevästä, vaan tutkija pyrkii yhdistämään eri puolia luovasti. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95–100.) Valitsimme teoriaohjautuvan lähestymistavan aineistomme analysointiin, sillä koimme aineistolähtöisyyden ja teorian vuoropuhelun sopivan parhaiten tutkimuskysymyksiimme vastaamiseen.

Itse analyysivaihe koostuu monista eri osavaiheista. Aineisto on ensin litteroitava eli kirjoitettava tekstiksi ja koodattava sen mukaan, mikä on tutkijalle itselleen mielekkäintä (Tiittula & Ruusuvuori 2009, 16). Pyrimme litteroimaan haastattelut melko pian haastatteluiden jälkeen, jotta haastattelutilanteet olivat vielä tuoreessa muistissa. Litteroimme nauhoitetut haastattelut puoliksi. Tutkimuskysymykset ja tutkimusmetodi määrittelevät litteroinnin tarkkuuden. Sanojen lisäksi aineistoa litteroitaessa siihen voidaan merkitä taukoja, äänenvoimakkuuksia sekä painotuksia. (Tiittula & Ruusuvuori 2009, 16.) Emme nähneet tarpeelliseksi tutkimuskysymyksemme ja käyttämämme metodin luonteen vuoksi nostaa esiin aineistostamme äänenvoimakkuuksia tai esimerkiksi painotuksia, sillä näillä ei ollut merkitystä tutkimuksemme kannalta. Aineistomme litteroimme kuitenkin sanantarkasti. Litteroituamme aineistomme tulostimme koko aineiston molemmille tutkijoille luettavaksi ja luimme litteroidut haastattelut tarkasti läpi ensin kumpikin omalla tahollaan. Lukukertoja kertyi molemmille lukuisia, sillä halusimme oppia tuntemaan ja muistamaan näiden ihmisten tarinat mahdollisimman hyvin. Annoimme jokaiselle litteroidulle haastattelulle tunnisteiden (sukupuoli N = nainen, M = mies, numero haastattelujärjestyksen mukaan 1–4). Keräsimme oman muistimme tueksi käytettävään taulukkoon tärkeimmät taustatiedot haastatelluista. Litteroidusta aineistostamme poistimme haastateltavien tunnistettavuustietoja jättämällä etunimiä pois tai muuttamalla paikkakuntien nimiä.

Litteroinnin jälkeen sisällönanalyysissä aineisto pilkotaan osiin ja ryhmitellään erilaisten aihepiirien mukaan. Tutkimusaineiston analyysin lähtökohta on se, miten tutkimuksen mielenkiinnon kohde on määritelty. Tutkimuksen analyysin alkuvaiheessa voi aineistosta nousta esiin monia erilaisia kiinnostavia ilmiöitä tai materiaalia, jota haluaisi tutkia, mutta aineisto tulee rajata vain tutkimusongelman jo rajaamaan aihepiiriin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92–93.) Teemoittelu on keino,

jolla aineistosta voi etsiä tutkimusongelmaa valaisevia teemoja ja vertailla niiden esiintymistä aineistosta. Aineistosta etsitään eri teemoja kuvaavia näkemyksiä. Jäsennystä voi tehdä samojen teemojen mukaan, joita tutkija on käyttänyt teemahaastattelussaan aineistoa kerätessään. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.)

Metsämuuronen (2006a, 124–125) kuvailee teemoittelun etenemistä seuraavasti: Ensimmäisenä tutkija tutustuu omaan aineistoonsa perinpohjaisesti ja ottaa haltuunsa käsitteitä teoreettisen kirjallisuuden avulla. Seuraavaksi alkaa tutkijan ajattelutyö ja aineistoa ryhdytään teorisoimaan. Seuraavassa vaiheessa aineisto luokitellaan keskeisimpiin teemoihin. Tätä seuraa tutkimustehtävän ja käsitteiden täsmennys. Seuraavassa vaiheessa tutkija toteaa eri ilmiöiden esiintymistiheydet ja mahdolliset poikkeavuudet. Tässä vaiheessa aineistoa voidaan tarvittaessa luokitella uudestaan. Viimeiseksi tutkija tekee johtopäätökset ja tulkinnan sekä siirtää analyysin tulokset laajempaan tarkasteluun.

Pidimme luontevana ratkaisuna kerätä haastattelemiemme alkoholiperheessä varttuneiden vastaukset teemahaastattelurungossamme käyttämiemme teemojen alle. Merkitsimme aineistoomme nämä teemat eri värikoodeilla. Tämän jälkeen kokosimme näistä oman taulukkonsa käyttöömmekokosimme yhteen myös teemahaastattelurungon ulkopuolisia aineistostamme nousseita tutkimuskysymystemme kannalta mielenkiintoisia teemoja. Tulkittessaan aineistoa tutkijan pyrkimyksenä on löytää myös niitä merkityksiä, joita haastateltavat eivät ole ääneen lausuneet. Tulkinnat ohjaavat tutkijaa näkemään aineiston kokonaisvaltaisemmin sekä rikastuttavat tutkimuskohteesta saatavaa käsitystä. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 137.) Teemoittelusta analyysia voidaan jatkaa pidemmälle ryhmittelemällä aineistoa samankaltaisuuksien mukaan yleisimmiksi tyypeiksi. Tyypit ovat eräänlaisia malleja, jotka tiivistävät ja tyypillistävät yksittäisiä vastauksia. (Eskola & Suoranta 1998, 182.)

Hahmottelimme aineistostamme löytyneistä teemoista erilaisia muistisanalistoja sekä mitä monimutkaisimpia käsitekarttoja. Tällä pyrimme jäsentämään itse paremmin aineistoamme sekä testaamaan teemoitteluamme. Aineistostamme etsimme teemoja, jotka toistuivat samankaltaisina sekä sellaisia seikkoja, jotka myös erottivat haastateltujen vastauksia toisistaan. Teimme lukuisia erilaisia jaotteluita ennen kuin molemmat meistä olivat sitä mieltä, että palaset olivat loksahaneet paikoilleen. Ajoittain tuntui siltä, että osa teemoista ei löytänyt paikkaansa suuremmassa kokonaisuudessa, mutta tässäkin työvaiheessa parityöskentely ja ongelmien auki puhuminen kantoivat hedelmää ja saimme luotua tutkimuskysymyksiimme vastaavat pääteemat jälleen uuteen

taulukkuun, jonka avulla aloimme kirjoittaa auki analyysiamme.

Tulosluvussa käytämme lainauksia aineistostamme elävöittääksemme tekemäämme tulkintaa sekä antamaan myös haastateltavien äänen näkyä alkuperäisenä. Aineistosta esiin nostetuilla sitaateilla perustellaan tutkijan tekemiä valintoja ja lisäksi sitaatit toimivat esimerkkinä. (Eskola & Suoranta 1998, 175–176.) Olemme merkinneet aineistolainaukset kursivoidulla tekstillä sekä lainausmerkeillä. Lainauksien loppuun olemme lisäksi laittaneet tunnisteet, mistä ilmenevät haastateltavien sukupuoli ja numero haastattelujärjestyksen mukaan. Sitaattien käytössä on kuitenkin myös riskinsä: vaarana on, että tutkimuksesta tulee pelkkä sitaattikokoelma. Jouduimme pohtimaan useaan otteeseen sitä, oliko tiettyyn kohtaan analyysia tarpeellista liittää suoria lainauksia. Pidimme sitaatteja kuitenkin todella informatiivisina ja mielenkiintoisina. Sitaattien käytöllä toivomme myös lisänneemme tutkimuksemme läpinäkyvyyttä ja uskottavuutta.

5.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Anneli Pohjolaa (2007, 12) mukailleen tutkija joutuu tutkimuksensa jokaisessa vaiheessa ja siihen liittyvissä päätöksissä pohtimaan valintojensa eettisiä puolia. On pohdittava, mitä valinnat tarkoittavat, keihin ne vaikuttavat ja millä tavalla tai mitkä ovat valintojen seuraukset. Jo tutkimuksen aiheen valinta vaatii tutkijalta eettistä pohdintaa. Juhani Pietarinen (2002, 61–62) kirjoittaa tutkimuksen oikeutuksen kannalta olevan merkittävää, että tutkimus ei aiheuta kohtuutonta vahinkoa tutkimuksen kohdeihmisille. Oma tutkimuksemme käsittelee sensitiivistä aihetta, mutta ei aiheuta vahinkoa tutkittaville tai kohdeihmisille. Millaista olisi yhteiskunnallinen tutkimus, joka ei käsitelisi lainkaan ikäviä tai sensitiivisiä aiheita? Mielestämme kovin kapea-alaista. Tutkittavien suojaaminen on ensiarvoisen tärkeä tavoite omassa tutkimuksessamme. Erityisesti tehtäessä tutkimusta, jossa tutkittavilta kysytään arkaluontoista asioita, on tutkijan varmistuttava tutkimuksen tarpeellisuudesta. Tutkimuksen tulee antaa niin arvokasta tietoa ilmiöstä, että tutkimus on syytä suorittaa. (Eskola & Suoranta 1998, 52, 56.) Tutkimuksemme aihe vaatii tutkittavien avaavan arkaluonteisia asioita elämästään, mutta olemme päätyneet siihen siksi, että tutkimuksemme aihe on yhteiskunnallisesti merkittävä alkoholiperheiden ollessa yleisiä Suomessa. Myös kaikki tutkimuksemme osallistuneet haastateltavat toivat esiin pitävänsä aiheen tutkimista tärkeänä. Arja Kuula (2006, 136–137) toteaaakin, että ihmiset eivät suostu tutkittavaksi elleivät pidä tutkimusta mielekkäänä ja tutkijoita luotettavina.

Myös Banisterin, Burmanin, Parkerin, Taylorin ja Tindallin (1994, 152–154) mukaan tutkijan tulee olla tietoinen eettisyyden merkityksestä ja seuraamuksista koko tutkimusprosessin ajan. He korostavat, että tärkeää hyvässä tutkimuksessa on tutkittavien täysin informointi ja heidän tietoiseksi saattamisensa tutkimuksesta ja sen vaiheista, materiaalin käyttämisestä ja merkityksestä sekä tutkittavien vapaaehtoinen suostumus tutkimukseen. Myös tutkittavien suojeleminen; anonymiteetin ja luottamuksellisuuden turvaaminen on tärkeää. Tutkimuksemme aihe on haastatelluille henkilökohtainen, joten halusimme taata haastateltavien anonymiteetin. Anonymiteetista pidimme huolta poistamalla aineistosta nimet, mikä on Kuulan (2006, 132–133) mukaan anonymisoinnin minimitaso. Lisäksi muutimme aineistosta paikkakuntien nimiä, jotta haastateltavien tunnistettavuus poistuisi.

Kaikkien haastateltavien osallistuminen tutkimukseen perustui vapaaehtoisuuteen. Kerroimme haastateltaville ennen haastattelutilannetta, että heidän henkilöllisyytensä ei tule millään lailla muiden kuin tutkijoiden tietoon, emmekä käytä aineistoa muuten kuin tätä tutkimusta toteuttaessamme. Korostimme ennen haastattelutilannetta, että heidän ei ole pakko vastata kysymyksiin, mikäli kokevat jonkin aiheen kipeäksi, eivätkä halua siitä kertoa. Tällä halusimme korostaa eettisyyden kannalta merkittävää seikkaa, että tutkittava itse määrittää yksityisyyden rajansa päättäessään mitä itsestään ja ajatuksistaan halua antaa tutkimuksen käyttöön (Kuula 2006, 125). Myös haastattelun keskeyttämisen mahdollisuudesta kerroimme haastateltaville ennen haastattelun aloittamista. Tuomi ja Sarajärvi (2002, 128) korostavatkin tutkittavien suojaan kuuluvan mahdollisuuden kieltäytyä tutkimukseen osallistumisesta, keskeyttää tutkimukseen osallistuminen milloin tahansa sekä oikeuden kieltää heitä koskevan aineiston käyttö tutkimusaineistona myös myöhemmin. Kaikilla haastateltavillamme oli yhteystietomme ja kehotimme heitä ottamaan yhteyttä mikäli muuttavat mielensä oman osallistumisensa suhteen. Kaikki haastateltavat antoivat suostumuksensa haastattelun nauhoittamiseen tutkimuskäyttöön.

Kerroimme, että nauhoitettuja haastatteluja käytämme ainoastaan me ja ainoastaan tätä tutkimusta varten. Arja Kuula (2006, 127) korostaa tärkeänä tutkimuseettisenä normina myös sitä, ettei tutkimusaineisto joudu väärin käsiin. Olemme tehneet yhdessä päätöksen hävittää litteroidut haastatteluaineistot tutkimusprosessin päätyttyä asianmukaisella tavalla estääksemme tietojen joutumisen väärin käsiin. Aiomme tuhota tulostetun aineiston silppurilla sekä poistaa aineistot tietokoneiltamme. Lisäksi poistamme tutkimusprosessin aikana vastaajien kanssa vaihtamamme sähköpostiviestit.

Tutkijan eettiseen vastuuseen sisältyy tutkimuksen esittely totuudenmukaisesti vastaajalle (Piispa 2006, 146–147). Lähetimme lyhyen haastattelupyynnön vertaistukitoiminnan koordinaattoreille. Haastattelupyynnössä avasimme tutkimuksemme tavoitetta ja kerroimme haastateltaville arvion siitä kuinka kauan aikaa haastatteluihin kuluu aikaa. Jokaiselle vastaajalle kerrottiin vielä ennen haastattelun aloittamista tutkimuskysymyksemme. Heille annettiin myös mahdollisuus esittää tarkentavia kysymyksiä tutkimukseen liittyen, mutta kukaan haastateltavista ei kokenut tarvitsevansa lisätietoa. Koemme esitelleemme tutkimuksemme näin ollen riittävän laajasti, koska lisäkysymyksiä meille ei vastaajien taholta esitetty.

Haastattelutilanne itsessään sisältää myös eettisiä kysymyksiä. Haastatteluaineiston keruun yhteydessä on korostettu paljon tutkijan ja tutkittavana olevan valta-asetelmaa (ks. Alasuutari 1999, 146–149; Saastamoinen 2003, 21). Koimme jokaisen haastattelutilanteen olleen luonnollisesti etenevä, emmekä kokeneet meillä olleen haastateltaviemme kanssa epätasa-arvoista asetelmaa. Pyrimme haastattelutilanteissa olemaan päinvastoin tasavertaisia keskustelukumppaneita haastateltavien kanssa. Tärkeä seikka tutkimushaastattelua suorittaessa on luottamuksen saavuttaminen. Haastateltavan on kyettävä luottamaan haastattelijaan tai muuten vaarana voi olla, ettei haastattelun anti ole kovin hyvä. (Eskola & Suoranta 1998, 94.) Pyrimme saamaan haastattelutilanteissa aikaan keskustelunomaisen ilmapiirin sen sijaan, että olisimme toimineet vain passiivisina kuuntelijoina. Haastateltavat kertoivat avoimesti elämästään, joten uskomme onnistuneemme luottamuksellisen ilmapiirin saavuttamisessa hyvin. Haastattelutilanteisiin mahtui niin itkua kuin nauruakin.

Tutkimuksessamme jouduimme pohtimaan myös erityisesti tutkijan positionimme objektiivisuutta, sillä toisella tutkijoista on omakohtaista kokemusta alkoholiperheessä kasvamisesta. Parityönä tehty tutkimus antoi hyvät lähtökohdat eettisten kysymysten ääneen pohdinnalle. Jokainen yksilötyönä tutkimustaan tekevä on eri asemassa eettisten kysymysten kanssa; hän tekee pohdinnat itsekseen. Meillä sen sijaan oli luonnollinen kanava pohtia eettisiä kysymyksiä, jotka seurasivat koko tutkimusprosessin ajan mukana. Se tosiasia, että toisella meistä on omakohtaista kokemusta tutkittavasta aihepiiristä, ei välttämättä ole huono asia. C. Wright Mills (1990, 187–188) näkee, että omaa elämäkokemusta tutkimuksessa olisi hyvä oppia hyödyntämään. Tutkijan ja haastateltavien yhteisiin kokemuksiin sisältyy kuitenkin myös riskejä; haastateltavan kokemukset voivat tuntua ikään kuin tutkijan omilta. Tärkeää olisikin, että tutkija kuuntelisi haastateltavaa ja yrittäisi asettua hänen asemaansa sekä pyrkisi välttämään sitä, että tyhjentäisi oman päänsä sisällön toisen

kertomukseen. Parhaimmillaan tutkija voi oman kokemuksen kautta pystyä syvemmin ymmärtämään haastateltavien ajatuksia. (Granfelt 1998, 27.) Kävimme läpi tutkimusprosessimme ajan yhdessä pohdintaa toisen tutkijan kokemusten vaikutuksia. Näemme, että tutkijayhdistelmä, jossa toisella meistä on omakohtaista kokemusta tutkimuksemme aihepiiristä ja toisella ei, antoi mitä hedelmällisimmän pohjan tutkimuksemme toteuttamiselle.

Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on, että tutkija on tutkimuksen keskeisin työväline. Tämän vuoksi tutkijan on kyettävä kuvaamaan koko tutkimusprosessinsa, jotta tutkimus olisi luotettava. (Eskola & Suoranta 1998, 211–212.) Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta arvioidaan tutkimusaineiston keräämisellä, aineiston analysoinnilla ja tutkimuksen raportoinnilla. Laadullisessa tutkimuksessa tapahtuva tulkinta on aina tutkijan persoonallinen näkemys, eikä hän voi erottaa siitä omia tunteitaan ja intuitioitaan. Laadullisissa tutkimuksissa aineistojen luotettavuus perustuu tutkijan harkintaan saadun tiedon luotettavuudesta. (Paunonen ym. 1997, 215–218.)

Tutkimuksessamme olemme pyrkineet etenemään loogisesti tutkimusmenetelmämme valinnan, aineistomme hankinnan ja aineistomme analyysin sekä raportoinnin osalta. Tutkimuksemme vaiheet ovat edenneet tieteenalalla hyväksyttävällä ja tyypillisellä tavalla hyödyntäen aiempaa tutkimustietoa. Olemme kuvanneet ja perustelleet koko tutkimusprosessissamme tekemiämme valintoja, jotta lukija muodostuu kuva valintoihimme vaikuttaneista syistä. Olemme perustelleet muun muassa tutkimustamme varten valitsemiamme käsitteitä, tutkimuksen toteuttamista parityönä sekä valitsemaamme tutkimusmetodia. Tällä olemme halunneet tehdä tutkimuksestamme läpinäkyvää niin, että lukijan on helppo seurata tutkimusprosessimme etenemistä ja siihen vaikuttaneita tekijöitä. Tässä luvussa olemme pyrkineet saamaan näkyväksi tutkimuksemme aikana tekemämme valinnat ja kuvailemaan tutkimusprosessiamme, jotta lukijan olisi mahdollista arvioida tutkimuksemme luotettavuutta.

6. TUTKIMUSTULOKSET

Minkälaiset lähtökohdat alkoholiperheessä kasvaminen antaa lasten sosiaaliseen elämään? Entä millaisia haittoja alkoholiperheessä kasvaminen voi aiheuttaa sosiaalisiin suhteisiin? Tässä luvussa esittelemme aineistomme analyysin. Tutkimuksissa on huomattu, kuinka lapsuuden aikaiset tapahtumat ja niiden vaikutukset aikuisuuteen vaihtelevat suuresti (esim. Itäpuisto 2003, 43). Aineistostamme löysimme kolme pääteemaa, jotka vastaavat tutkimuskysymykseemme siitä, millaisia sosiaalisia haittoja alkoholiperheessä varttuminen aiheuttaa. Pääteemat ovat:

- alkoholiperheiden lasten vääristyneet roolit,
- vanhemmat vääristyneiden sosiaalisten suhteiden mallintajina sekä
- ympäristön tiedostava puuttumattomuus ja lasten leimaaminen.

Pääteemojen alle olemme keränneet useita alateemoja, jotka kuvaavat näiden haittojen vaikutuksia alkoholiperheessä kasvaneen lapsen sosiaaliseen elämään. Aineistostamme löytyneet pääteemat ja niiden alateemat esitellään taulukossa 5. Aineiston analyysi sisältää useita aineisto-otteita, joiden avulla pyrimme kuvaamaan, kuinka olemme päätyneet johtopäätöksiimme. Aineisto-otteiden loppuun olemme merkinneet sulkuihin haastattelun numeron sekä sen, onko kyseessä mies (M) vai nainen (N). Olemme osittain muokanneet aineisto-otteita haastateltavien tunnistettavuuden estämiseksi. Aineisto-otteiden tulkittavuuteen ja sisältöön emme ole vaikuttaneet.

Taulukko 5. Millaisia sosiaalisia haittoja alkoholiperheessä varttuminen aiheuttaa ja miten ne vaikuttavat alkoholiperheessä kasvaneen lapsen elämään.

Sosiaaliset haitat alkoholiperheissä	Haittojen vaikutukset alkoholiperheessä kasvaneen lapsen elämään				
Alkoholiperheen vääristyneet roolit	<i>Alkoholiperheessä kasvaneiden lasten vastuunkantajuus</i>	<i>Suorittajuus</i>	<i>Ystävyys-suhteiden pintapuoleisuus</i>	<i>Murrosikä ja konfliktien puute</i>	<i>Pyrkimys erilaiseen vanhemmuuteen</i>
Vanhemmat vääristyneiden sosiaalisten suhteiden mallintajina	<i>Puhumattomuus</i>	<i>Sosiaalinen eristäytyminen</i>	<i>Sosiaalisten suhteiden vääristynyt malli</i>		
Ympäristön tiedostava puuttumattomuus ja lasten leimaaminen					

6.1 Alkoholiperheen lasten vääristyneet roolit

Hemánus (2003, 41) on nimittänyt alkoholiongelmaisten vanhempien lapsia alkoholismin surullisimmiksi uhreiksi. Usein lapsen rooli muuttuu perheessä, jossa on juova aikuinen. Rankinta Hemánuksen mukaan on lapsen kannalta ehkä perheen rooliin kääntyminen ympäri; lapsesta tulee jommankumman tai kummankin vanhemman hoitaja. Lapsella ei ole mahdollisuutta tällöin elää omassa, lapsen maailmassa. Aikaisemmissa tutkimuksissa ja kirjallisuudessa on nähty, että alkoholiperheessä kasvavien lasten on suunniteltava käyttäytymisensä ja mukautettava oma käyttäytymisensä siten, että se kulkee käsi kädessä alkoholia käyttävien vanhempien tekojen kanssa (Peltoniemi 1995, 7; Ackerman 1991, 48–49). Alkoholiperheen vanhemman käytös on usein epäjohdonmukaista, mikä puolestaan voi vaikuttaa siihen, että lapsi joutuu muodostamaan tavallisuudesta poikkeavia rooleja perheessä. Selviytyäkseen epätavallisessa ympäristössä tai tilanteessa lapsi voi yrittää hyödyntää näitä eri rooleja.

Yhden tunnetuimmista alkoholiperheen lasten roolien kuvauksesta on tehnyt Sharon Wegscheider (1979; Ackermanin 1990, 50–51 mukaan). Wegscheider on kuvaillut tutkimuksessaan alkoholiperheiden lasten neljää eri perusröoliä: perheen sankari, syntipukki, kadotettu lapsi ja maskotti. Avaamme näistä rooleista ainoastaan perheen sankarin roolia, koska se oli ainut, joka nousi myös omasta aineistostamme esiin. Tutkimusaineistostamme löytyi seuraavat teemat liittyen alkoholiperheen vääristyneisiin rooleihin: alkoholiperheessä kasvaneet lapset vastuunkantajina ja suorittajuus.

6.1.1 Alkoholiperheessä kasvaneet lapset vastuunkantajina

Neljä viidestä vastaajasta kuvasi haastatteluissa itseään vastuunkantajaksi lapsuuden perheessään. Vastaajat olivat joutuneet ottamaan jo hyvin nuorena vastuuta erilaisista aikuisille kuuluvista tehtävistä perheen sisällä. Vastuuta jouduttiin ottamaan hyvin monista perheen arkeen liittyvistä asioista ja vanhemmat olivat antaneet lapsille heidän ikätasoonsa nähden vaativia tehtäviä. Vastuunkanto näkyi perheen raha-asioista ja kaupassakäynneistä huolehtimisena. Lapsella saattoi olla viikonloppuisin vastuu omasta ja muiden perheenjäsenten ruuan ostamisesta ja ruuan

valmistamisesta. Lapsi joutui siivoamaan alkoholia käyttäneiden vanhempiensa jälkiä kotona ja huolehtimaan vanhemmistaan heidän ollessaan päihtyneitä. Yhdellä haastatelluista oli myös ollut vastuu alkoholia käyttävän vanhemman fyysisen sairauden hoidosta toisen vanhemman ollessa poissa kotoa. Vastuunkanto näkyi myös pienempien sisarusten hoitamisena sekä heidän tarpeidensa huomioimisena.

”Mä sit pidin pikkusiskosta huolta. Katoin että sillä oli päiväkotiin tai kouluun mennessä vaatteet ja tällasii. Siivoilin siellä ja luin sille iltasadun” (N4)

Maritta Itäpuisto (2005, 105–107) näkee lasten alkoholiperheessä tekemän työn olevan ennemminkin pienten lasten tilanteisiin sopivaa, järkevää toimintaa kuin poikkeavaa toimintaa, jollaiseksi esimerkiksi pienemmistä sisaruksista huolehtiminen yleisesti määritellään. Itäpuisto (2005, 106) kuvaakin lapsia kyvykkäinä toimijoina tilanteessa.

Seuraavassa aineisto-otteessa haastateltava kuvaa omaa rooliaan perheessä. Katkelmasta voidaan todeta, että pieni lapsi on joutunut kohtaamaan asioita, joiden kohtaaminen tuottaisi monelle aikuisellekin ihmiselle vaikeuksia. Lapsen on tällaisen arkipäivän ja vastuunkantajan roolin jälkeen vaikeaa ottaa taas ikätasoisensa rooli, johon sisältyy olennaisina elementteinä leikki ja ilo.

”Jostain 10 v alkaen vanhemmilla oli tili kaupassa, johon sain käydä ostamassa viikonloppuisin ruokaa. Ennen syömistä koko keittiö piti kuitenkin aina siivota tupakantumpeista ja viinapulloista ja raahata sammuneet vanhemmat sänkyyn nukkumaan.” (N2)

Vastuunkanto näkyi perheen sisäisten asioiden hoitamisen lisäksi myös lapsen omaan harrastustoimintaan osallistumisessa. Aineistomme valossa näyttää siltä, että valitettavan usein alkoholiperheessä lapsen harrastuksille ei ole joko aikaa, rahaa tai vanhemmat eivät ole alkoholinkäytön vuoksi kykeneväisiä viemään lasta harrastuksiin. Tutkimukseemme osallistuneilla oli jokaisella useampia eri harrastuksia. Suurin osa harrastuksista oli yksilölajeja, kuten ratsastus, yleisurheilu ja pianon ja kitaran soitto. Harrastuksiin osallistuminen oli kuitenkin jätetty yhtä poikkeusta lukuun ottamatta lapsen itsensä hoidettavaksi. Vanhemmat eivät kuljettaneet lapsia

harrastuksiin eivätkä olleet kannustamassa lapsiaan tai muutoinkaan osallistuneet harrastustoimintaan. Alla olevat otteet kuvaavat hyvin lasten omatoimisuuden korostumista harrastustoiminnassa.

”Vanhoilla luistimilla ja suksilla hiihrettiin, harrastettiin nuorempina yleisurheilua, kumpikaan vanhemmista ei käynyt katsomassa kisoja. Eivät ostaneet nappiksia tai osallistuneet. Sai mennä harrastuksiin, jos itse hoiti ilmottautumiset jne.” (N1)

”Mä olin jotain ala-asteikäinen, ku porukat unohti tulla mua hakemaan harrastusreissun jälkeen bussiasemalta. Siellä mä sitten keskellä yötä odottelin kyytiä, kunnes lopulta lähdin itkun kanssa parin kilsan päähän kotiin ja siellähän ne oli molemmat sammuneena” (N2)

Seuraavassa aineisto-otteessa haastateltava kuvaa tilannetta, missä hänelle tärkeä harrastus on jouduttu lopettamaan vanhemman asetettua oman alkoholinkäyttönsä etusijalle. Haastateltava oli kokenut harrastuksen merkitykselliseksi pakokeinoksi kodin ongelmista.

”Sit mä rupesin ratsastaan, olinkohan mä jotain ykstoista. Se oli kans semmonen, et pääsi niinku pakoon sitä juttua (vanhemman alkoholinkäyttöä). Se oli tosi siistiä, mut sen joutu sit lopettaan ku ei se mutsi niitä maksanu ku se vaan ryyppäs” (N4)

Marja Holmila (2003, 28–29) kuvaa vanhemman alkoholinkäytön häiritsevän kouluikäisen keskittymistä omiin asioihinsa. Kouluikäisen ymmärrys perheen ongelmista on kasvanut ja lapsen ajatusmaailma laajenee pohdiskelevammaksi. Lapsi ei jaksa harrastaa, mikäli vanhemman alkoholinkäytöstä kokema häpeä ja pelko ovat keskeisessä asemassa. Lasta ei myöskään kannusteta vanhempien toimesta harrastusten piiriin.

Vastuunkantajan rooli nousi esiin aineistostamme vielä aikuisuudessakin. Kaikilla tutkimustamme varten haastatelluilla naisilla oli ollut jossakin vaiheessa elämäänsä parisuhde mieheen, jolla oli taustallaan mm. rikollisuutta, päihdeongelmaa, väkivaltaisuutta sekä mielenterveysongelmia. Kolmella neljästä haastatelluista naisesta oli takanaan parisuhde mieheen, jota he luonnehtivat narsisteiksi. He arvelevat joutuneensa suhteeseen jo lapsuudesta omaksutun hoivaviettinsä ja

vastuunkantajan roolinsa vuoksi.

”Mies oli väkivaltainen narsisti, joka alisti, hakkasi ja mitätöi minua joka käännteessä... Suhde päättyi lopulta siihen, että mies hakkasi minut niin, että naamassani oli jälkiä enkä kyennyt menemään töihin. Se oli viimeinen niitti ilmeisesti, koska siihen asti en ollut joutunut myöntämään parisuhteeni tilannetta kenellekään... Tämän jälkeen en seurustellut enää niinkään vakavasti ... Joitakin miehiä mulla kyllä oli sitä ennen, mutta järkeistään kaikki oli jollain tavalla juoppoja tai muuta hoitoa ja huolenpitoa tarvitsevia rassukoita.” (N2)

Vastuunkantajan rooli tuli esiin haastatteluissa myös muissa ihmissuhteissa kuin parisuhteissa. Osa haastateltavista kuvasi olevansa edelleen sisaruksilleen ja ystävilleen ihminen, joka kuuntelee toisten murheet ja huolet jakamatta kuitenkaan omia asioitaan toisille. Eräs haastateltavista analysoi tämän johtuvan siitä, ettei ole halunnut omilla ongelmillaan kuormittaa muita ja halusta ylläpitää omaan rooliaan vahvana ihmisenä. Myös muut haastateltavat kuvasivat itseään vahvoiksi ihmisiksi ja muita tarvitsemattomiksi. Kaksi haastateltavista käytti itsestään myös termiä ”yli-ihminen”. Tällä termillä haastateltavat halusivat kuvata, kuinka ovat pyrkineet aina tekemään itse kaikki asiat elämässään ja mitä he eivät ole osanneet tehdä, ovat he sen opetelleet.

”Oon aina ollu puhumatta omista ongelmistani ja murheistani kellekään. On täytynyt esittää muille sitä vahvaa, ehkä myös sen takia, ettei kuormita omilla murheillaan muita vaan pystyy ottamaan muiden ongelmat kantaakseen. Omat ongelmat on olleet muka vähäpätöisempiä. Osaltaan ei oo vaan pystynyt kellekään näyttämään, että on oikeesti joskus myös itse heikko ja tarvitsee sitä apua myös.” (N2)

”Oli jo kerennyt kasvaa sellaiseksi ihmiseksi, äärimmäisen vahvaksi joka ei tarvi apua” (N1)

Vahvuus nousi esiin myös positiivisista seurauksista puhuttaessa. Kolme viidestä haastateltavasta kertoi vahvuuden auttaneen heitä elämässään eteenpäin. He uskoivat alkoholiperheessä kasvamisen ja lapsuuden aikaisten kokemusten kasvattaneen heitä ihmisinä kestävämmän elämän ala- ja ylämäkiä.

”No siis kai se on niinku kasvattanu ihmisenä. Kaikella on tarkoitus et kai musta on tullut vahva kaiken tän jälkeen. Kai sit selvii mistä vaan” (N4)

McConnellin (1992, 81, 95) mukaan huolehtijan roolin ottamalla lapsi pyrkii parantamaan itsekunnioitustaan ja kokee olevansa tuolloin pidetty ja arvokas. Huolehtijan rooli aikuisuudessa voi siis johtaa siihen, että henkilö pyrkii luomaan suhteita heikkoihin ja apua tarvitseviin ihmisiin, jotta voisi edelleen parantaa itsekunnioitustaan. Lisäksi lapsuudesta juontava hylätyksi tulemisen pelko voi aikuisuudessa johtaa siihen, että ihminen tavoittelee toivottomia ihmissuhteita. Parisuhteita muodostetaan joko ihmisen kanssa, joka kohtelee henkilöä huonosti tai aiheuttaa sääliä ja ajatuksen siitä, että kumppani voidaan pelastaa. Huolehtijan roolista voi myös seurata kaksi vaaratekijää: huolehtija alkaa väheksyä toisia tai huolehtija palaa loppuun. Toisten ihmisten väheksyminen tekee henkilöstä ylimielisen ja voi saada aikaan eristäytymistä. Loppuun palaminen on taas vaarana, kun toisista huolehtija uuvuttaa itsensä loppuun muiden asioista murehtimalla. Alla oleva katkelma kuvaa hyvin toista näistä vaaratekijöistä.

”Oli jo kerennyt kasvaa sellaiseksi ihmiseksi... joka jopa halveksii heikkoja ihmisiä ja kaikkea heikkoutta ympärillään.” (N1)

6.1.2 Suorittajuus

Aineistosta löytyi myös kuvauksia jatkuvasta suorittamisen tarpeesta. Suorittaminen näkyi haastatelluilla työssä, parisuhteissa ja muissa ihmissuhteissa sekä henkilökohtaisten tavoitteiden asettamisessa. Useimmat haastateltavat olivat olleet lähes koko elämänsä ajan tietoisia tästä suorittamisen tarpeestaan ja kokivat, että heidän suorittamisensa on saanut liiankin suuren roolin jossain vaiheessa heidän elämäänsä. Yksi vastaaja kertoi pyrkineensä suorittamisellaan ja tiettyjen tavoitteiden asettamisella vaikuttamaan edes johonkin elämänsä osa-alueeseen ja toinen vastaaja kertoi sekä työnsä että parisuhteidensa olevan jatkuvaa suorittamista.

”Mä oon vähän semmonen suorittaja joka asiassa et oli sitten kyseessä ihmissuhde tai työ tai joku muu niin mä oon ihan helvetillinen suorittaja ja se ärsyttää mua itteenikin”. (N3)

”...ainoa päämääräni elämässäni oli olla maailman paras äiti lapselleni. Homma meni totaaliseksi suorittamiseksi ja tunsin olevani kuin robootti, joka vain odottaa sohvalla koska lapsi taas herää ja pääsen suorittamaan tehtävääni.” (N2)

Sharon Wegscheider (1979; Ackermanin 1990 50–51 mukaan) kuvaa perheen sankarin roolin omaksuneen lapsen olevan tavallisimmin aikuismaisesti käyttäytyvä ja pätevä pidetty lapsi. Perheen sankarin rooli on usein liitetty perheen vanhimpaan tai ainoaan lapseen. Tutkimuksessamme tällaista lasten ikäjärjestykseen pohjautuvaa roolijakoa ei kuitenkaan ollut. Aineistossamme vastuunkantajana on ollut sekä perheen nuorin että vanhin lapsi, perheen ainoa lapsi sekä perheen keskimäinen lapsi.

McConnelin (1992, 80–84) mukaan perheen sankarin roolista voi aiheutua sekä ylisuoriutumista että täydellisyyden tavoittelua. Ylisuoriutuessaan lapsi pyrkii ahertamaan ja yrittämään yhä kovemmin hakiessaan itsekunnioitusta. Täydellisyyttä tavoiteltaessa lapsi pyrkii saavuttamaan vanhempiansa oletettuja odotuksia ja pyrkii tekemään kaiken erityisen hyvin. Tutkimuksemme haastatelluilla naisilla oli kaikilla hyvä koulumenestys alakoulu iässä. Yksi haastatelluista kuvasi täydellisyyden tavoitteluaan lapsuudessa seuraavalla tavalla:

”Yrittänyt tehdä itsestäni niin hyvän, ettei kukaan pääse sanomaan. Ettei isä tai äiti sano mitään paha.” (N1)

Aikuisuudessa ylisuorittaminen voi johtaa esimerkiksi työnarkomaniaan, jolloin tarve onnistua työssään ja saavuttaa saavuttamatonta voi kuluttaa loppuun. Aikuisena täydellisyyttä tavoitteleva ihminen joutuu kuitenkin usein pettymään. Vaikka ihminen pääsee johonkin asettamaansa tulokseen, ei se kuitenkaan ole tyydyttävää., koska aina voisi päästä johonkin vielä parempaan. (McConnel 1992, 80–84.) Yksi vastaajistamme kuvasi elämänsä olleen jatkuvaa ”sitku”-tavoitteiden asettamista, joiden saavuttamisen jälkeen vastaaja oli odottanut elämänsä parantuvan jollain tapaa. Vastaaja oli asettanut elämässään itselleen useita tavoitteita, joiden saavuttamisen hän oli ajatellut jotenkin parantavan elämäänsä. Näin ei ollut kuitenkaan käynyt, mikä aiheutti vastaajalle lisää pettymyksiä. Vastaaja oli näiden pettymysten jälkeen aina asettanut uusia tavoitteita itselleen aina uudestaan ja uudestaan.

”Aina ollu sellasia sitku-tavotteita, sitku mä valmistun, ollu hirveen motivoinut ja ollu hirveen tarve tehdä hirveesti töitä sitä sitkua varten. Et sitku mä valmistun. Ja joka kerta, kun sitku mä oon valmistunu tai se määränpää on tullu vastaan, on ollu hirveen masentavaa, ku ei siellä ookaan odottanu mitään palkintoa. Ei kuitenkaan oo tullu sitä ahaa, tästä tää ny alko, elämä kirkastuu ja kaikki on hyvin.” (N1)

6.1.3 Ystävyysuhteiden pintapuoleisuus

Varhaisnuoruudessa vastaajat kertoivat solmineensa joitain ystävyysuhteita. Neljä viidestä haastateltavasta kuvasi ystäväpiirinsä olleen suppea. Läheisiä ystäviä heillä oli vain muutama. Yksi haastatelluista kertoi olleensa kouluiässä yksinäinen. Useissa tutkimuksissa on painotettu lapsen sosiaalisten kontaktien saamisen tärkeyttä. Jo yksikin terve ihmissuhde joko ikätoveriin tai aikuiseen on vaikuttanut alkoholiperheessä kasvamisen haittojen kokemiseen. (Esim. Itäpuisto 2003; Peltoniemi 2003.) Alkoholiperheissä kasvaneiden lasten selviytymisen kannalta on olennaista, pystyykö hän solmimaan positiivisia ihmissuhteita kodin ulkopuolella. Jos lapset eivät saa korvaavia ihmissuhteita, he ajautuvat kehään, jossa sosiaalisten taitojen harjoittelu estyy. (Ackermanin 1991, 47–48.)

Aineistostamme nousi esille selkeästi, etteivät alkoholiperheen lapset vieneet mielellään kavereitaan kotiinsa kyläilemään. Syyksi tähän vastaajat nimesivät häpeän tunteen ja epävarmuuden siitä, missä kunnossa perheen aikuiset kotona ovat, eivätkä haastateltavat halunneet ystäviensä näkevän todellisia perheolojaan. Maritta Itäpuisto (2008, 122–123) kuvaa, kuinka nuoren suurempi tietoisuus muiden mielipiteistä ja mahdollisesta erilaisuudestaan muihin nähden voi jättää hänet sosiaalisten tilanteiden ulkopuolelle. Mikäli lapsi ei halua tai pysty kutsumaan vastavuoroisesti ystäviään omaan kotiinsa, aiheuttaa se erilaisuudentunnetta. Tutkimuksemme aineistosta nousi esille, että lapsuudessaan haastateltavat kyläilivät mieluummin ystäviensä luona.

”.. sinä vaiheessa kun isä ja äiti osti semmosen ison talon ja mulla oli oma yksiö siinä niin tota ei tarvinnut olla silmissä. Että tota sillä lailla se ihan onnistu. Mut kyllä musta tuntuu, että mä oon ehkä ollut useemmin poissa, kun että mä olisin raijannut niitä kavereita meille.” (N3)

”...et yhden kaverin luona mä vietin viikonloput, et en kotona halunnut olla ja kattoo sitä meininkiä.” (N4)

Ystävyysuhteita haastateltavat olivat solmineet erilaisista perhetaustoista tulevien lasten kanssa. Aineistomme perusteella näyttää siltä, etteivät alkoholiperheen lapset hakeudu samankaltaisista oloista tulevien lasten seuraan. Myös Maritta Itäpuisto (2001, 67–68) on tutkimuksessaan löytänyt samankaltaisia tuloksia. Itäpuiston tutkimuksessa vanhempien alkoholinkäyttö ei leimannut haastateltavien toverisuhteita ja nuorten kaveripiiri pysyi samana vanhempien juomisesta huolimatta.

Varhaisnuoruudessaan haastateltavat eivät keskustelleet vanhempiensa juomisesta ystäviensä kanssa juuri lainkaan. Myös R Margaret Corkin (1970, 37–39) tutkimuksessa Unohdetut lapset pääosa haastatelluista lapsista kertoi omaavansa muutamia ystäviä ja tuttuja, mutta heille ei pystytty esimerkiksi kertomaan kotioloista tai jakamaan sen aiheuttamia huolia. Tällöin lapsen ystävyysuhteet eivät voineet syventyä normaalisti ja tästäkin lapsi sai vaivautuneisuuden kokemuksia. Cork kirjoittaakin, että iässä, jolloin muut nuoret solmivat suhteitaan alkoholiperheen lasten suhteiden luomista rajoittavat pelko, epävarmuus ja luottamuksen puute. Näin he oppivat olemaan jo varhaisella iällä varuillaan muihin ihmisiin nähden. Tutkimuksemme osallistuneista suurin osa kuvasi ystävyysuhteitaan varhaisnuoruudessa pintapuolisiksi.

”Luottamus ihmisiin on mennyt jo hyvin nuorena, en oo tietyllä tavalla pystynyt” (N1)

Aineistomme mukaan ystävyysuhteiden pintapuoleisuus näkyy myös alkoholiperheessä kasvaneilla aikuisuudessa. Aineistostamme nousi esiin, että alkoholiperheessä kasvaneilla on myös aikuisuudessa ollut toisaalta ihmissuhteissa vaikea päästää ihmisiä lähelle ja taas toisaalta jonkin verran takertuvuutta. Haastatellut kuvasivat olevansa ihmissuhteissa aikuisiällä ”hitaasti lämpeneviä”. Osa haastatelluista kuvaili suurimman osan ihmissuhteistaan olevan pinnallisia, eivätkä he koe, että on helppoa antaa itsestään jotain toiselle.

6.1.4 Murrosikä ja konfliktien puute

Murrosiässä nuoren elämässä tulisi olla konflikteja vanhempien kanssa edesauttaakseen nuoren

itsenäistymistä ja nuoren identiteetin löytymistä (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 182). Alkoholiperheessä tilaa konflikteille ei välttämättä kuitenkaan ole vanhempien välinpitämättömyyden vuoksi. Identiteettiä etsiessään lapsi voi myös kokea turvattomuutta, mikäli hän ei saa tukea ja turvaa vanhemmiltaan. Turvattomuus taas voi näkyä joko holtittomana riskinottona tai kaiken riskinoton välttämisenä (Holmberg 2003, 29). Tutkimuksessamme ilmeni, etteivät vastaajat olleet aina saaneet murrosiässä aikaan konflikteja vanhempiensa kanssa, vaikka olivat välillä konflikteihin tietoisestikin pyrkineet.

Kaikki naispuoliset haasteltavat kertoivat aloittaneensa seurustelun sekä oman alkoholinkäyttönsä hyvin nuorella iällä. Ensimmäiset parisuhteet muodostettiin 12–15 -vuotiaina ja humalahakuisen juomisen haastateltavat aloittivat 12–14 -vuotiaina. Miespuolinen haastateltava oli 17 -vuotias aloittaessaan alkoholinkäytön. Kaikki haastateltavat kuvasivat alkoholinkäyttönsä olleen todella runsasta murrosiässä. Ensimmäiset alkoholikokeilut ja seurustelusuhteiden muodostamiset liittyvät yleensä juuri murrosikään ja niillä nuori pyrkii osittain samaan aikaan konflikteja vanhempiensa kanssa. Aineistostamme nousi esiin konfliktien vähäisyys murrosikäisen juomiseen liittyen. Kaikki haastateltavat kuvasivat vanhempiensa suhtautuneen heidän alkoholinkäyttönsä välinpitämättömästi tai jopa myönteisesti.

”Oli ihan ok, että juodaan kaljaa ja poltetaan 13v.” (N1)

”Sehän (äiti) mulle sitä juotavaa roudas. Sain tulla ja mennä miten huvittaa, en paljon kysellyt.” (N4)

”Siitä jotain 14v alkaen alettiin tekemään yhdessä vanhempien kanssa kiljua. Viikonloput tuli sit dokattua kotona kavereiden ja omien vanhempien kanssa. Kai mä ja mun kaverit jotain ryyppykamuja mun vanhemmille sit oltiin.” (N2)

Ackermanin (1991, 65) mukaan alkoholiongelmien vaikutukset eivät katoa pois, vaikka nuori muuttaisikin pois kotoa. Tutkimustamme varten haastatelluista naiset muuttivat pois kotoa hyvin nuorella iällä. Poismuutto tapahtui 16–18 -vuotiaina, kun taas tutkimukseemme haastateltu mies oli 20 -vuotias kotoa pois muuttaessaan. Maritta Itäpuisto (2005, 87) on tutkimuksessaan Kokemuksia alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa eletystä lapsuudesta myös kiinnittänyt huomiota siihen, että hyvin monet hänen haastateltavistaan alkoholiperheessä lapsuutensa eläneistä oli muuttanut heti koulun päätyttyä pois lapsuuden kodistaan. Toisaalta käytössämme ei ole tietoa siitä, mikä on

keskimääräinen ikä, jolloin lapset muuttavat pois kotoa. Tästä syystä emme voi tehdä tästä suoraa johtopäätöksiä, vaikka ikä onkin tutkimukseemme osallistuneilla naisilla ollut varsin matala. Nuorella iällä kotoa pois muuttamisella nuori voi hakea konfliktia ja tasavertaisuuden tunnetta vanhempiensa kanssa. Aineistomme perusteella näyttää siltä, että alkoholiperheen vanhemmat ovat suhtautuneet välinpitämättömästi nuoren varhaiseen itsenäistymiseen.

”Mutsille mä vaan ilmoitin, että mä lähden pois täältä. Se nyt vaan, no, se muutti itekki tosi nuorena pois kotoota, et sain niin sanotusti luvan. Isähän vähän pudisteli päätään, et ei vittu, mitä sä nyt oot saanut päähäs.” (N4)

6.1.5 Pyrkimys erilaiseen vanhemmuuteen

Sosiaalinen kehitys ulottuu aina aikuisuuteen saakka. Perheestä opittuja käyttäytymismalleja saatetaan kantaa pitkälle aikuisikään (Ackerman 1991, 65). Omat lapsuudenaikaiset kokemukset vaikuttavat myös siihen, miten aikuinen kokee oman vanhemmuutensa (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 214–216). Kolmella haastatellulla oli omia lapsia, yhden vastaajan puolisolla oli lapsi ja yhden vastaajan elämässä ei ollut lapsia. Jokainen haastateltava toi esiin vahvasti halunsa toimia itse lapsen vanhempana toisin kuin omat vanhempansa. Halu toimia toisin omien lastensa vanhempana liittyi vahvasti alkoholin käyttöön. Vastaajat, joilla oli biologinen lapsi, kertoivat vähentäneensä omaa alkoholinkäyttöään runsaasti tultuaan itse vanhemmiksi. Kaikki vastaajat toivat esille, että haluavat omille lapsilleen tarjota jotain parempaa, kuin itse kokivat omassa lapsuudessaan alkoholiperheen lapsina. Alla olevassa aineisto-otteessa haastateltava, jolla ei ole omia lapsia, kuvaa suunnitelmaansa alkoholinkäyttönsä lopettamisesta, mikäli saa tulevaisuudessa omia lapsia.

”... mulla ei oo hajuukaan mitä tehdään lasten kanssa, mutta mä tiedän helvetin hyvin mitä ei tehdä. Korkki menee kyllä ihan ehdottomasti kiinni.” (N4)

6.2 Vanhemmat vääristyneiden sosiaalisten suhteiden mallintajina

Tutkimusaineistostamme nousi esiin kolme teemaa, jotka liittyvät alkoholiperheen vanhempiin vääristyneiden sosiaalisten suhteiden mallintajina. Nämä teemat ovat puhumattomuus perheen sisällä ja ympäristön kanssa, sosiaalinen eristäytyminen sekä perheväkivallan kierre ja ongelmalliset parisuhteet.

6.2.1 Puhumattomuus

Vanhempien alkoholinkäytöstä ei aineistomme perusteella lapsuudenperheen sisällä puhuta juuri lainkaan. Vanhempien alkoholinkäyttö ja siitä seuranneet tapahtumat jäivät kaikissa haastateltavien lapsuuden perheissä käsittelemättä. Vaikka juominen perheessä olisi aiheuttanut ristiriitatilanteita, ei niitä käsitelty perheenjäsenten kesken tapahtumien jälkeenkään. Vanhemmat olivat käyttäytyneet haastateltavien mukaan kuin mitään ei olisi tapahtunutkaan. Eräs haastateltavista kertoi, että vasta vanhempien katkaisuhoidon jälkeen asiasta pystyttiin puhumaan, mutta tätä interventiota ennen vanhempien alkoholinkäyttöä tai siitä seuranneita tilanteita ei käsitelty perheen sisällä. Lapset eivät pyrkineet juurikaan puhumaan vanhempiensa juomisesta ja sen negatiivisista vaikutuksista yhtä poikkeusta lukuun ottamatta. Tämä haastateltava oli ottanut puheeksi sisarustensa kanssa äitinsä liiallisen juomisen, mutta tilanne oli kääntynyt siten, että juova vanhempi syyllisti lapsia juomisestaan.

”No on sitä yritetty (puhua äidin kanssa), mutta ei se kuuntele, ei se tunnista sitä omaa ongelmaansa. Eihän hänellä mielestään oo mitään ongelmaa. Sitten joskus nuorempana teineinä koitettiin sanoa sille, että koita nyt ymmärtää että sä tapat ittes tolla juomisella ja miks sä juot noin paljon. Sehän rupes syytteleen meitä siitä juomisesta. Kun te aina huudatte minulle niin minä juon.” (N4)

Puhumattomuus vanhempien juomisesta lapsuudenperheen perheenjäsenten kesken on jatkunut aina haastateltavien aikuisikään saakka. Haastateltavat ovat aikuisiällä pyrkineet vaihtelevasti ottamaan

puheeksi vanhempiensa juomisen lapsuudenperheessään. Yhtä poikkeusta lukuun ottamatta ei vanhempien alkoholinkäytöstä ja sen aiheuttamista haitoista lapsuudenperheessä puhuttu aikuisiälläkään. Syynä puhumattomuuteen on ollut juovan vanhemman haluttomuus keskustella aiheesta. Keskusteluhaluttomuuteen ei vaikuttanut aineistomme valossa se, juoko vanhempi vielä lasten aikuisiälläkin.

”...äiti on sitä mieltä että menneitä ei pidä muistella vaan ne pitää kaikki unohtaa.” (N1)

”Äiti ei ole halunnut tuosta ajasta keskustella laisinkaan, joten noista ajoista ei olla juuri mitään puhuttu.” (M1)

Holmbergin (2003, 22–23, 30–31) mukaan alkoholiperheessä kasvaminen voi aiheuttaa lapselle niin kutsuttua traumaattista stressiä. Tällä hän tarkoittaa sitä, kun lapselle traumatisoiva tilanne (kuten vanhemman jatkuvan alkoholinkäytön ja siihen liittyvien vaaratilanteiden sivusta seuraaminen) jatkuu ja toistuu perheessä. Mikäli näitä traumaattisia tilanteita ei käydä missään vaiheessa lapsen kanssa läpi, voivat ne nousta vielä aikojenkin päästä lapsen tajuntaan ja aiheuttaa ahdistuneisuutta sekä vaikeuksia sosiaalisissa suhteissa. Vaikutukset ulottuvat Holmbergin mukaan vielä aikuisuuteenkin, kuten ihmissuhteisiin.

Aineistomme mukaan lapset eivät puhuneet vanhempiensa juomisesta myöskään perheen ulkopuolelle, vaikka vanhemmat eivät aiheesta suoranaisesti kieltäneet puhumasta. Maritta Itäpuisto (2003, 35) toteaa, että mikäli alkoholiongelmasta on vaikeaa puhua ympäristön kanssa, aiheuttaa se myös sitä ettei ongelmasta pyritä kotonakaan puhumaan. Vaikka lapsia ei suoranaisesti kiellettäisi puhumasta vanhempien juomisesta perheen ulkopuolelle, näyttää haastatteluaineistomme valossa siltä, että juomisesta ei kotona tai kodin ulkopuolella puhuta kenenkään perheenjäsenen toimesta. Kyseessä voi hyvinkin olla lapsen lojaalisuus vanhempiaan kohtaan. Puhumattomuus voi olla myös yksi selviytymiskeino. Vasta yläasteikäisenä olivat tutkimukseemme osallistuneet naiset kertoneet läheisimmille ystävilleen vanhempiensa alkoholinkäytöstä. Seuraavassa aineisto-otteessa haastateltava eriyttää vanhempien puhumattomuuden juomiseen liittyen aiheuttaneen sen, että alkoholista tuli perheessä tabu.

”...ei ole koskaan kielletty puhumasta kotona mistään asioista. Siitä tuli sitä kautta tabu, koska siitä ei koskaan kumpikaan vanhemmista puhunut.” (N1)

Toisella haastateltavalla oli kokemusta sosiaalityöntekijöiden puuttumisesta vanhemman juomiseen ja juovan vanhemman toimintaohjeesta lapsilleen sosiaalityöntekijöiden tapaamista varten. Haastateltavaa ja hänen sisarustaan ei suoranaisesti kielletty puhumasta aiheesta, mutta katkelmasta välittyy äidin viesti lapsilleen:

” ... sossujen kanssa piti jotain puhua, mutta eihän me niillekkään sitten mitään kerrottu. Mutsikin oli vaan vähän sillain, että käyttäydyste sitten.” (N4)

Mikäli asioista ei pystytä keskustelemaan perheen sisällä, ei ympäristönkään ole välttämättä helppoa puuttua asioihin. Alkoholiongelmasta puhumattomuudesta voi seurauksena olla myös se, ettei lapsen ole helppoa keskustella muistakaan vaikeista tai ongelmallisista aiheista verkostossaan. Näin ollen kovin syvällisiä sosiaalisia suhteita ei ole helppoa luoda. Haastateltujen perheissä kommunikaatio perheen sisällä oli muutoinkin osittain vajavaista. Voidaan olettaa, että perheenjäsenten kesken vaihdetaan tavallisesti kuulumisia päivittäin. Haastatteluissamme ilmeni, etteivät alkoholiperheen vanhemmat olleet kovin kiinnostuneita lastensa kuulumisista. Puhumattomuus ei liittynyt siis pelkästään alkoholinkäyttöön, vaan ulottui myös muille elämän osa-alueille. Vanhempien ja lasten väliset hellyydenosoitukset ja välittämisen näyttäminen puuttui myös kokonaan monen haastateltavamme perheistä. Haastateltavat kertoivat, etteivät olleet kokeneet lapsuudenperheessään suhdettaan omiin vanhempiinsa läheisenä ja lämpimänä. Neljä viidestä haastateltavasta kertoi lapsuudessa kokeneensa suhteensa läheisemmäksi juovaan vanhempaansa kuin siihen vanhempaan, joka ei alkoholia ongelmallisesti käyttänyt. Sisarussuhteet koettiin myös läheisiksi aineistomme valossa.

6.2.2 Sosiaalinen eristäytyminen

Perheen sosiaalisen eristäytymisen voidaan nähdä johtuvan vanhempien halusta salailta toisen

vanhemman tai molempien vanhempien alkoholinkäyttöä. Kun sukulaisia tai muita tuttavuuksia ei kutsuta kotiin, voi pyrkimyksenä olla, ettei perheessä tapahtuva juominen tule ympäristön tietoisuuteen. Jokainen tätä tutkimusta varten haastattelemistamme aikuisista muisteli, ettei lapsuuden kodissa käynyt juurikaan perheen ulkopuolisia aikuisia vierailijoita kuten sukulaisia. Yhteydenpito sukulaisiin on ollut alkoholiperheen vanhempien osalta vähäistä, eikä vanhempien yhteyttä sukulaisiin voida nähdä tiiviinä. Jokainen haastateltava kuitenkin uskoi sukulaistenkin tietäneen alkoholinkäytöstä perheessä. Vanhemmat eivät osallistuneet yhteisiin sukujuhlisiin aktiivisesti ja perheet eivät matkustelleet paljoakaan. Haastateltavat kokivat, että syynä jättäytymiseen sosiaalisista tapahtumista vaikutti oleellisesti vanhempien tai toisen vanhemman alkoholinkäyttö ja sen esiin tuleminen häpeä tai juomisen aiheuttamat seuraukset.

”Kun olin noin 11-vuotias isä ja äiti keksivät, että nyt lähdetään oikein ulkomaille. Sitten sinä viikoksi iltana isä taas dokaili ja sai sairauskohtauksen. Apua ei sitten saatu paikalle kielimuurin takia. Tämä oli äidille sitten se ihan vihonviimeinen matkailu koko perheen voimin.” (N3)

Aineistokatkelmassa haastateltava valottaa perheen yhteisen matkan kulkua ja sen aiheuttamia seurauksia. Perhe teki harvinaislaatuista matkaa ulkomaille ja isän juomisen seurauksena matka jäikin perheen viimeiseksi perhematkaksi.

Ackermanin (1990, 29) jaottelun mukaan tällainen eristäytyminen on fyysistä eristäytymistä, jonka turvin pyritään pitämään kiinni perheen salaisuudesta. Vanhemmilta saatu malli voisi pahimmassa tapauksessa ohjata myös lapsia tyypistämään sosiaalista verkostoaan. Aineistostamme välittyi kuitenkin, että osa alkoholiperheessä lapsuutensa eläneistä koki oman suhteensa varsinkin tiettyihin sukulaisiin tiiviinä ja merkityksellisenä. Heillä lapsuuden ajan lämpimimmät muistot ovat syntyneet näiden sukulaisten kanssa ja he kokivat sukulaiset tärkeimmiksi ihmisiksi, joita heillä on elämässään ollut. Haastateltavat viettivät lapsuudessaan aikaa, muun muassa kesälomia, sukulaisillaan ilman vanhempiaan. Näin ollen voidaan nähdä, ettei fyysinen eristäytyminen ole aineistomme mukaan ohjannut alkoholiperheen lapsia tyypistämään sosiaalista verkostoaan ainakaan sukulaisiin nähden. Sen sijaan vanhemmat itse tyypistivät omaa verkostoaan juomisensa vuoksi.

6.2.3 Sosiaalisten suhteiden vääristynyt malli

Alkoholiperheen vanhempien omia ystävyys-suhteita leimaavaksi piirteeksi aineistossamme nousi alkoholi. Tutkimustamme varten haastateltujen perheissä vieraili lähinnä aikuisia, jotka käyttivät myös alkoholia vierailun aikana. Näihin tilanteisiin saattoi myös liittyä väkivaltaa, jota päihtyneet aikuiset kohdistivat toisiinsa lapsen läsnä ollessa. Maritta Itäpuisto (2005, 71) havaitsi tutkimuksessaan ympäristön näyttävän hyväksyvän hiljaisesti alkoholinkäytön ja siitä aiheutuvat negatiiviset seuraukset. Tällaisen alkoholiongelmien hyväksymisen ilmapiirin monet hänen haastattelemistaan ovat saattaneet omaksua siksi, että alkoholiperheessä sosiaalinen kanssakäyminen tapahtui ainoastaan muiden juovien tai alkoholiongelmaisten aikuisten kanssa.

”... mutsi, mitä se nyt toi jotain poikaystäviä tai jotain sinne ja mitä siellä, kaikkee tappeluita ja semmosta oli.” (N4)

Alkoholinkäyttö vaikuttaa perheen sisällä vanhempien tapaan toimia muun muassa sosiaalisissa tilanteissa ja lapsi oppii näitä toimintatapoja vanhemmiltaan saatujen mallien avulla (Holmberg 2003, 23). Sosiaalisista suhteista saatu malli lapsuuden perheessä voi näin ollen muodostua vääristyneeksi, jos vanhempien sosiaaliset suhteet rakentuvat ainoastaan toisten juovien aikuisten kanssa. Lapsille ei tästä syystä muodostu todellista kuvaa siitä, millaista on normaali aikuisten välinen vuorovaikutus. Alkoholiperheessä sosiaalisia tilanteita värittää päihtymystila, joka väistämättä vaikuttaa aikuisten käyttäytymiseen.

”Oli siellä aina välillä niitä porukoitten kavereitaki ryyppäämässä. Siellä ne sit keskenään dokaili ja sikaili. Kerran yks niistä jäi sit vähän pidemmäksi aikaa meille pyörimään. Se alko sit jossain vaiheessa puristelee meidän mutsia ja mä menin siihen sit tietty väliin, ku toinen oli ihan sammunu. Se sit löi mua turpaan ja oli tosi kiva lähtee siitä sitte aamulla kouluun. Mä olin tollon jonku ykstoista kakstoista vuotias.” (N2)

Itäpuiston (2005 74–75) empiirisessä aineistossa joka kolmas alkoholiperheessä lapsuutensa kasvanut kertoja kuvasi fyysistä väkivaltaa joko itse kokemanaan tai näkemään. Riitojen ja väkivallan kuvauksissa oli alkoholilla merkittävä osuus. Lähes poikkeuksetta riidan aloittaja oli humalassa ollut vanhempi. Väkivallan kuvattiin hyvin harvoin alkavan ilman että siihen liittyy alkoholinkäyttö. Aineistossamme nousi esiin, että perheissä, joissa on ollut molemmat vanhemmat

ovat lapset joutuneet todistamaan vanhempiensa välistä fyysistä väkivaltaa. Näitä tilanteita leimasi vanhemman alkoholinkäyttö. Riidan aloittaja näytti olevan humalassa oleva vanhempi. Haastatteluaineistomme mukaan näitä väkivaltatilanteita ei ole käsitelty jälkeenpäin perheen sisällä eikä niistä ole lasten kanssa puhuttu.

”Vanhemmilla oli niitä nyrkkitappeluja viikonloppuisin johtuen alkoholista” (N1)

6.3 Ympäristön tiedostava puuttumattomuus ja lasten leimaaminen

Aineistomme mukaan ympäristö on usein hyvinkin tietoinen vanhempien juomisesta. Jokainen vastaaja uskoi vahvasti, että yhteisössä heidän vanhempansa alkoholinkäyttö oli varmasti tiedossa, mutta siihen ei puututtu millään lailla. Satu Apon (2001) tutkimuksen mukaan Suomessa on kauan ollut vallitsevana käytäntönä muiden ihmisten alkoholinkäyttöön ja sen seurauksiin puuttumattomuus. Myös Itäpuiston (2005) tutkimus vahvistaa havaintoa; alkoholiongelma perheessä saa muut pysymään loitolla, vaikka ongelmasta oltaisiin tietoisiaakin. Itäpuiston (2001, 68–69) tutkimuksessa vanhempiensa alkoholinkäytöstä lapsuudessa kärsineet toivat esiin, ettei ympäristö osannut suhtautua juomiseen, vaikka vanhempien juomisesta tiedettiin. Aineistomme valossa näyttää siltä, että mikäli vanhempien juomiseen puututtiin ulkopuolisten toimesta, siitä huomautettiin ainoastaan lapselle, ei juoville aikuisille. Näemme tämän siten, että ympäristö ei ole halukas vaikuttamaan itse ongelmaan eli aikuisen alkoholinkäyttöön vaan ympäristö osaltaan edesauttaa perheen sosiaalista eristäytymistä. Ympäristön suhtautuminen voi olla jopa halveksuvaa ja kahden haastatellun kohdalla jopa syyllistäväää sekä häpeän tunteen lapselle tuottavaa.

”Varmaan koko kerrostalo sen näki ja tiesi että se ryyppäs. Naapurit saattoi tulla sanomaan, että äitis ryyppää tuolla ja sä oot alaikäinen, kaatuilee pihalla ja muuta, että vie se kotio ja muuta. Oli kai ne huolissaan siitä äidistä. Kerran viikossa saattoi joku talkkari tai isännöitsijä tulla sanomaan jotain.” (M1)

”Kyllä siis varmasti tiedettiin vanhempien juomisesta ja siitä saikin sitten itse nuoruudessa kuulla. Haukuttiin suoraan päin naamaa tai selän takana samanlaiseksi juopoksi ku mitä omat vanhemmat on. Enemmän se oli kuitenkin niiden aikuisten aiheuttamaa kiusaa ja

pahanpuhumista.” (N4)

Kahdella haastatelluista oli kokemusta sosiaaliviranomaisen puuttumisyhteyksestä perheen tilanteeseen. Kokemukset sosiaalityön vaikuttavuudesta eivät olleet mairittelevia. Sosiaalityön interventiot olivat lyhyitä, eikä sosiaalityöntekijöiden tapaamisen jälkeen seurannut mitään jatkotoimenpiteitä tai perheelle ei tarjottu mitään tukitoimia. Molemmat haastateltavat uskoivat vahvasti siihen, että myös sosiaalityön keinot ja työmenetelmät tilanteisen puuttumisessa ovat parantuneet nykypäivänä.

”Olinkohan mä just menossa yläasteelle, kun joku sossu meillä kävi. Mutta eihän me sillekään mitään puhuttu. Et ei meitä, minä ja pikkusisko, niinkun kukaan meitä niinkun ilman äitiä puhunut tai mitään. Mut mä uskon, että noi systeemit on muuttunut niistä ajoista.”
(N4)

Katkelmassa tulee selväksi, ettei lapsia ole tavattu ilman aikuisen läsnäoloa eli heille ei ole annettu mahdollisuutta kertoa sosiaalityöntekijöille omia ajatuksiaan perheen tilanteesta ilman häiriötekijöitä eli vanhempia.

Ainoastaan yksi haastateltavistamme oli kokenut selkeästi, että perheen tilanteeseen oli pyritty puuttumaan ulkopuolisen toimesta. Tämäkään puuttuminen ei ollut kuitenkaan lopulta johtanut mihinkään jatkotoimenpiteisiin, vaan asia oli jäänyt tähän yhteen kertaan vaikka vanhemman juominen oli tämän jälkeen jatkunut edelleen.

”Mä olin varmaan kolmannella, kun mutsi oli sammunut keittiön lattialle. Meidän luokan opettaja tais tietää siitä, kun se soitti mulle ja mitäköhän mä oon sille sanonut, jotain että äiti nukkuu tossa. Sehän tuli sitten meille ja vei mutsin katkolle. Sit minä ja mun pikkusisko mentiin sille mun opettajalle yöks. Hyvä opettaja. Sen jälkeen meille sit ne sossut tuli.” (N4)

Yhden haastellun kohdalla yhteisö, jossa haastateltavan perhe asui, hyväksyi aikuisten juomisen ja juomisesta oli muodostunut myös jonkinlainen yhteisöllinen viikoittain toistuva tapahtuma. Juomista ei näin ollen ollen tarvinnut peitellä, eikä kukaan yhteisöstä paheksunut tai pyrkinyt

muuttamaan tätä tapaa millään lailla.

”Sen muistan lapsuudesta, että.... lauantaisin alkoi jo päivällä kaljanjuontia ja kortinpeluuta. Siinä oli kauheasti niitä naapureita. Se oli muillakin lapsilla sama tilanne kuin meillä.... alkoholiongelma oli laajasti nähtävissä. Se oli sellasta yleistä ryyppäämistä” (N1)

Perheen sukulaiset olivat eristäneet yhden haastateltavan juovan vanhemman. Tämän vanhemman osallistumista esimerkiksi puolisonsa puolen sukujuhliin ei hyväksytty. Tämä johtui siitä, että puolison suku ei käyttänyt lainkaan alkoholia ja juova vanhempi oli aiemmin osallistunut sukujuhliin päihtyneenä.

”... äidin puolen suku on ihan ollut raitista, että se on ollut aikaslailla kova paikka, ja isä ei oo sitten niihin sukukuvioihin mahtunut sen takia mukaan, kun se on aina pilannut kaikki joulut ja kaikki, kun se on sitten kuskannut niitä viinapulloja sukulaisiin.” (N3)

Yhden haastateltavan ympäristö oli leimannut hänen vanhempiansa alkoholinkäytön vuoksi rankasti. Leimaamista oli tapahtunut niin koulussa kuin vapaa-ajallakin. Haastateltava kuvasi, kuinka toisten lasten vanhemmat olivat esimerkiksi kieltäneet omia lapsiaan leikkimästä haastateltavan kanssa. Koulussa opettajat olivat myös suhtautuneet lapseen leimaavasti puhumalla muiden lasten kuullen vanhempien alkoholiongelmosta ja toteamalla sen periytyvän myös lapseen.

”Ekalla yläasteen liikuntatunnilla opettaja pyysi mut koko luokan eteen ja alkoi siinä sitten huutamaan, että sä et oo muuta ku pelkkä pelle ja varis, susta ei tuu ikinä mitään, samanlainen juoppo sustakin tulee ku sun vanhemmistas. Samainen ope sano myös kerran toisille lapsille, ettei mua lenkille lähtiessä kannata alkaa seuraamaan, ku en mä sen mukaan muutenkaan tiedä mihin mä oon menossa elämässäni, etten mä varmaan osaa sitä lenkkiäkään juosta. Tuli tosi paska fiilis tollasesta.” (N2)

Tässä aineistokatkelmassa lapsen opettaja on olettanut lapsesta kasvavan myös alkoholistin, koska hänen vanhempansa ovat alkoholisteja. Jim Orfordin (1998, 143–145) selviytymisnäkökulmaan liittyy ajatus siitä, että ympäristön ihmiset voivat joko haitata tai edesauttaa juomisesta kärsivien perheenjäsenten selviytymistä. Ympäristön ihmiset voivat auttaa selviytymiskeinojen löytämisessä

sekä niiden ylläpitämisessä tarjoamalla emotionaalista, informationaalista tai materiaalista tukea. Tuen saaminen ympäristöltä on kuitenkin Orfordin (1998, 143–145) mukaan käytännössä vaikeaa ja hänen mielestään ympäristön ihmiset paremminkin leimaavat ja tuomitsevat kuin tukevat perhettä, jossa on ongelmallisesti alkoholia käyttävä perheenjäsen. Aineistomme tukee Orfordin näkemystä, sillä haastateltavilla ei ollut positiivisia kokemuksia ympäristön puuttumisesta alkoholiongelmaan. Sen sijaan leimaamista ja tuomitsemista osa haastateltavista oli kokenut lapsuudessaan.

7. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksessamme olimme kiinnostuneita tutkimaan miten alkoholiperheessä varttuminen vaikuttaa sosiaaliseen elämään. Olimme kiinnostuneita tutkimuskirjallisuuteen ja alkoholiperheissä varttuneiden haastatteluihin perustuen selvittämään millaisia haittoja alkoholiperheessä eläminen aiheuttaa lapsen sosiaaliseen elämään. Pidämme aiheitamme kiinnostavana paitsi henkilökohtaisella, myös yhteiskunnallisella tasolla. Rungas alkoholinkulutus Suomessa aiheuttaa ongelmia niin alkoholia käyttäville itselleen kuin myös heidän läheisilleen ja laajemminkin heidän ympäristölleen.

7.1 Tutkimustulosten tarkastelu

Tutkimuksemme tuloksena on, että alkoholiperheessä eläminen vaikuttaa lapsen sosiaaliseen elämään. Tutkimuksemme valossa näyttää vahvasti siltä, että alkoholiperheessä kasvavan lapsen roolit vääristyvät eri ikäkausina. Roolit vääristyivät niin perheen sisällä kuin perheen ulkopuolisissa suhteissakin. Nämä roolit näyttävät säilyvän ja vaikuttavan alkoholiperheen lasten elämään aina aikuisikään saakka. Alkoholiperheessä kasvaneen lapsen vastuunkantajan rooli näkyi tutkimuksessamme yhtenä vääristyneenä roolina. Tässä roolissa lapsi joutuu ottamaan vastuuta omista vanhemmistaan ja sisaruksistaan. Lapset joutuvat huolehtimaan myös omista harrastuksistaan ja jossain määrin myös kodin arjen pyörittämisestä. Nämä tehtävät mielletään vahvasti sellaisiksi, joista perheen aikuisten tulisi huolehtia. Vastuunkantajan roolista voi seurata tunne siitä, että on vahva ja muita tarvitsematon ihminen, kuten tutkimustuloksistamme käy ilmi. Kokemus tällaisesta vahvuudesta ja muita tarvitsemattomuudesta osaltaan myös vaikeuttaa sosiaalisten suhteiden luomista ja ylläpitämistä. Ottamalla itselleen tällaisen vahvan ihmisen roolin on vaikeaa päästää muita ihmisiä lähelle tai pyytää keneltäkään apua. Piilottautumalla vahvan ihmisen suojamuurin taakse ystävyyssuhteiden on vaikea saada alkunsa. Lisäksi vastuunkantajan roolin ottamalla alkoholiperheen lapset joutuvat aikuistumaan liian varhaisessa vaiheessa ja tämä voi vaikeuttaa heidän ystävystymistään saman ikäisten lasten kanssa.

Joutumalla liian varhain aikuisten maailmaan alkoholiperheen lasten voi olla vaikeampaa samaistua oman ikäistensä lasten maailmaan ja ystävystyä heidän kanssaan. Alkoholiperheen lasten ajatukset

ja arkipäiväiset toiminnot voivat liittyä liikaa asioihin, joista aikuisten tulisi perheessä huolehtia. Huolehtimalla perheenjäsenistään alkoholiperheen lasten aika tai energia ei välttämättä riitä ystävyysuhteiden luomiseen oman ikäisten lasten kanssa. R. Margaret Corkin (1970, 37–39) tutkimuksessa osa haastatelluista kertoi ystävien puutteensa johtuvan siitä, että heillä ei ollut aikaa luoda suhteita, koska he joutuvat huolehtimaan perheestään. Toisaalta alkoholinkäytön salaaminen ja kulissien ylläpito aiheuttivat jo itsessään sosiaalisten suhteiden luomiseen vaikeuksia.

Toisena vääristyneenä roolina tutkimuksessamme ilmeni ystävyysuhteiden pintapuoleisuus lapsuudessa. Alkoholiperheessä eläneiden lapsuuden ystävyysuhteita leimasi erilaisuuden tunne kaveripiiriin nähden. Epävarmuus aikuisten kunnosta ja häpeän tunne vanhempien alkoholiongelmasta ja perheen tilanteesta estää alkoholiperheen lapsia usein viemästä kavereita kotiinsa. Tällöin kaverisuhteiden syventyminen hankaloituu. Myös R. Margaret Cork (1970, 37–38) havaitsi tutkimuksessaan alkoholiperheiden lasten tuovan harvoin ystäviään kotiinsa, koska lapset pelkäsivät ystäviensä joutuvan todistamaan vanhempien juomista tai riitelyä. Corkin tutkimuksessa lapset kokivat erilaisuuden tunnetta toisiin lapsiin nähden, vaikka he viettivät aikaa ystäviensä kodeissa. Häpeä vanhemmista nousi keskeisenä haittana esiin myös Lasinen lapsuus 2009 - kyselytutkimuksessa. Kuten liitteestä 5 käy ilmi, jopa 52 prosenttia vastaajista oli kokenut lapsuudenkodissaan, missä vanhemmat ovat käyttäneet liikaa päihteitä, häpeää vanhemmistaan. Corkin (1970) tutkimuksessa yli 70 prosenttia haastatelluista lapsista oli tuntenut kunnioituksen puutetta alkoholistivanhempaa kohtaan sekä häpeää hänen vuokseen (ks. liite 1).

Vastuunkantajan rooli näkyy myös alkoholiperheessä kasvaneilla aikuisiän parisuhteissa. Tutkimuksemme mukaan alkoholiperheessä kasvaneet naiset voivat hakeutua parisuhteeseen sellaisen miehen kanssa, josta he voivat huolehtia ja kantaa vastuuta. Luvussa 2.3 käsitelimme läheisriippuvuuden käsitettä muun muassa Arramiehen ja Hakkaraisen (2013) hahmottelemien tuntomerkkien avulla. Vaikka läheisriippuvuus ei ole tieteellinen termi, haluamme kiinnittää huomiota siihen, että myös tutkimuksessamme nousevat alkoholiperheessä eläneiden naisten aikuisiän parisuhteissa useat näistä tuntomerkeistä esiin. Tästä voimme päätellä, että alkoholiperheessä lapsuutensa eläneiden naisten parisuhteissa on läheisriippuvuuteen viittaavia piirteitä. Tutkimukseemme haastatellun miehen parisuhteissa tällaisia piirteitä ei ilmennyt.

Kolmanneksi vääristyneeksi alkoholiperheen rooliksi nousi tutkimuksestamme suorittajan rooli. Tässä roolissa jatkuva suorittamisen tarve liittyy työhön, parisuhteisiin sekä muihin ihmissuhteisiin. Suorittaminen on vienyt joskus liian suuren osan alkoholiperheessä eläneen lapsen elämästä. Lisäksi

alkoholiperheen lapset näyttävät olevan hyvin tietoisia tästä roolistaan. Tässä roolissa alkoholiperheessä kasvanut lapsi asettaa itselleen jatkuvasti henkilökohtaisia tavoitteita. Pyrkimällä suorittamaan näitä tavoitteitaan alkoholiperheen lapsi yrittää vaikuttaa edes johonkin elämänsä osa-alueeseen epävarmuuden ja kaoottisuuden keskellä. Suorittamisella lapsi pyrkii myös tekemään itsestään mahdollisimman neutraalin, jotta kukaan ei pääse sanomaan hänestä mitään negatiivista. Alkoholiperheessä eläneiden lasten itselleen asettamien tavoitteiden saavuttaminen voi mennä joskus sosiaalisten suhteiden luomisen ja ylläpitämisen edelle.

Murrosiässä nuoret hakevat konflikteja vanhempiensa kanssa itsenäistyäkseen. Alkoholiperheessä vanhempien asenne hyvin nuoren murrosikäisen runsaaseen alkoholinkäyttöön ja nuorella iällä solmittuihin parisuhteisiin on hyväksyvää. Lisäksi murrosikäisen varhaiseen kotoa pois muuttamiseen vanhemmat suhtautuvat välinpitämättömästi. Käyttäytymällä hyväksyvästi ja välinpitämättömästi alkoholiperheen vanhemman rooli on vääristynyt. Jotta nuori kokisi itsenäistymisen vaiheessaan turvaa ja saisi tukea vanhemmiltaan, tulisi aikuisen asettaa nuorelle rajoja. Tutkimuksemme mukaan näin ei ole kuitenkaan alkoholiperheessä eläneillä tapahtunut. Alkoholiperheen lapset peilaavat omaa tulevaa vanhemmuuttaan kokemuksiinsa omista vanhemmistaan ja perhe-elämästään. Pyrkimys toteuttaa erilaista vanhemmuutta omille lapsilleen on vahva. Myös Maritta Itäpuisto (2008, 131) kirjoittaa teoksessaan Pullon pohjimmaisit. Lapsi, perhe ja alkoholi, että lapsuudessaan vanhempiensa juomisesta kärsineet onnistuvat hyvin omassa vanhemmuudessaan. Lapsuuden kokemukset ovat opettaneet toisten ihmisten huomioon ottamista ja lapsen näkökulman tärkeyttä. Omalle lapselle halutaan tarjota parempi lapsuus, kuin mitä itsellä on ollut. Erityisesti päihteiden aiheuttamia ongelmia pyritään välttämään.

Tutkimuksemme valossa näyttää vahvasti siltä, että alkoholiperheessä vanhemmat antavat vääristyneen mallin sosiaalisista suhteista lapsilleen. Tutkimuksemme mukaan alkoholiperheessä vanhempien omat sosiaaliset suhteet painottuvat muiden alkoholia käyttävien aikuisten kanssa vietettyyn aikaan. Maritta Itäpuisto (2005, 92–93) havaitsi myös tutkimuksessaan, että alkoholiongelmaisten vanhempien vieraat käyttivät myös alkoholia. Tämä näkyi etenkin niissä perheissä, joissa molemmat vanhemmat käyttivät alkoholia ongelmallisesti. Oma aineistomme ei tue tältä osin Itäpuiston tutkimustulosta. Aineistomme perusteella sillä ei ollut merkitystä, joivatko molemmat vanhemmat vai ainoastaan toinen vanhemmista, siihen että perheessä vieraili lähes poikkeuksetta vain alkoholia käyttäviä perheen ulkopuolisia aikuisia. Tämän lisäksi alkoholiperheen vanhemmat olivat eristäneet perheensä sosiaalisesti esimerkiksi sukulaisista. Vanhemmat eivät osallistuneet aktiivisesti sosiaalisiin tapahtumiin, mikä osaltaan lisäsi perheen sosiaalista

eristäytymistä.

Vääristyneen mallin sosiaalisista suhteista alkoholiperheen lapset saavat lisäksi myös puhumattomuudesta niin perheen sisällä kuin ympäristönkin kanssa. Tutkimuksessamme ilmeni, että vanhempien alkoholin juomisesta ei puhuttu perheen sisällä. Puhumattomuus johtui vanhempien omasta haluttomuudesta puhua alkoholinkäytöstä ja sen tuomista ongelmista. Puhumattomuus näytti jatkuvan haasteltavien aikuisikään saakka. Perheen sisällä puhumattomuus ulottui myös muille elämän osa-alueille, kuin ainoastaan vanhempien juomisesta puhumattomuuteen. Perheen sisäiset suhteet eivät näyttäytyneet läheisinä ja lämpiminä. Myöskään perheen ulkopuolelle haastateltavat eivät vanhempiansa alkoholiongelmasta kertoneet. Tällaisesta puhumattomuudesta voi seurata, ettei lapsen ole helppoa keskustella muistakaan kipeistä asioistaan muiden ihmisten kanssa. Tämä voi johtaa siihen, ettei lapsi voi luoda kovinkaan syvällisiä sosiaalisia suhteita.

Alkoholiperheen ympäristö tiedostaa tutkimuksemme mukaan vanhempien alkoholinkäytön, muttei puutu tilanteeseen juuri millään tavalla. Mikäli joku perheen ympäristöstä puuttuu tilanteeseen, tapahtuu tämä puhumalla vanhemman alkoholinkäytöstä ennemmin lapsen kuin aikuisen kanssa. Näitä puheeksi ottamisia värittää tutkimuksemme perusteella lapsen leimaaminen vanhempien alkoholinkäytön vuoksi. Tämä lisää alkoholiperheessä eläneen lapsen kokemaa häpeää perheoloistaan. Alkoholiperheen sosiaalinen eristäminen sukutilaisuuksista ja ympäristöstä näyttäytyy myös tutkimuksemme valossa yleiseltä. Ympäristön leimaamisesta samankaltaisia tuloksia on saanut myös Satu Apo (2001, 269–270), joka on tutkimuksessaan havainnut, että alkoholistien lasten leimaaminen perustuu käsitykseen juoppouden periytymisestä. Hänen tutkimuksessaan nousi esiin, että juomisesta ei sanottu suoraan aikuiselle, mutta hänen lapselleen sen sijaan voitiin ilmaista hänen vanhempiinsa kohdistuva halveksunta.

Tutkimustamme varten haastateltujen lapsuus ja nuoruus ovat ajoittuneet 1970–1990 -luvulle. Aineistostamme nousi esiin, että tuolloin ei ole lastensuojelun toimesta puututtu vanhempien alkoholin käyttöön juuri lainkaan. Mikäli lastensuojelu on jollakin tavalla perheen arkeen kuitenkin puuttunut, on se ollut tutkimuksemme mukaan lyhytkestoista eikä sillä ole ollut mitään jatkotoimenpiteitä. Lastensuojelun työmenetelmät sekä itse lastensuojelulaki ovat uudistuneet 2000-luvulla. Uusin lastensuojelulaki on astunut voimaan vuonna 2008. Uusi lastensuojelulaki painottaa entistä vahvemmin lapsen osallisuutta lastensuojeluprosessissa. Sosiaalityöntekijöiden on tavattava lasta ja työskenneltävä hänen kanssaan ikä- ja kehitystaso huomioiden. Lastensuojelulain 25 §:ssä

säädetään myös ilmoitusvelvollisuudesta. Ilmoitusvelvollisuus koskettaa laajalti eri tahoja, jotka ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat tekijät tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Ilmoitusvelvollisia ovat muun muassa sosiaali- ja terveydenhuollon ja lasten päivähoidon, opetustoimen, nuorisotoimen, poliisitoimen sekä seurakunnan tai muun uskonnollisen yhdyskunnan henkilöstö ja palveluksessa tai luottamustoimessa olevat henkilöt. Lastensuojelulain muutos on edesauttanut perheiden tilanteiden saattamista sosiaaliviranomaisten tietoon sekä ennen kaikkea vahvistanut lapsen roolia lastensuojeluprosessissa.

Uusi ilmoitusvelvollisuus ja lastensuojeluun yhteydenoton madaltaminen ovat omalta osaltaan helpottaneet myös tavallisten kansalaisten yhteydenottoa lastensuojeluun. Nykypäivänä ihmiset voivat ottaa matalammalla kynnyksellä yhteyttä viranomaisiin, mikäli kokevat lapsen tai perheen tilanteen vaativan selvittelyä ja tukitoimia. Tästä syystä lapsuuttaan alkoholiperheessä 2000 -luvulla elävien lasten kokemus ympäristön ja lastensuojelun puuttumisesta perheen tilanteeseen voi poiketa hyvinkin paljon tutkimuksessamme saaduista tuloksista ja kokemuksista. Lasinen lapsuus 2009 -kyselyn tuloksissa on myös kiinnitetty huomiota tähän muutokseen. Lasinen lapsuus 2009 -kyselyn mukaan lähes 75 prosenttia lähipiirissään lapsen kannalta haitallista päihteidenkäyttöä havainneista kertoi reagoineensa asiaan jollain tavoin. Sen sijaan vain joka viides lapsuudenkotinsa liiallisesta päihteidenkäytöstä kärsinyt kertoi jonkun aikuisen puuttuneen tilanteeseen. (Roine & Ilva, 2010, 32.) Laadullisen tutkimuksen johtopäätöksiä suhteuttaessa tulee ottaa huomioon tutkitun ilmiön kulttuurisidonnaisuus ja historiallisuus (Alasuutari 1999, 244). Alkoholinkäyttö on vahvasti kulttuurinen ilmiö, joten tämän tutkimuksen tulokset eivät ole suoraan siirrettävissä muihin kulttuureihin.

Vaikutuksia lapsen myöhempään sosiaaliseen elämään alkoholiperheessä kasvamiseen peilattuna voidaan siis nähdä tutkimustulostemme perusteella olevan olemassa. Alkoholiperheessä kasvamisen tarjoamat lähtökohdat sosiaaliseen elämään ovat osittain haitallisia. Haittojen vaikutukset näkyvät osittain vielä aikuisiälläkin saakka. Lasten kokemuksia alkoholiperheessä elämisessä leimaa ainainen epävarmuus, huoli vanhemmista, sosiaalinen häpeä ja eristäytyminen sekä kotiolojen riittäisyys ja kaoottisuus (Holmila 2003, 82). Tätä taustaa vasten tarkasteltuna nämä kokemukset eivät voi olla peilautumatta myös lapsen sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Lasten tuntema häpeä vanhemmistaan eristää heidät ikätovereistaan ja tilannetta pyritään peittelemään ulkopuolisilta. Samalla kaoottisuus ja uupumus jo itsessään heikentävät uusien sosiaalisten suhteiden luomista. (Mt., 84.) Jos kodin lähtökohdat ovat sellaiset, että lapsi tuntee niistä häpeää, epävarmuutta, pelkoja

tai luottamuksen puutetta, johtavat ne helposti vaikeuksiin saada aikaan normaaleja ystävyyssuhteita (Saarto 1994, 21).

7.2 Tutkimuksen tekemisen ja merkityksen arviointi

Tutkimuksemme alkuvaiheessa oli hyvin epävarmaa, kuinka monta alkoholiperheessä kasvanutta aikuista tulisimme löytämään haastateltavaksi. Onnistuimme saamaan viisi lapsuutensa alkoholiperheessä elänyttä aikuista haastateltavaksemme ottamalla yhteyttä kolmeen eri vertaistukiryhmiä järjestävään tahoon. Nämä tahot olivat AA, AAL sekä Al-Anon. Haastateltaviemme joukko oli heterogeeninen. Haastateltavat olivat eri-ikäisiä, heidän sosioekonominen asemansa vaihteli, heidän siviilisäätynsä ja perherakenteensa erosivat toisistaan. Haastateltavat olivat kotoisin eri puolilta Suomea. Tutkimuksemme osallistuminen pohjautui täysin haastateltavien vapaaehtoisuuteen. Motiivina haastatteluun osallistumiseen oli kaikilla haastateltavillamme kokemus tutkimuksen aihealueen tärkeydestä. Osa haastateltavistamme perusteli tutkimuksemme osallistumistaan halulla vaikuttaa ilmiön näkyväksi tulemiseen. Haastateltavilla oli myös toiveita siitä, että ilmiön näkyväksi tekemisellä voitaisiin jatkossa paremmin puuttua alkoholiperheessä varttumisen aiheuttamiin haittoihin ja auttaa alkoholiperheessä kasvavia lapsia ja nuoria. Haastattelut suoritettiin teemahaastatteluina ja jokainen haastattelu litteroitiin tarkasti. Tämän jälkeen analysoimme tutkimusaineistomme teemoittelun avulla. Tutkimusaiheemme on sensitiivinen, joten päätimme noudattaa tiukkaa yksityisyydensuojaamisen keinoa analyysivaiheessa.

Haastattelutilanteissa yllätyimme siitä, kuinka avoimesti alkoholiperheessä eläneet kertoivat arkaluontoisista ja vaikeista tapahtumista elämässään. Haastattelutilanteissa ilmeni, että haastateltavilla oli selkeä halu käydä läpi jotain tiettyjä tapahtumia lapsuudestaan hyvinkin tarkasti ja yksityiskohtaisesti kuvaillen. Nämä kokemukset olivat usein hyvin traumaattisia. Haastateltavien kertomuksille annettiin tilaa, vaikka tällaisten kokemusten läpikäyminen ei ollut tutkimuksemme kannalta olennaista. Tällaisiin kokemuksiin kohdistuvalle tutkimukselle näyttäisi olevan siis tarvetta. Haastattelutilanteet olivat kuitenkin luontevia, vaikka aihealue on arkaluontoinen ja yksityinen.

Tutkimuksemme pyrkimyksenä ei ole tuottaa yleistettävää tai kaiken kattavaa tietoa alkoholiperheessä kasvamisen tarjoamista lähtökohdista lasten sosiaaliseen elämään.

Tutkimuksemme on ennemminkin pieni pintaraapaisu tästä ilmiöstä. Tutkimuksemme selkeä puute on suhteellisen pieni haastateltavien joukko. Näin pienen joukon perusteella emme halunneet vetää yleistettäviä johtopäätöksiä tuloksista. Pohdinnan arvoista on se, olisiko jotain toista kautta ollut saatavilla enemmän haastateltavia. Jälkikäteen mietittynä olisimme voineet etsiä haastateltavia myös netti- ja lehti-ilmoitusten avulla. Mikäli tekisimme tutkimuksemme uudestaan, harkitsisimme laajemman joukon saavuttavaa väylää haastateltavien etsimisessä. Tutkimustamme varten haastatellut ihmiset olivat kaikki jollakin tavalla kosketuksissa AA:n, AAL: n tai Al-Anonin vertaistukiryhmiin. Päätelemme, että tästä johtuen haastatellut ihmiset ovat jo jollain tasolla käsitelleet lapsuuttaan alkoholiperheessä ennen tutkimukseemme osallistumista. Mikäli olisimme hankkineet haastateltavia jotakin toista kautta, olisivat tutkimustuloksemme voineet olla hyvinkin nykyisestä poikkeavat. Lisäksi keräämästämme aineistosta olisi voinut joku toinen tutkija nostaa hyvinkin erilaisia teemoja esiin. Koska tutkimukseemme osallistui ainoastaan yksi miespuolinen henkilö, emme voineet vetää johtopäätöksiä sukupuolten välisistä eroista tai yhtäläisyyksistä, vaikka niitä selkeästi esiin nousikin. Toivomme, että tulevaisuuden tutkimuksissa kiinnitettäisiin myös tähän huomiota, jotta mahdolliset yhtäläisyydet ja erot sukupuolten välillä saataisiin esiin.

Ulkomaisen tutkimuskirjallisuuden saaminen käsiimme oli tutkimusprosessimme yksi haasteellisimmista tehtävistä. Mistä johtuu, että esimerkiksi yliopiston kirjastosta ei ole saatavilla tämän aihealueen keskeisiä ulkomaisia tutkimuksia? Oma-apukirjallisuutta sen sijaan on saatavissa valtavasti, mutta niiden käyttö tutkimustarkoitukseen on kyseenalaista. Havahduimme huomaamaan myös, että Tampereen yliopiston opetustarjonnassa on lukukaudella 2013–2014 valittavissa ainoastaan yksi kurssi, joka käsittelee päihteidenkäyttöä ja sen seurauksia. Tämäkin opintojakso on opiskelijalle valinnainen eikä kuulu pakollisiin opintoihin. Millä tahansa sosiaalityön kentällä sosiaalityöntekijä Suomessa työskenteleekään, tulee hän suurella todennäköisyydellä kohtaamaan työssään myös alkoholiproblematiikkaa. Mielestämme tästäkin syystä yliopiston opetustarjonnassa tulisi painottaa laajemmin tulevien sosiaalityöntekijöiden osaamista tukevaa opetusta alkoholiongelmiin liittyen. Vähäinen opetustarjonta yliopistossa ei mielestämme ohjaa opiskelijoita myöskään kiinnostumaan aihealueesta ja tätä kautta tuottamaan uutta tutkimustietoa. Jotta Suomessa alkoholiin liittyvää tutkimusta tehtäisiin lisää, tulisi myös yliopistoiden huomioida opetustarjonnassaan ilmiön laajuus ja huutava pula tutkimuksesta. Omassa tutkimuksessamme mielenkiintoa aihealueeseen ohjasi vahvasti toisen tutkijan omakohtaiset kokemukset ilmiöstä. Mikäli tällaista omakohtaista kokemuspohjaa ei olisi ollut toisella meistä, olisi tutkimusaiheemme voinut olla jokin aivan toinen.

Tutkijan oikeus ja jopa velvollisuus on pohtia tutkimuksessa syntyneen uuden tiedon perusteella sitä, miten tietoa tulisi käyttää (Mills 1990, 75). Alkoholiperheessä elämisen vaikutuksia lapseen on tutkittu Suomessa erittäin vähän ja se vaatisi lisää tutkimusta. Suomessa tutkimus alkoholinkäytön vaikutuksista on niputtanut kaikki alkoholiongelmaisen läheiset samaan läheisten ryhmään. Alkoholiongelmaisten vanhempien lapsia tarkastellaan tutkimuksissa yhdessä esimerkiksi alkoholiongelmaisten puolisoitten kanssa. Tätä lähestymistapaa kutsutaan läheisnäkökulmaksi. (Itäpuisto 2005, 21.) Kritisoimme vahvasti tällaista läheisten tarkastelua yhtenä heterogeenisena joukkona. On mahdotonta, että lapsen ja aikuisen kokemukset alkoholinkäytöstä ja sen tuomista ongelmista olisivat samanlaisia keskenään. Lapsilähtöistä tutkimusta kaivattaisiin lisää, jotta myös lapsen ääni saataisiin kuuluviin. Toivomme, että tulevaisuudessa päihdepalvelut kehittyisivät lapset huomioon ottavampaan suuntaan. Näemme lapset erillisenä joukkona muista läheisistä, jotka tarvitsevat omanlaistaan apua ja tukea vanhemman alkoholinkäytöstä johtuvien ongelmien hoitoon.

Toivomme, että tutkimuksemme tulokset herättäisivät lasten elinympäristön kiinnittämään alkoholiperheessä elämisen aiheuttamiin ongelmiin enemmän huomiota ja tarjoamaan jo varhaisessa vaiheessa tukea lapselle ja perheelle. Uskomme, että muutos lähtee ruohonjuuritasolta ja avainasemassa varhaiseen puuttumiseen on meistä jokainen; lapsen läheiset, naapurit, ystävät ja tuttavat, jopa ventovieraat. Pyrkimyksenämme on tällä tutkimuksella tuoda esiin alkoholiperheessä elämisen vaikutuksia lapsen sosiaaliseen elämään. Lapsen sosiaalisessa elämässä yhtenä tärkeänä osana on lapsen ympäristö ja toivomme, että tutkimustuloksemme herättävät ihmiset näkemään, että alkoholiperheessä elämisen vaikutukset voivat olla kauaskantoisia, kuten tutkimuksestamme selviää. Tästä syystä varhainen puuttuminen on äärimmäisen tärkeää.

Tutkimusprosessimme aikana tuntemuksemme ovat vaihdelleet epätoivosta ja –uskosta onnistumisen kokemuksiin. Olemme toteuttaneet tutkimustamme useamman vuoden aikana. Näiden vuosien aikana on ollut ajanjaksoja, jolloin tutkimus ei ole edennyt juuri lainkaan ja tästä syystä siihen on ollut ajoittain hankalaa tarttua uudelleen. Viimeisen puolen vuoden aikana paneuduimme tutkimuksen tekemiseen kokopäiväisesti ja tutkimuksen teko osoittautuikin lopulta mielekkääksi molemmille tutkijoille ja olemme erittäin tyytyväisiä aikaansaamamme lopputulokseen. Mikäli aloittaisimme pro gradu -prosessimme uudestaan, panostaisimme siihen kokopäiväisesti alusta alkaen. Tällöin aihepiiri ja tutkimuksen tekeminen pysyisi läheisenä koko prosessin ajan ja tutkimuksen tekeminen voisi olla helpompaa. Tutkimuksemme tärkeä tavoite oli tehdä näkyväksi alkoholiongelman vaikutuksia lapsen sosiaaliseen elämään ja sitä kautta nostaa tämä aihe

laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun. Haluamme kiittää viittä haastateltavaamme tutkimuksemme kannalta arvokkaasta panoksestaan. Ilman heitä tutkimuksemme ei olisi muotoutunut nykyisellä tavalla. Toivomme, että haastatteluun osallistuminen on antanut myös haastateltaville itselleen uuden mahdollisuuden käydä läpi ja käsitellä omaa lapsuuttaan.

LÄHTEET

Ackerman, Robert J. (1991) Lapsuus lasin varjossa. Lapsi alkoholiperheessä. Helsinki: A-klinikkasäätiö. Kääntänyt ja Suomen oloihin soveltanut Teuvo Peltoniemi.

Alasuutari, Pertti (1999) Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Alkoholiolot EU –Suomessa. Kulutus, haitat ja politiikan kehys 1990–2005. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:19.

Apo, Satu (2001) Viinan voima. Näkökulmia suomalaisten kansanomaiseen alkoholiajatteluun ja –kulttuuriin. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Arramies, Mika & Hakkarainen, Tuulikki (2013) Viimeinen pisara. Toipumisen avaimet – tietoa alkoholismista ja läheisriippuvuudesta. Avominnepäihdekliniikka.

Banister, Peter & Burman Erica & Parker Ian & Taylor Maye & Tindall Carol (1994) Qualitative methods in psychology. A research guide. Buckingham: Open university press.

Bardy, Marjatta (2001) Pikkulapsen sijoitus oman kodin ulkopuolelle – syrjäytymisen ja liittymisen risteyskohta. Teoksessa Irmeli Järventie & Hannele Sauli (toim.) Eriarvoinen lapsuus. Porvoo: WSOY, 47–81.

Bowlby, John (1969) Attachment and loss. Vol. 1 Attachment. New York: Basic Books.

Bowlby, John (1973) Attachment and loss. Vol. 2. Separation: anxiety and anger. New York: Basic Books.

Cork, Margaret R. (1970) Unohdetut Lapset. Alkoholistivanhempien lapsia koskeva tutkimus. A-klinikkasäätiön julkaisu N:o 4. Helsinki. Kääntänyt Saini Lanu.

Erikson, Erik H. (1982) Lapsuus ja yhteiskunta. Jyväskylä: Gummerus. Suomentanut Esko Huttunen.

Eskola Jari & Suoranta Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana (2001) Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I: Metodien valinta ja aineiston keruu. Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-Kustannus, 24–42.

Granfelt, Riitta (1998) Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Helsinki: SKS.

Hellsten, Tommy (2001) Virtahepo olohuoneessa. Helsinki: Kirjapaja.

Hemánus, Pertti (2003) Alkoholismin surullisin uhri on lapsi. Lapsen Maailma 11.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme Helena (1980) Teemahaastattelu. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2001) Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Helsinki University Press.

Holmberg Tiina, (2003) Lapset ja vanhempien päihdeongelma. A-klinikkasäätiö / PERHO-projekti, A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 48.

Holmila, Marja (1997) Perhe ja muut läheiset. Teoksessa: Marja Holmila (toim.) Yhteisö ja interventio. Alkoholihaittojen paikallinen ennaltaehkäisy. Helsinki: Stakesin tutkimuksia 73.

Holmila, Marja (2003) Läheisen ratkaisut. Teoksessa Holmila, Marja & Kantola, Janna (toim.) Pullonkauloja. Kirjoituksia alkoholistien läheisistä. Helsinki: Stakes, 79–95.

Holmila, Marja & Ilva, Minna (2010) Näkymätön uhri vai pätevä toimija? Vanhempiensa päihteidenkäytöstä kärsivien lasten mielipiteitä ja selviytymiskeinoja. Teoksessa Roine, Mira, Ilva, Minna & Takala, Janne (toim.). Lapsuus päihteiden varjossa. Vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivät lapset tutkimuksessa ja käytännön töissä. Helsinki: A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 57, 47–59.
http://www.apua.info/File/412d965b-76f2-4276-900b-d09a49404d68/Lapsuus_P%C3%A4ihteiden_Varjossa_web Viitattu 16.2.2014.

Huusko, Mari (2006) *Hallintaa vai huolenpitoa?* Helsinki: Kirjapaja.

Hänninen Vilma (2004) *Omaiskertomusten opettamaa*. Teoksessa Anja Koski-Jännes & Vilma Hänninen (toim.) *Läheiseni on päihdeongelmainen*. Helsinki: Kirjapaja, 104–113.

Itäpuisto, Maritta (2001) *Pullon varjosta valoon*. Vanhempiensa alkoholinkäytöstä kärsineiden selviytymistarinoita. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 22.

Itäpuisto, Maritta (2003) *Vanhempien alkoholiongelma, lasten ongelma*. Teoksessa Marja Holmila & Janna Kantola (toim.) *Pullonkauloja*. Kirjoituksia alkoholistien läheisistä. Helsinki: Stakes, 30–51.

Itäpuisto, Maritta (2005) *Kokemuksia alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa eletystä lapsuudesta*. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 124.

Itäpuisto, Maritta (2008) *Pullon pohjimmaisat*. Lapset, perhe ja alkoholi. Helsinki: Kirjapaja.

Karlsson, Thomas & Österberg, Esa (2010) *Mitä tilastot kertovat suomalaisten alkoholinkäytöstä?* Teoksessa Pia Mäkelä & Heli Mustonen & Christoffer Tigerstedt (toim.) *Suomi juo*. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos, 13–26.

Karlsson, Thomas & Kotovirta, Elina & Tigerstedt Chrioffer & Warpenius Katariina (toim.) (2013) *Alkoholi Suomessa*. Kulutus, haitat ja politiikkatoimet. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 13/2013.

Kronqvist, Eeva-Liisa & Pulkkinen, Minna-Leena (2007) *Kehityspsykologia*. Matkalla muutokseen. Helsinki: WSOY.

Kuula, Arja (2006) *Yksityisyyden suoja tutkimuksessa*. Teoksessa Jaana Hallamaa & Veikko Launis & Saila Lötjönen & Irma Sorvali. *Etiikkaa ihmistieteille*. Helsinki: SKS, 124–140.

Kuusinen, Kirsti-Liisa (toim.). (2000). *Kognitiivinen psykoterapia ja kiintymyssuhdeteoria*. Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisu 4.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Linna, Pirkko (1994) Lapsi alkoholiperheessä. Teoksessa Linna, Pirkko (toim.) Perhe. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitoksen julkaisuja. Sarja C, Nro 6, 126–149.

Metso, Leena (2002) Suomalaisten juomatavat vuonna 2000. Taulukkoraportti vuoden 2000 tutkimuksen perustuloksista ja vertailuja juomatapatutkimuksiin. Helsinki: Stakes, tutkimusaiheita 3/2002.

Metsämuuronen, Jari (2006a) Laadullisen tutkimuksen perusteet. Teoksessa Metsämuuronen Jari (toim.) Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Helsinki: International Methelp, 81–150.

Metsämuuronen, Jari (2006b) Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Jyväskylä: Gummerus.

McConnell, Patty (1992) Matka vapauteen. Alkoholiperheen aikuisen lapsen työkirja. Helsinki: Valtion painatuskeskus. Suomentanut ja Suomen oloihin sovittanut Ari Saarto.

Mills, C. Wright (1990) Sosiologinen mielikuvitus. Helsinki: Yliopistopaino. Suomentaneet Antti Karisto & Esa Konttinen & Pentti Takala & Hannu Uusitalo.

Moilanen, Pentti & Räihä, Pekka (2001) Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Jyväskylä: PS-kustannus.

Mustonen Heli & Österberg Esa (2010) Missä juodaan? Alkoholinkäyttö koti- ja anniskeluympäristössä. Teoksessa Pia Mäkelä, Heli Mustonen & Christoffer Tigerstedt (toim.) Suomi juo. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 70–84.

Männikkö, Kaisa (1999) Miten aikuisen kiintymystyylin voi määrittää? *Psykologia* 34, 199-209.

Orford, Jim (1998) The coping perspective. Teoksessa Richard Velleman, Alex Copello & Jenny Maslin (toim.) *Living with Drink*. Lontoo ja New York: Longman, 128–149.

Paunonen, Marita & Vehviläinen-Julkunen, Katri (1997) Hoitotieteen tutkimusmetodiikka.

Helsinki: WSOY.

Peltoniemi, Teuvo (1997) Päihdeperhe on kansanterveysongelma. Projektiesitteessä: Lasinen lapsuus. Asiaa lapsista, perheistä ja päihteistä. Forssa: A-klinikkasäätiö.

Peltoniemi, Teuvo (2005) Suomalaisten lasinen lapsuus 1994 ja 2004. Tiimi 5/2005, 2–7.

Pietarinen, Juhani (2002) Eettiset perusvaatimukset tutkimustyössä. Teoksessa Sakari Karjalainen & Veikko Launis & Risto Pelkonen & Juhani Pietarinen (toim.) Tutkijan eettiset valinnat. Helsinki: Gaudeamus, 58–69.

Piispa, Minna (2006) Kvantitatiivisen tutkimuksen eettiset lähtökohdat. Esimerkkinä naisiin kohdistuvan väkivallan kyselytutkimus. Teoksessa Jaana Hallamaa & Veikko Launis & Saira Lötjönen & Irma Sorvali. Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: SKS, 141–160.

Pohjola, Anneli (2007) Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Teoksessa Leena Viinamäki & Erkki Saari (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Tammi, 11–31.

Raitasalo, Kirsimarja (2003) Miten läheisten alkoholinkäyttö selitetään? Teoksessa Marja Holmila & Janna Kantola (toim.) Pullonkauloja. Kirjoituksia alkoholistien läheisistä. Helsinki: Stakes, 60–77.

Roine, Mira (2009) Joka neljäs suomalainen kokee lapsuudenkodissaan käytetyn liikaa päihteitä. <http://www.a-klinikka.fi/tiimi/820/joka-neljäs-suomalainen-kokee-lapsuudenkodissaan-kaytetyn-liikaa-paihteita> Viitattu 11.11.2013.

Roine, Mira ja Ilva Minna (2010) Joka neljännessä suomalaisperheessä käytetään lasten näkökulmasta liikaa päihteitä. Teoksessa Roine, Mira, Ilva, Minna & Takala, Janne (toim.). Lapsuus päihteiden varjossa. Vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivät lapset tutkimuksessa ja käytännön töissä. Helsinki: A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 57, 26–37. http://www.apua.info/File/412d965b-76f2-4276-900b-9a49404d68/Lapsuus_P%C3%A4ihteiden_Varjossa_web Viitattu 16.2.2014.

Roine, Mira, Ilva, Minna & Takala, Janne (2010) Johdatus lapsuus päihteiden varjossa –raporttiin. Teoksessa Roine, Mira, Ilva, Minna & Takala, Janne (toim.). Lapsuus päihteiden varjossa.

Vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivät lapset tutkimuksessa ja käytännön töissä. Helsinki: A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 57, 10–14. http://www.apua.info/File/412d965b-76f2-4276-900b-d09a49404d68/Lapsuus_P%C3%A4ihteiden_Varjossa_web Viitattu 16.2.2014.

Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (2009) Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. 2. painos. Tampere: Vastapaino, 22–56.

Saarto, Ari (1994) Lapsiperhe ja alkoholi. Opas vanhemmille ja ammattiauttajille. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaaliviraston päihdeasiaintoimisto.

Saastamoinen, Mikko (2003) Tunnustaminen, reflektiivisyys ja representaatiot haastattelututkimuksessa. Teoksessa Jari Eskola & Anja Koski-Jännes & Eija Lamminluoto & Anita Saaranen & Mikko Saastamoinen & Katja Valtanen (toim.) Tutkimusmenetelmällisiä reflektioita. Kuopio: University press, 11–29.

Savonlahti, Elina, Pajulo, Marjukka & Piha, Jorma (2003) Päihdeäidit, vauvat ja varhainen vuorovaikutus. Teoksessa Pirkko Niemelä & Pirkko Siltala & Tuula Tamminen (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Helsinki: WSOY, 327–337.

Siltala, Pirkko (2003) Varhainen vuorovaikutus kokemuksen ja tutkimuksen valossa. Teoksessa Pirkko Niemelä & Pirkko Siltala & Tuula Tamminen (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Helsinki: WSOY, 16–43.

Sinkkonen, Jari (2001) Lapsen puolesta. Helsinki: WSOY.

Spaniol, LeRoy & Jung, Hal (1987) Effective Coping: A Conceptual Model. Teoksessa Agnes Hatfield & Harriet Lefley (toim.) Families of the Mentally Ill Coping and Adaptation. Cassell: London.

Taitto, Annika (2002) Huomaa lapsi. Päihdeongelma perheessä. Helsinki: Lasten keskus.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Wegscheider, Sharon (1979) Children of Alcoholics Caught in Family Trap. Focus on Alcohol and Drug Issues 2.

Woititz, Janet G. (1989) Irti noidankehästä. Alkoholistien aikuiset lapset. Helsinki: Kirjapaja.

www.lasinenlapsuus.fi Luettu 19.3.2014.

LIITTEET

Liite 1. Lasten näkemys siitä, millaisia ongelmia kohtuuton alkoholinkäyttö aiheuttaa (Cork 1970, 88). N = 115.

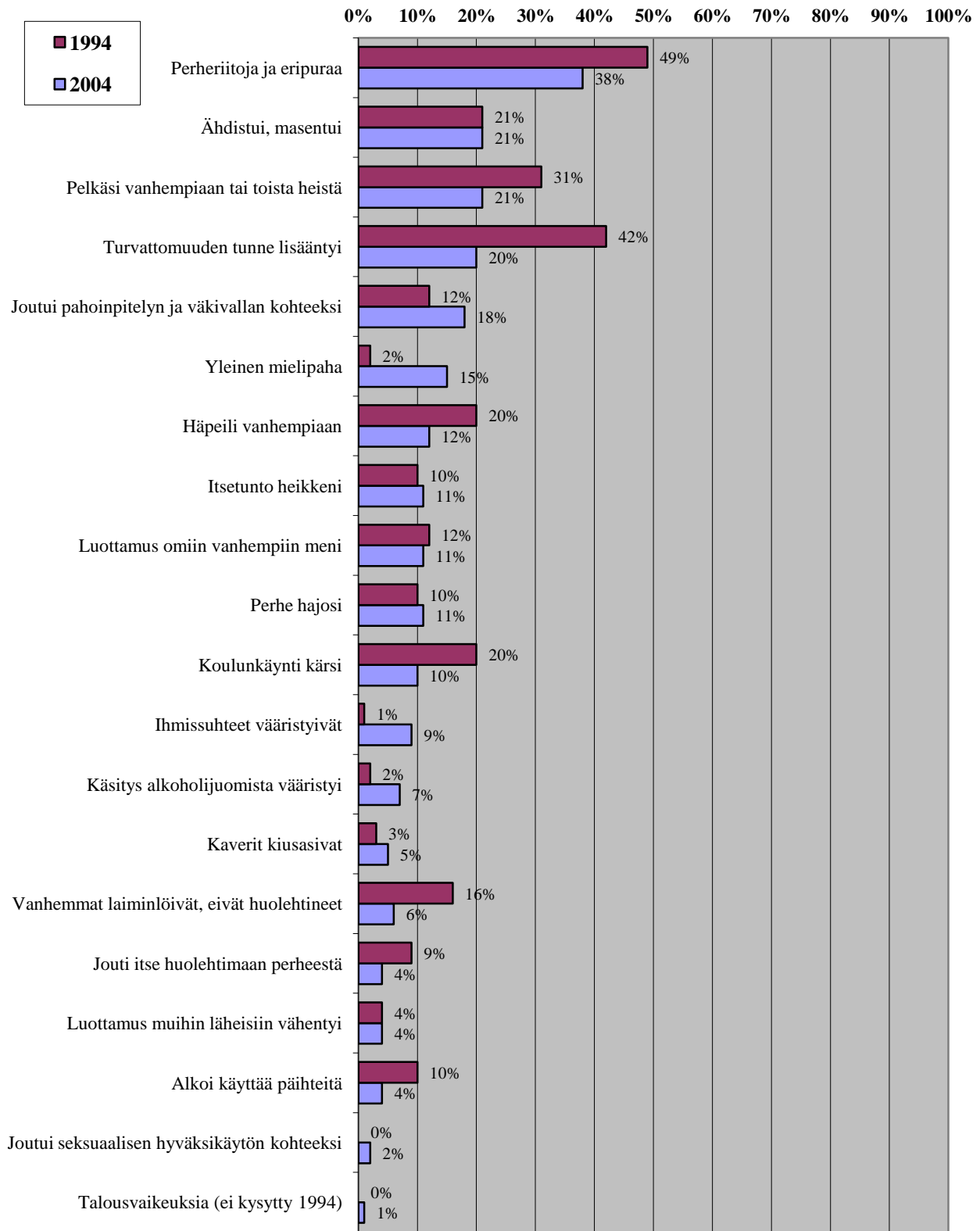
Ongelmat	<i>Lasten lukumäärä</i>
Rahavaikeuksia	72
Ei-alkoholisti – puoliso ajoittain hermostunut	87
Vanhemmat ovat epäjohdonmukaisia, arvaamattomia	108
Ihmiset eivät pidä minusta, säälivät minua, tunnen itseni erilaiseksi	82
Fyysinen väkivalta vanhempien välillä, alkoholistivanhemman raivokas käyttäytyminen	28
Juominen tuhoaa alkoholistivanhemman tai koko perheen	14
Mahdolliset onnettomuudet alkoholistivanhemmalle tai putkarangaistus	18
Kunnioituksen puute alkoholistivanhempaa kohtaan, häpeän hänen vuokseen	81
Kunnioituksen puute alkoholistivanhempaa kohtaan, häpeän hänen vuokseen	81

Liite 2. Lasten elämässä ilmenneiden vaikeuksien vaikutus heidän itsensä kertomana (Cork 1970, 80 – 81). N = 115

<i>Vaikutukset</i>	Lasten lukumäärä
Ei hättävaiikutuksia	0
Koulutyö häiriintynyt	54
Perheen sisäiset suhteet häiriintyneet	113
Ulkopuoliset suhteet häiriintyneet	111
Fyysinen terveys kärsinyt	10
Suree jatkuvasti sitä, ettei ole pidetty tovereittensa parissa	46
Suree jatkuvasti sitä, että tuntee itsensä erilaiseksi	73
On yleensä ahdistunut ja peloissaan tulevaisuuteensa nähden	70
Tuntee olevansa rasitettu liiallisilla velvollisuuksilla – on joutunut kehittymään nopeasti	48
On jatkuvasti häpeissään, tuntee itsensä loukatuksi, hermostuu ja itkee herkästi	89
Ei koskaan ole varma itsestään, on vailla itseluottamusta	108
Tuntee itsensä ei-toivotuksi joko toisen tai molempien vanhempien taholta	112
On jatkuvasti pahantuulinen, vihamielinen vanhempiaan ja toisia ihmisiä kohtaan	75
Luottaa vain itseensä, tuntee itsensä kykenemättömäksi luottamaan keneenkään tai olemaan riippuvainen kenestäkään	31
Tuntee itsensä vaivautuneeksi tai pelokkaaksi toista sukupuolta olevan seurassa	48
On jatkuvasti uhmaava ja epäluuloinen auktoriteettiin nähden	54
Tuntee itsensä toivottomaksi ja masentuneeksi, vailla kunnianhimoa, mutta hyväksyy tilanteen passiivisesti	25
Ajattelee alituisen pakoa perheen parista ja velvollisuuksista yleensä	50

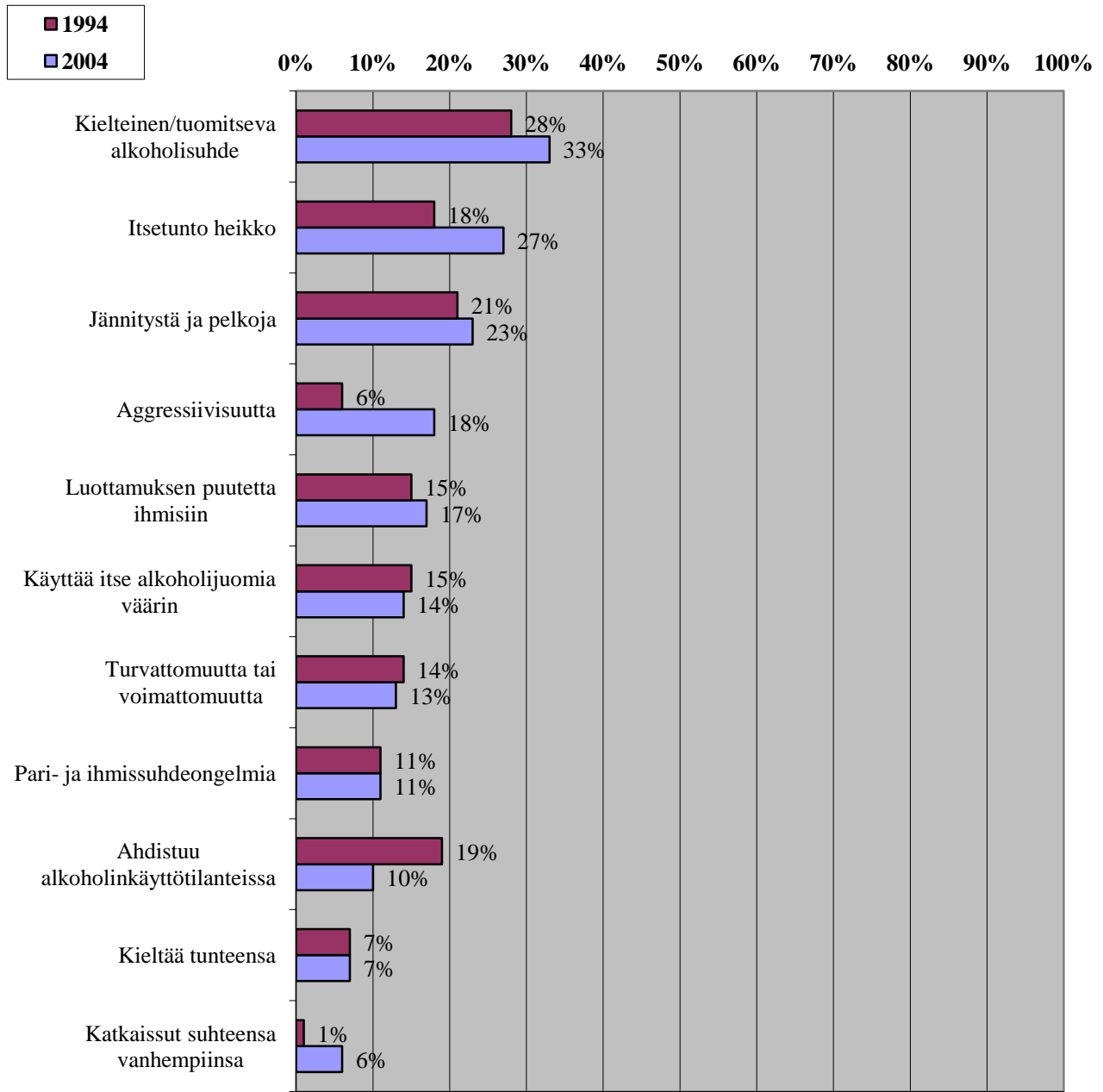
Liite 3. Suomalaisen pähdeperheiden lasten lapsuudessa kokemat haitat 1994 ja 2004, %.

15 vuotta täyttäneiden suomalaisten lapsuudenperheet. ”Lasinen lapsuus” –galluputkimus. Lapsuudenhaitat 1994 (N=114) ja 2004 (N=115) (Peltoniemi 2005, 10).

Liite 4. Suomalaisen päihdeperheen lasten aikuisuudessa kokemat haitat 1994 ja 2004, %.

15 vuotta täyttäneiden suomalaisten lapsuudenperheet. ”Lasinen lapsuus” –gallup tutkimus.
Aikuisuudenhaitat 1994 (N=60) ja 2004 (N=60) (Peltoniemi 2005, 11).

Liite 5. Mitä kaikkia haittoja ja ongelmia havainnut omassa lapsuudenkodissa, missä vanhemmat ovat käyttäneet liikaa päihteitä (vastaajan mielestä) (Roine & Ilva 2010, 35). N = 1209

	Kaikki	Nainen	Mies
Perheriitoja ja eripuraa	74%	73%	74%
Yleinen mielipaha	64%	71%	55%
Turvattomuuden tunne	53%	56%	48%
Häpeä vanhemmista	52%	55%	49%
Pelko vanhempia tai toista heistä kohtaan	37%	39%	34%
Ahdistusta, masennusta	35%	40%	29%
Itsetunnon heikkeneminen	32%	36%	26%
Luottamuksen menettäminen vanhempiin	32%	35%	28%
Joutuminen pahoinpitelyn tai väkivallan todistajaksi	23%	28%	16%
Ihmissuhteiden häiriintyminen	23%	24%	22%
Perheen hajoaminen	23%	24%	21%
Talousvaikeudet	20%	23%	15%
Unen puute	19%	21%	17%
Koulunkäynnin kärsiminen	15%	16%	15%
Joutuminen itse huolehtimaan perheestä	15%	20%	9%
Luottamuksen väheneminen muihin ihmisiin	14%	16%	11%
Joutuminen pahoinpitelyn tai väkivallan kohteeksi	11%	13%	9%
Vanhemmat laiminlyövät, eivät huolehdi	11%	14%	7%
Oma päihteiden käyttö	11%	8%	15%
Kiusatuksi tuleminen	9%	8%	12%
Muuta	4%	3%	5%
Joutuminen seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi	2%	3%	1%
En osaa sanoa	2%	2%	3%

Liite 6. Teemahaastattelurunko

Perustiedot (ikä, siviilisääty, nykyinen perhetilanne)

Lapsuuden perhe

Perhekokoonpano lapsuudessa

Alkoholinkäyttö lapsuuden perheessä

Alkoholinkäytön seuraukset (lapsuus ja nuoruus)

Kuvausta arjesta ja viikonlopuista

Ympäristö ja sen suhtautuminen perheeseen ja lapseen (koulu, harrastukset, ystävien vanhemmat, sukulaiset, viranomaiset)

Kaverisuhteet

Seurustelusuhdet nuoruudessa

Nykytilanne

Aikuisiän ystävyysuhteet ja parisuhteet

Oma suhde alkoholiin

Oma vanhemmuus ja alkoholi (jos omia lapsia)